

શ્રી આગમસારિણિ ગ્રંથ

રચયિતા

સ્વ શ્રીમદુપાધ્યાય, મ્યાદ્વાદ્યેલી નિમગ્ન
શ્રી જ્ઞાનચંદ્રજી સ્વામી

પ્રકાશ

શાહ લખમશી કેશવજી
ક-જ, પત્રી (જી પુ ૧)

આવૃત્તિ ૨ જી
વિક્રમ સ. ૧૯૮૭

નકલ ૫૦૦
ઈ સ. ૧૯૮૦

કિંમત ચાર આના

[જ્યા પુસ્તકની ઉપજ્ઞાતી કિંમતનો ઉપયોગ જ્ઞાનખાતામાં કરવામાં આવશે]

આભાર પત્રિકા

હાલના ગુરુદેવ શ્રી જ્ઞાનચંદ્રજી સ્વામી !

આપશ્રીનો જન્મ ૨૦ જુલાઈ (મુલાતિથિ) ગ્રામિણા મંત્ર ૧૮૮૪ ના આશ્વિન શુક્રવાદીમાં થયો અને મંત્ર ૧૮૧૫માં શ્રીમતી ભાગ્ય સ્ત્રી દિક્ષા “મયમ” અગ્રીકારી ગ્રામિણી સારામાં સારો અભ્યાસ કર્યો આપે આપના સદગ્રામિણી લાભ આપે અગ્રામિણી તિમિરનો નાશ કરેલ છે

આપ મહાત્માશ્રીએ ચો વડા પરીત અખડ મંત્રાની રીત અને ઉચ્ચ આત્મપના કરીને મેંની સત્તાને નમ્મી પાડી છે અને આપ શ્રીએ દેશરિદેશમાં વિચરી ધર્માભ્યાસમાં આપના શુદ્ધ ચારિત્ર્યનો પ્રભાવ પાડી જો જોઈએને પણ ચારિત્ર્યવાન બનાવ્યા છે અને ગ્રામિણી આત્મા પીપાસુઓ બનાવે છે એટલું જ નહીં પણ જ્ઞાનમોધ આગમસારિત્રિ વિગેરે મંત્રાની મોધ ૧૫૦ કરી ૨૦૦ અભ્યાસમાં પણ ઉપમગ થયો છે આ નેગપથી જેના એમનવાદીઓની નક્કા જ નૂતની ઉમેદીને આત્માની મનાવ્યા એટલે જે સિદ્ધાંતોના ઉચ્ચ મહત્ત્વનું પાન જગતી તેઓના આ માને તુમિ પમાડેલ છે

મહાત્મન ! આપશ્રી મંત્ર ૧૮૬૬ના ભાગ્યશુકનાદીઓ ૨૦ મુલામાં અનંતન કરી આ વિનય કરેલો સ્વાગતી પૂર્ણ ૬૬ વડા સર્વાયુ બોગતી અમર લોકમાં ખીગત્યા પ્ર આપશ્રીના અમર આત્માને ત્યા અખડ શાંતિ હો !

પડિતમંત્ર ગુરુવર્યશ્રી સૂર્યમંત્રજી સ્વામી !

આપશ્રીએ નુનને શુ ૧૫ શ્રી જ્ઞાનચંદ્રજી વામીના પવિત્ર હસ્તે દિક્ષા લઈ શાસ્ત્રોનો તેમજ ન્યાય ન્યાયકરણ કાન્યાદિનો અભ્યાસ કર્યો અને જનતાને તો તથા સમ્યક્ત્વ કૌમુદી ગત તેમજ ખીગ પામ્ય સાગમોધ વચ્ચેનો લાભ આપ્યો

આપશ્રી ૧૮૫૫માં અચ્ચ બુદ્ધિયુગ (મડીવાલી)માં આ જ્ઞાની કુનીયાનો સ્વાગત કરી મુરોતમાં ખીગત્યા પ્ર ત્યા આપના આત્માને શાંતિ હો !

આપ બંને મહાત્માઓના ઉપમગનો બલે વાગી રામય જ નહીં સિ મુલાચાર્ય મંગલજી વિનયચંદ્રજી સ્વામીનો વિશ્વ-મુનિ બાળ દૃષ્ટાચંદ્રજીની વદના હો !

પહેલી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના

આ અસાર સસારમાં જીવાત્મા અનાદિકાળથી મિથ્યાત્વ ને અજ્ઞાનથી પગિષ્ઠમણુ કરી રહ્યો છે મોઢુ મનુના ઉત્સંગમાં પોતાનું મરતક મૂકી અનાદિ કાળથી યોગ નિદ્રામાં ભાન ભૂચ્યો થકો પડ્યો રહ્યો કે તે એમ સમજીને કે—અર્ધ સૂતા થમ અને પછો જ આનંદ થાય કે પણ ભોળા સ્વભાવનો આત્મા એમ અમજતો નથી કે દુઃખમનના ખોળામાં મરતક મૂકવાથી કેમ સુખ હોઈ શકે ? આવી સમજણ જ્ઞાન કે ગુરુ મળ્યા વિના કેમ હોઈ શકે ? એમ જ જગતમાં જ્ઞાની ગુરુનો મહિમા અત્યંત કહેતો કે સિદ્ધાન્તકારો કહે છે કે—એક વખત સત્ગુરુનો ઉપદેશ શ્રવણ કરવાથી પોતાની અનાદિ કાળની ભૂલ સમજીતો છે, અને જે સુખનો માર્ગ બ્રહ્મી દુષ્ટના માર્ગમાં વસડાતો જાય કે તેનું જ્ઞાન યવાથી તે દુષ્ટમર માર્ગ મૂકીને સુખને માર્ગે પ્રયાણ કરે છે ત્યારે એવા જ્ઞાની પડેલ જન્માત્માને માગ બતાવવા માટે અને મહાપુરુષોએ સિદ્ધાન્તો—પુસ્તકોદ્ધારા જ્ઞાન અર્પિ ઉપકાર કરેલ છે તેમાં આ ‘શ્રી આગમ સારિણિ’ નામાં પ્રથમ પાલ એક છે જેની અંતર જીવાત્મા પોતાનો માર્ગ કેમ સળંગ કરી શકે ? અને તે માર્ગે પ્રયાણ કરના અનુક્રમે શાશ્વત સુખને મેળવી કૃતકૃત્ય થઈ શકે, એની સરળ રીતે સીધી સડક બતાવેલ છે જે બતાવવામાં ઉપાધ્યાય મહાગજ શ્રી શા(ના)નચક્રજ્ઞવામ્નીએ સમયનો તેમજ જ્ઞાનનો પછો સારો ઉપરોત્ત કરેલ છે

આ શ્રી આગમસારિણિની અંતર પગથીરે કેમ ચડવું તે બતાવતા પ્રથમ આત્મામાં જે અનાદિ કાળથી અજ્ઞાન રૂપ કચરો ફરેલ છે તેને શુદ્ધ કરવા માટે માર્ગોનુસારીના ૩૫ ગુણો બતાવેલ છે જેમ હોઈ ડોક્ટર પોતાની પામે આવેલ દરદીના સરીરમાં રહેલ કચરો દૂર કરવા પહેલા જીવાત્મા આપે છે તેમ માર્ગોનુસારી (એટલે શુદ્ધ માર્ગને અનુસરનાર—અથવા શુદ્ધ માર્ગને બતાવનાર) ના ગુણો પ્રાપ્ત થતા પછી સમ્બદ્ધત્વ રૂપી પગથીરે ચડાય છે કારણ કે જ્યાં

સુધી સમ્યક્ત્વ સમભાવ" ઉત્પન્ન થએલ નથી ત્યાં સુધી આગમ વધી રહાય જ નહિ. કારણ કે સાધન વિના પગથીયે ન ચડતા પગારા સાતમે મળવે પહોંચી શકાય નહિ. તેમ સમ્યક્ત્વ સિવાય મોક્ષરૂપ સમયે મળે એવી શક્ય નહિ. જ્ઞાતીઓએ કહ્યું છે કે-પ્રથમ મમ પરિણામી થાઓ તો તમારા આત્માને આગમ લાવી શકો.

હવે જ્યારે સમ્યક્ત્વ ઉત્પન્ન થાય ત્યાર પછી દ્રવ્ય આરંભપણુ પ્રાપ્ત થાય છે 'તે દ્રવ્ય આરંભના ૨૧ ગુણો છ તે આમા બતાવેલ છે" પછી ભાવ આવક, પછી દ્રવ્ય સાધુ પછી ભાવ સાધુ અને ઉચ્ચ ચક્તિ ચક્તિ મોક્ષમા કેમ પહોંચી શકે તે રીતિઓ જા. આગમ સારિણિમા અનુક્રમે મહાગાન્ધારીએ બતાવી છે

ધ્યાના સૂત્રો અને સિદ્ધાન્તો (આગમો)નું મથન કરી 'જેમ જીવો વિનોડી માડથી માખજ અને છેડે ઘૂત કાઢવામા આવે છે" એમાથી તત્ત્વ (માગ)મન વચ્ચેનો ઉદ્ધાર કરી જન્યાત્મા માના ઉદ્ધાર નિમિત્તે શ્રી જ્ઞા(ના)નચદ્રા આમીએ મવત ૧૯૫૮ મા ૬-૭ માં પીમા આ અથ મ્થેન ૭ એને જ આ અથનુ નામ શ્રી આગમ-સારિણિ" ગમ્થેન છે ત્યારે તુનુ સુ મ્થુ? કારણ કે સ્વયં પોતે જ જ્યારે પ્રકાશ આપે ૭ ત્યારે વધારે પ્રમથ મેળવના દીપ્તનો ઉપરામ કરે એ જેમ દામ્યારૂપ ૭ અથવા બાળવેદા ગણાય છે, તેમ આના માટે પણ જળવુ જોડે આ અથ આગમસારિણિ આલન મનન પૂર્વક વાગી જવાથી સપૂર્ણ મમજશે અને તે પ્રમાણે ચર્તન કરવાથી અવસ્થ સુમે (પૌદ્ગલિક ને આધ્યાત્મિક) મેળવી શકાય કિ બુના?

વિ શ્રી જ્ઞાનગવિના શિષ્ય મુસાચાર મહાગાન્ધારી

નિનવદ્રા આમીનો શિષ્ય

મુનિમાવ કૃપાચ્છેદ્રા સ્વચી

બીજી આવૃત્તિ વિષે બે બોલ

આજથી દોઢ વર્ષ પહેલાં આગમ સારિણી નામનું તત્ત્વ જ્ઞાનના આ અમુક પુસ્તકની પહેલી આવૃત્તિ કાઢાકરા નિવાસી બાઈ ભગવાનજી હાથીબાઈ તરફથી પ્રગટ કરાયા આવેલી તેનો ખર્ચ છોડોમાં તરત જ પ્રયાગ થઈ જવાથી અને ઉપગ ઉપરી આ પુસ્તકની માગણી થતી હોવાથી છદ્દામુ બાઈ-મલનોના લાભાર્થે અમે બીજી આવૃત્તિ પ્રગટ કરવા બાબતે ચર્ચા કરીએ એ આનંદના વિષય છે.

પ્રસ્તુત આગમસારિણી અથવા મોક્ષ માર્ગ સાધવાના આગમ પદ્ધતિના ઉપગ ઉપાધ્યાય મદાનજીની જ્ઞાનચક્ર જ્ઞાનીએ ધણો અમલ કરીને ખૂબ જુદા વિચારનું કર્યું છે તેમા પ્રથમ માગાનુમારીના ઉપગ, મોન, બીજામાં સમરૂપ નીચામાં વેદવૃત્તિ અને ચોથામાં સમરૂપિ આગમવાની વિધિ વિધાન સંદિગ્ધ ન હોવામાં આવી છે તેનું સ્વસ્થ રાચકે આ અથ મનનપરક સાધન સંતી જવાથી જાણી શકે મોક્ષ કે આ ઉપગોની પુનઃક્રમાંનું સમગ્ર નખાણ મધ્યમ નિષ્ક્રિયે ચલાવવા સહીએ અને સ્વપાત દિન કેરો ભવ્ય ક્રવાના એવાય નખાયેલું છે.

તત્ત્વ છદ્દામુએ આ પુસ્તકનો વડુમા વધુ નાજરે અને આત્મમધ્યામુ દરે એ જ માન કરેલા.

આ ગ્રાંથે બુદ્ધિનું નિદિપતક પણ મુખ્યમાં આ મુદ્દા જેના રહી જવા પામેલી બેઠા ઘણા પગિશ્રમે મુદ્ધાગવામાં આવી છે, છતાં દષ્ટિ દોર કે પ્રેમ દોષને મને કોઈ બુદ્ધિ પહેલા પામી દોષ તેો વિકાસ વાચકે તે મુદ્ધાગીને વાચવી અને મને તો અમને સૂચના તખરી તેમજ પ્રથમ આવૃત્તિમાં જે બુદ્ધિવૃદ્ધિ છે તે જેની પામે દોષ તે સુધરીને વાચવી કિ બુદ્ધના!

કન્હ, પત્રી	}	લી બરહીર
તા ૨૫-૧૦-૧૯૪૦		શાહ લખમશી કેશવજી

શુદ્ધિ પત્ર

પૃષ્ઠાક	લોક	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૪	૫	ઔચિત્ય	ઔચિત્ય
૯	૧૧	ગૌરવપણ	ગૌરવ પણ
૪૪	૨	ગણવાસી	ઠાણવાસી
૪૪	૪	આસન્નો	ઉસન્નો
૬૭	૬	સાભગે	સાભર
૫૦	૯	આશુવિમદિના કારણે પણ ન છટકે કરે	આશુવિમદિના કારણે પણ મન ભામે તેમ ન કરવું
૫૭	૨૧	‘કોલીઓ	‘કોલીઓ
૫૮	૧૫	ધમ	ધમ
૫૯	૧૭	વિસરી જવાપ	વિસરી ન જવાપ
૫૯	ઉઘી	સવધા	સર્વધા
૬૩	૯	આપધ	ઔપધ
૬૫	૧૯	મિથ્યાત્વ	મિથ્યાત્વથી
૬૭	૧૮	ફરવે	ફોરવે
૭૭	૧૮	શુદ્ધ વસ્ત્ર	અશુદ્ધ વસ્ત્ર
૭૬	૧૧	પગને સુખી દેખી ખુશી થવું	પોતાથી અધીક શુભ દેખી ખુશી થવું
૭૭	૧૬	૩	૪
૭૮	૨૧	પયાપ	પર્વાપ
૮૪	૧૫	તેમ	તેમ
૮૫	૨૧	તેઓએ	તેઓએ
૯૧	૧	મરજીથી મુક્ત થાય તે નરમથી મુક્ત થાય	મરજીથી મુક્ત થાય તેને નરમ તિર્યચાદિ ગનિમ્મ જાનું નથી માટે લખાણ નકામું છે

પૃષ્ઠા	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૮૨	૩	મળાત	મળતિ
૮૩	૨૦	ઔધીક	ઔધીક
૮૩	૨૧	આગરી	કૌસમા (પાછી ન દેવી)
૮૪	૯	૫ અચીન	૫ અચિત
૯૬	૨૨	૨૬	૨૬
૯૯	૧૩	વૃત્ત	વૃત્તિ
૧૦૮	૨૭	સિદ્ધ કહે	મોક્ષ કહે
૧૧૦	૧૭	આદકન-ન	આદ અવખન-ન
૧૧૩	૧૭	નવ	નના
૧૧૩	૨૦	અનતો	અનતા
૧૧૪	૧	અનતો	અનતા
૧૧૪	૮	સાકાર તે જ્ઞાન અને નિગમ તે દર્શન	માત્ર તે દર્શન અને નિગમ તે જ્ઞાન
૧૧૬	૯	સત્તાએ	મત્તાએ
૧૧૬	૧૦	બધાએયો	મધાએયો
૧૧૭	૯	દ્રવ્યનિદ્રા ભાનનિદ્રાનો બેઠ નથી પાડયો	નિદ્રા તે દ્રવ્યનિદ્રા નાશુની તે શુભ ભાના તે ભાર નિદ્રા જાણી
૧૨૦	૧૩	તે નાનો મોટો કેવો=	સાતમાનો વાવ-મધુ મળી એમ મુદ્દત થાય અને બાળી બયો જુદાનો જાલ સમજવો એમ નાનો મોટો ?
૧૨૬	૨૩	બા	નર

શ્રી આગમ સારિણી ગ્રંથના વિષયની

અનુક્રમણિકા

૧-મગધાચરણ અને પ્રારંભ	૫૪
૨-માર્ગાનુસારીના ૩૫ ગુણોનું વર્ણન આઠ શુદ્ધિના પ્રકાર આઠ મંદો પાંચ ધર્મોનું સ્વરૂપ ૨૨ અભિધ્ય ૩૨ અનતકાયનું સ્વરૂપ	૧
૩-વ્યવહાર સમ્યક્ત્વ અને નિશ્ચય સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ, તેના ૬૭ ભેદોનું વિસ્તારથી વર્ણન, ૩૭ આચાર્ય, ૪૧નાર્થ અગીનાર્થનું સ્વરૂપ	૨
૪-દ્રવ્યઆવગ્ના ૭૧ ગુણોનું સામાન્ય ને વિશેષથી વર્ણન	૨૩
૫-ભાવઆવગ્ના ૬ લક્ષણનું સામાન્ય ને વિશેષથી વર્ણન ભાગાદિ	૪૮
૬-ભાવઆવગ્ના ૧૭ વિગ ભાવઆવગ્ન યોગ દ્રવ્ય સાધુનું નિરૂપણ	૫૪
૭-ભાવસાધુના ૭ લક્ષણ અને ૬ ગુણોનું વર્ણન	૬૫
૮-આચાર્યના ગુણા અને આઠ નિપદાઓનું વર્ણન	૭૧
૯-૮૧ પ્રકારની ચિનુ વર્ણન	૭૮
૧૦-આયુની ૧૦ સમાચારીનું વર્ણન	૮૪
૧૧-નિશ્ચય ૧૦ નવગાર એક ને જ્ઞાન ને ક્રિયાનું સ્વરૂપ	૮૫
૧૨-ચાગ પ્રમાણની ન્યાયનાન સર્વન	૮૬
૧૩-હિસારી ને અપના તથા પાંચ સુખિતિના ભાગાનું વર્ણન	૮૯
૧૪-સાધુની સાત મરગી તથા આઠ વર્તનનું સ્વરૂપ	૯૧
૧૫-અનશનની આયોમણાના ૬૩ ભેદોનું વર્ણન	૯૫
૧૬-સાચ પ્રમાણના વ્યવહારનું વર્ણન	૯૬
૧૭-સાતનયનું સામાન્ય ને વિસ્તારથી વર્ણન	૧૦૪
૧૮-ચાગનિરૂપણનું વર્ણન	૧૦૯
૧૯-સામભંગીનું સ્વરૂપ	૧૧૦
૨૦-દ્રવ્યાદિ ચાગ ભેદોનું સ્વરૂપ	૧૧૧
૨૧-૭ દ્રવ્યના ગુણપરોચનનું સ્વરૂપ	૧૧૨
૨૨-૧૪ ગુણગ્રંથાનકનું સામાન્ય વિસ્તારથી વર્ણન. ૪૪ નિર્મા ૪૫ ગુણકાલે હોય તેનું વર્ણન	૧૧૭
૨૩-ચાર ધ્યાનનું વિસ્તારથી વર્ણન	૧૨૪
૨૪-પાંચ આચારનું નિશ્ચય ને વ્યવહારથી વર્ણન	૧૨૮
૨૫-મર્ત્તાની પ્રશસ્તિ	૧૨૯

એ પચીસ મુખ્ય વિષયો ૩ અને અનરભેદો બીજા ધણા છે તે વાચવાથી જણાશે ધર્મ

સ્વ શ્રી જ્ઞાનરવિ સ્મારક ગ્રંથમાળા મધ્યકો ૫ મો

શ્રી આગમસારિણી નામા ગ્રંથ પ્રારભ્યતે

શ્રી મહાવીરનાય નમઃ શ્રી જ્ઞાનરવિ સદગુણધ્યાનમ
મંગળાચરણ —

અર્હતો મગયત દદ્ર મહિતા સિદ્ધાઘસિદ્ધિ સ્થિતા,
આચાર્યા જિનશાસનોગતિવ્રત પૂજ્યા ઉપાધ્યાયકા,
શ્રી સિદ્ધાત સુપાઠના મુનિવ્રત રત્નવ્રતારાધકા,
પવૈતે પરમેષ્ઠિન પ્રતિદિન પુર્વંતુ યો મગલ ॥૧॥

પ્રારભ

જગતમા ધર્મ જેવી કોઈ વસ્તુ નથી કારણ કે દરેકે
દરેક કોઈ ને કોઈ રીતે પણ ધર્મને માને છે અને ધર્મ
વિના જીવાત્માને આવી પણ ન શકે “અથવા ચલાવવું પણ
ન જોઈએ” જેમ અન્ન, પાણી, પવન વિવાય આલી ન
શકે તેમ ધર્મ વિના પણ આલી ન શકે

હુનીઆમા ધર્મો અનેક રહેલા છે પણ ખરી રીતે ધર્મ
તેને જ કહીએ, કે જે ઐહિક અને પારમાર્થિક સુખને આપે
તેમજ દુર્ગતિમા પડતા જીવાત્માને ધારણ કરી સદ્ગ
તિએ પહોંચાડે

ત્યા સુધી જીવાત્માએ પોતે જ પાત્રતા (લાયકતા)
મેળવી નથી ત્યા સુધી ધર્મ બીજ તેના હૃદયમા ઉગી શકતું
નથી, માટે પહેલામા પહેલો માર્ગ એ જ છે કે—માર્ગાનું
સારીના ઠપ શુભો પ્રાપ્ત કરવા જોઈએ માટે તેનું પ્રથમ

સ્વરૂપ સમજી (અગીકાર કરી)ને પછી અનુક્રમે પગથીએ પગથીએ ચડતા અતે મોક્ષ મુધી પહોંચી શકાય છે, તેથી પ્રથમ માર્ગાનુસારીના ગુણો કહ્યા પછી જીવાત્માને કેમ આગળ વધવું તેનું સ્વરૂપ કહેશે

હવે માર્ગાનુસારીના પાત્રીશ ગુણોનું સ્વરૂપ

૧ ન્યાય સપક્ષ વૈલવ — ન્યાયથી દ્રવ્ય પેદા કરવું સર્વ પ્રકારના વ્યાપારમા ન્યાયપૂર્વક વર્તવું, અન્યાય કરવો નહીં

નોકરી કરનારે ધણીના સોપેવા કાર્યમાંથી ખાઈ જવું નહિ, લાચ ખાવી નહિ, અને ઝોછી સમજાવવાના કે અજ્ઞાન માણસને છેતરવા પ્રયત્ન કરવો નહિ વ્યાજ વટાવના ધધાદારે સામા ધણીને છેતરીને વધારે વ્યાજના પૈમા લેવા નહિ વ્યાપારીઓએ માલ લેમસેગ કરીને વેચવો નહિ સરકારી કે રાજની નોકરી કરનારાઓએ રાજને બહાલા થવા સારૂ લોઢો ઉપર જીવમ કવો નહિ મજુરો તથા કારીગરોએ રોજ લઈ કામ ઝોછુ કરવું નહિ નાત અથવા મહાજનના આગેવાનો (પટેલ-ઝોલપીયાઓ) એ પૈમાની લાવ્યે જોટો ન્યાય આપવો નહિ ધર્મનાનામે પૈસા કહડાવી પોતાના કાર્યમા વાપરવા નહિ દ્રવ્ય લઈને કે દ્રવ્ય લીધા સિવાય ઢોડ પછુ જોટી રીતે સાક્ષી પુરવી નહિ ધર્મશાળા કે ઉપાશ્રમના કાર્યકર્તાઓએ તે ખાતાના મકાનો તથા અન્ય વસ્તુઓનો ઉપયોગ પોતાના કાર્યમા કરવો નહિ. અથવા તે ખાતાના માણસો પાસેથી પોતાનું ગૃહકાર્ય કરાવવું નહિ. સાધા રજુ ખાતાની, જ્ઞાન ખાતાની કે અન્ય પચાતી ખાતાની કોથળી (ચિકડ રકમ) પોતાના પાસે રહેતી હોયતો તે નાણાનો ઉપયોગ

પોતાના કાર્યોમાં કરવો નહિ દાણચોરી જરૂરી નહિ સ્ટાપ
(ખન ખાતા)ની ચોરી કરવી નહિ ચોરી, છુટ કે કુચી
લાગુ કરી તાજુ ઉઘાડી પારકુ દ્રવ્ય કે જાં પછુ વસ્તુ લેવી
નહિ ડોઢની પડી ગએવ વસ્તુ લેવી નહિ કન્યાના પૈસા
લેવા નહિ ડોઢના દ્વેષમાંથી ધણીની રજા સિવાય પોક,
શાક કે ફળી વિગેરે લેવા નહિ ઇન્ધાદિક અન્ય પણ અનેક
અન્યાયના કાર્યો છે તે સર્વને સમજી તેનો ત્યાગ કરી
ન્યાયથી દ્રવ્ય પેદા કરવું કારણ અન્યાયથી મેળવેલું દ્રવ્ય બહુ
કાળ ટકતું નથી કદાચિત્ પાપાનુબધી પુણ્યના યોગથી
રહે, તો પણ દ્રવ્ય દાનાદિક શુભ કાર્યમાં વપરાતું નથી પણ
પ્રાય તેનો દુર્લ્ભ્ય (કોર્ટ વિગેરેમાં) થાય છે ન્યાયથી
પેદા કરેલું દ્રવ્ય ભલે લોકમાં હિતાવહ થાય છે

૨ શિષ્ટાચાર પ્રશમન — જ્ઞાન અને ક્રિયાવાલા ઉત્તમ
પુરૂષોના મહત્ત્વની પ્રશંસા કરવી ગિદ્દા પામે તે શિષ્ટ
પુરૂષ, એટલે સદાચારમાં રહેલા જ્ઞાનવૃદ્ધ પુરૂષોની પાસે રહી
શુદ્ધ શિક્ષાને પ્રાપ્ત કરનારા મનુષ્યોનું જે આચરણ તે
શિષ્ટાચાર જોવાય જેમજે-લોક નિંદા કરે તેવું કાર્ય કરવું નહિ,
દીન દુખીનો ઉદ્ધાર કરવો, કરેલા ગુણને બાણવો, અને
દાક્ષિણ્યપણું કરવું સર્વત્ર નિંદાનો ત્યાગ સંજ્ઞાન પુરૂષોની
પ્રશંસા કરવી આપત્તિમાં દીન ન થવું સપત્તિમાં નમ્ર થવું
મધુર બારી થવું વિવાદ કરવો નહિ એક સત્ય વચની થવું
નકામો ખર્ચ કરવો નહિ યોગ્ય સ્થાને ખર્ચ કરવો ધર્મે

૪ સટ્ટા કે તેજ મહી લગવી પે । ખરેખર દ્રવ્ય તથા એટલું
માન કરી માવના ભાવો નારી કમાવતું તથા દુનિયા વિગેરેમાં કે
લડાઈ વિગેરેના પ્રમતમાં ખાવતું તે દ્રવ્ય પણ અન્યાયનું ગણાય છે

કાર્યમા અપ્રમાદી રહેવું સર્વગ્ધ્યાને ઐચિત્ય પાળવું પ્રાણ કઠગત હોય તો પણ નિર્દિત કાર્યો કરવા નહિ ઇત્યાદિ શિષ્ટાચારની પ્રશસાપૂર્વક તે શુભો અહણ કરવા

૩ સમાન કુળ, શીલવાલા અન્ય ગોત્રિય સાથે વિવાહ કરવો—શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યે યોગશાસ્ત્રમા* એક ગોત્રવાલા સાથે વિવાહ કરવાનો નિષેધ કરેલ છે ને સ્ત્રી-ભગ્તારનો ધર્મ એક હોય તો ધર્મ સબધી તકગર ઉત્પત્ત ધાય નહિ અને ધર્મકાર્યમા પરસ્પર સહાય કરે અને સમાધી રહે

૪ પાપ ભીરૂ—સર્વ પ્રકારના નિંદનીય વર્તેથી ડરવું તેમા ઘૂત (જુગાર), દારૂ, મામ, પરસ્ત્રીગમનાદિથી આ લોકમા નિંદા અને રાજ્યહત યાય પગલોકમા નગ્ને જવું પડે અને મહારાજ પરિમહાદિથી પગલોકમા હુ ખ લોગવવું પડે, માટે તેવા કાર્યોથી ડરવું

૫ દેશાચાર પાલન—ઘણા કાળથી રૂઢીથી (જાતિ-બધારણથી) આ-આ આવતા લોગન, વસ્ત્ર, આભૂષણાદિ પ્રસિદ્ધ દેશાચારને મૂકીને ને વર્તે તો ત્યાના લોકો સાથે વિરોધ ઉપજે, માટે દેશાચાર પ્રમાણે વર્તવું

૬ અવર્ણવવાહ ત્યાગ—કોઈનો પણ અવર્ણવવાહ ન બાલવો કારણ આત્મ પ્રશંસા અને પરનિંદા કરવાથી નીચ ગોત્ર-કર્મ બધાય છે વળી રાજ્ય, પ્રધાન, પુરોહિત, ઝોટવાલ વિગેરે ને જહુ લોકમાન્ય છે તેની નિંદા કરવાથી તો આ લોકમા પણ ધન તથા પ્રાણનો નાશ યાય છે, અને સાધુ, સાધ્વી,

* યોગશાસ્ત્રમા વિવાહના આઠ પ્રકાર જનાવેન છે તેમા ચાર ધર્મ વિવાહ અને ચાર અધર્મ વિવાહ કહેન છે

શ્રાવક, શ્રાવિકાની નિંદાથી ચોર ઝર્મ બધાય છે માટે નિંદાનો મર્વથી ત્યાગ કરવો નિંદા એ મોટું પાપ છે નિંદા માણુમ કયાય પણ સુખ પામતો નથી દેવ, ગુરુ ને ધર્મની નિંદા કરનારા કોઈ દિવસે ઉંચે આવતા નથી અને વથા વિચ્છેદ થાય છે દારિદ્રપણ આવે છે વિગેરે ઘણા અવગુણ થાય છે

૭ ઘણા દારવાણા ઘરમા વસવુ નહિ-કાંણુ કે જે ઘરમા પેમવાના તથા નીકલવાના ઘણા દુઝવાન હોય તો ચોર પ્રસુખને આવવાનું તથા પી પ્રસુખને ગેઝર્વણુક ચલાવવાનું સુગમ થાય માટે છિંદી રાખવી નહિ હવા અને અજવામ એટલે તાપ પુજા આવે એના ઘરમા રહેવુ

૮ અગુલ મ્યાનજવાના ઘરમા વસવુ નહિ-જે ઘરની જમીનમા ઉમેઈ લાગેલી હોય જે ઘરની નીચે હાડકા તથા મુકદા કાટેલા હોય અગર મુકદા બાળેલા હોય, અથવા આસપાસમા વેશ્યા, જુગારી, કસાઈ વિગેરે ખગળ લોકો વસતા હોય તેવા ઘરમા વસવુ નહિ જે ભૂમિમા ઘણી ધો-ડાલ ઉગેલ હોય, વત્રી શુભ વર્ણ, ગધવાળી માટી હોય, તથા પાડોશી ધર્મિષ્ઠ હોય તેવા સ્થાનમા વસવુ વત્રી અન્ય મતાવલળી એના પાડોશમા વસવાથી તેમના હુકશાનકારક આચારો આપણામા પ્રવેશ કરી જાય છે તે પછી ઘણો શ્રમ કર્યા થકી પણ નીજગત નથી “વપારે વિન્તા વાસ્તુશાત્રથી જાણવો”

૯ અતિ ગુપ્ત સ્થાનમા રહેવુ નહિ-એવા સ્થાનમા ગહેવાથી શુભી પુરુષને દાન દર્શિ શાસ્ત્ર નથી વળી અગ્નિ, ચોર પ્રસુખના ઉપદ્રવ વળતે બીજાની મદદ ન મળવાથી જાન, માલ બચાવવા મહામુશ્કેલ થાય છે કારણુ કે ગુપ્ત

ઘર જલદી શોધી શકાતું નથી માટે અતિ ગુપ્ત સ્થાનમાં ન રહેવું

૧૦ અતિ પ્રગટ સ્થાનકે ન વસવું —અતિ બાહ્યર સ્થાન-
ચોક વિગેરેમાં ઘર હોય તો સ્ત્રીવર્ગ મર્યાદા સાચવી શકે
નહિ. વગી ત્યાં ઘોઘાટ બહુ થતો હોવાથી સ્થિરચિત્તે કોઈ
કાર્યે પણ થઈ શકતું નથી

૧૧ મત્સંગ કરવો —આ લોક તથા પરવેશમાં હિત-
કારક પ્રવૃત્તિના કરનાર જે સત્ પુરૂષો તેનો સમાગમ કરવો.
કારણ તેવા પુરૂષના સમાગમથી સદાચારી થવાય છે, પણ
જુગારી, બ્યલિચારી, વિશ્વાસઘાતી અને અપ્રમાણિક પુરૂષોનો
સંગ કદી પણ કરવો નહિ.

૧૨ વડીલોની આજ્ઞામાં રહેવું —માતા પિતા વિગેરે
વડીલોને પ્રણામ જ્ઞા તેમાં પણ માત પિતાને તો ત્રણ
કાળ પ્રણામ કરવા, પાદ પૂજન કરવું પરદેશ જતી વખતે
વિનયપૂર્વક તેમને નમસ્કાર કરી આજ્ઞા માગવી માતા-
પિતા વૃદ્ધ થયા હોય તો તેને સ્નાન, લોજનાદિ સર્વ
વસ્તુની ભોગવાઈ પોતે જરી આપવી, તેઓને જમાડી પોતે
જમવું, માત પિતાના ઉપકારનો ગદલો કોઈ રીતે પણ વાળી
શકાતો નથી મહાવીર પ્રભુ પોતે જ માતા પિતાની ભક્તિથી
પ્રેરાઈને માતા પિતા જીવતા હોય ત્યાં મુખી મારે દીક્ષા
લેવી નહિ એવો અભિપ્રાય લીધેવ હતો વળી શ્રી સ્થાનાગ
સૂત્રના ત્રીજા સ્થાનમાં માતા પિતાનો ઉપજાર તેઓને ધર્મમાં
ભેડવાથી જ વળે છે એમ કહેલ છે, તેમાં પણ પિતા કરતા
માતાનો ઘણો જ ઉપજાર છે, કારણ કે માતાએ નવ માસ

મુખી ઉદરમા ધારણ કરી સ્નાન વહેન કરેલ છે એટલું જ નહિ પણ મગ મૂત્રાદિ મલીન વસ્તુઓનું વારંવાર પ્રક્ષાલન ઘણા ગ્રેમથી કરેલ છે, માટે માતા પિતાનો ઉપકાર ભૂલી શકાય જ નહિ કદાચ તેઓ કદું સંયન જોલે તો સહન કરવું, તેમ અયોગ્ય વર્તન આચરવા કહે તો પણ તેઓને વિનયપૂર્વક સમજાવવું પણ કોપ કરવો નહિ તેઓ ધર્મ માર્ગના અભણ હોય તો તેઓને ધર્મમા જોડવા જે દુષ્ટ હોય, અકૃતપુણ્ય કે અજ્ઞાની હોય તેજ માતા પિતાને જવગણે, તેના ઉપકારને ભૂલી જાય “કવિદલપતરામે પોતાની જનાવેલી કવિતામા માતા પિતાના ગુણના વખાણ કીધા છે, તે ખ્યાલમા રાખવાના છે”

૧૩ ઉપદ્રવનાલા સ્થાનને તજવું —અચક્ર એટલે પોતાના રાજાનો અને પરચક્ર એટલે વૈરીરાજાનો, દુષ્કાલનો તથા મરદાનો ન્યા ભય હોય તેવા સ્થાનમા રહેવું નહિ કારણ ત્યાં ગ્રહેવાથી ધર્મ, અર્થ તથા શરીરનો પણ નાશ થાય છે અને આ ભય તથા પરભય પણ જગડે છે કષ્ટ છે કે—દુષ્ટ ધરતી—જમીન દેવતા પણ લ્યજે છે પોતાના આત્મહિતની ખાતર ગામ, કુટુંબાદિ પણ તજવું

૧૪ પેદાશના પ્રમાણમા વ્યય કરવું —પોતાની ડમાણીના ચાર વિભાગ કરવા તેમાંથી એક ભાગ ભડારમા નાખવો બીજો ભાગ વ્યાપારમા, ત્રીજો ભાગ પોતાના તથા કુટુંબના ભણવું પોષણ માટે રાખવો અને ચોથો ભાગ ધર્મકાર્યમા વાપરવો જો શક્તિ હોય ને પેદાશ ઘણી હોય તો ધર્મમા વિશેષ વાપરવો અને પેદાશ ઓછી હોય તો છૂટો ભાગ, દશમો ભાગ અથવા શક્તિ મુજબ વાપરવો, પણ શક્તિ ઉપરાત

વાપરવો નહિ જો બહુ જ જોાછી શક્તિ હોય તો અને મુશ્કેલીથી ઉદરપોષણ થતું હોય તો ધર્મ કાર્યની અનુભવ દના કરવી અને બીજાને ધર્મમા ઝેરણા કરવી ધર્મકાર્ય કગવવા પણ લોકોમા નિંદા થાય એમ ધર્મીધ થઈ અથવા રાગાધ થાને પેદાશથી ખરચ વધારે કરવું નહિ

૧૫ દ્રવ્યને અનુમારે પહેરવેશ રાખવો - ધન થોડું હોય તો ધનવાન જેવા વસ્ત્રાભૂષણ પહેવવા નહિ અને ઘણું દ્રવ્ય હોય તો કગાનના જેવા વસ્ત્રાભૂષણ ધારણ કરવા નહિ કાગળ કે તેથી લોકોમા લઘુતા, હેલના થાય છે વળી ઉફલટ વેશ પહેરવો નહિ વચને અનુમારે તથા દેશ, કાલ, જાતિ આદિને ઉચિત વેશ ધારણ કરવો જે માણસ દ્રવ્યવાન હોય છતા પણ કૃપણપણાથી ઉચિત વેશ પહેરતો નથી તેની લોકોમા હાસી થાય છે એટલું જ નહિ પણ તે માણસ ધર્મનો અધિ કારી પણ થતો નથી જે માણસ માદાર્થથી (લાભવૃત્તિ વિના) રહે છે તે ગણવા નહિ

૧૬ ભુદ્ધિના આઠ ગુણો ધારણ કરવા-

યત -

શુશ્રુષા^૧ ધર્વણ^૨ ચૈત્ત્વ, શૃદ્ધિ^૩ ધારણ^૪ તથા ।

ઉદ્ધાપોદ્ધોર્થ^૫ વિજ્ઞાન^૬, તત્ત્વજ્ઞાન^૭ ચ ધી ગુણા ॥ ૧ ॥

અર્થ - ૧ શુશ્રુષા એટલે શાસ્ત્ર સાલજવાની ઈચ્છા ૨ શ્રવણ એટલે શાસ્ત્ર સાલગણ ૩ શૃદ્ધિ-એટલે શાસ્ત્રોના અર્થોનું શૃદ્ધિ કરવું ૪ ધારણ-એટલે ધારી રાખવું ૫ ઉદ્ધા એટલે બાંહેવા અર્થનું અવલગન લઈ તેમા તર્ક કરવો ૬ અપોદ્ધ એટલે ઉક્તિ, સુક્તિથી વિશેષ જ્ઞાન મેળવવું ૭

અર્થવિજ્ઞાન એટલે ઉદ્ધાપોદ્ધતી નિમદ્દેહ થવું ૮ તત્ત્વજ્ઞાન એટલે અમુક વસ્તુ આમજ છે એવો નિશ્ચય થવો પૂર્વોક્ત પ્રુદ્ધિના આઠ ગુણો સહિત ધર્મશાસ્ત્ર સાબળવું

૧૭ અશુભ લોજન ત્યાગ-જ્યા સુધી પહેલાં ખાધેલો આહાર પકવ થયો ન હોય ત્યાં સુધી બીજું કંઈ ખાવું નહિ એટલે લોજન કરવું નહિ આનેય ઋષિએ સર્વ વૈદ્યક શાસ્ત્રોનો સાર એકજ પદમા કહ્યો છે કે-‘જીર્ણમોજન માત્રેય’ તથા ‘અજીર્ણ પ્રમવારોગા’ અશુભમા લોજન કરવાથી રોગોની ઉત્પત્તિ થાય છે અશુભના છ લક્ષણો છે ૧ મગનો દુર્ગંધ ૨ પવનનો દુર્ગંધ ૩ વિદ્યનો અલેહ ૪ ગાત્રનું ગૌંવપણું ૫ અરૂચી થવી ૬ અશુદ્ધ ઉડકાર એ છ અશુભના ચિન્હો જાણવા ૭-હાની લાલચે વધારે ખાવાથી અશુભ, પેટશૂળ, વિગેરે રોગો થાય છે, માટે જ શાસ્ત્રમા કહ્યું છે કે-મિતાહારી થવું હમેશા સાત્વિક લોજન લેવું રાજસ કે તામસ આહાર લેવાથી પ્રવૃત્તિ બગડે છે

૧૮ અવસરે લોજન કરવું-જ્યારે જઠરાગ્નિ પ્રતીપ્ત થાય ત્યારે નિયમિત માદુ લોજન કરવું રોગ ઉત્પન્ન થાય તેવી વસ્તુ ખાવી નહિ, તથા પ્રવૃત્તિથી વિરૂદ્ધ લોજન કરવું નહિ નિયમિત વખત ચૂકવો નહિ.

અકાલે (ગરે) જમવું નહિ. જરોજર ભૂખ લાગે ત્યારે સાદુ લોજન અમૃત જેવું કાર્ય કરે છે, ને છુધા વિના અમૃત સમાન લોજન પણ નુકશાન કરે છે વગી ઘણો વખત થઈ જવાથી બાળી હાનિ થાય છે માટે નિયમિત જમવું

૧૯ ધર્મ અર્થ ને કામ એ ત્રણ વર્ગ પરસ્પર અવિરોધપણે સાધવા ને પુરૂષ એ ત્રણ વર્ગ સાધી શકતો નથી તેનું જીવન યશુતુલ્ય છે ગૃહસ્થાવસ્થામા ધર્મના ટાઇમે ધર્મ, પૈસા પ્રાપ્ત કરવાના ટાઇમે પૈસા પેદા કરવા, અને જોગ ઉપજોગને ટાઇમે તેમા તત્પર રહેવું માટે નિયમિત ટાઇમ આપી રાખવો તેમા ધર્મની પ્રાધાન્યતા છે ને અર્થ ચૂક્યા તો હરકત નહિ પણ ધર્મથી ચૂકવું નહિ. કારણુ અર્થ, કામની પ્રાપ્તિ પણ ધર્મથી જ થાય છે વળી કામથી ચૂક્યા તો વાધો નહિ પણ અર્થથી ચૂકવું નહિ. એમ ઉત્તરોત્તર વિવેક સમજવો.

અર્થ, કામને જોળાગી કેવળ ધર્મ તેવણુ તે મુનિઓને યોગ્ય છે પણ ગૃહસ્થને યોગ્ય નથી, કારણુ-દ્રવ્ય સિવાય ગૃહસ્થાવાસ ચાલે નહિ કરજ યર્ધ જવાથી જગતમા નિંદા થાય ને ધર્મથી પણ બ્રહ્મ થાય પહેલાં જોલમા કહ્યું છે તે પ્રમાણે દ્રવ્ય પેદા કરીને તેમાં જતાવ્યા પ્રમાણે ભાગલા પાડવા, તેથી વ્યવહારમા ખર્ચેલ પહેાચેનહિ ગૃહસ્થપણામા રહ્યા ચકા ને વ્યવહારકુશળ થતો નથી તે યશુતુલ્ય ગણાય.

૨૦ અતિથિ, માધુ તથા દીનને દાન દેવું -જેઓએ પર્વાદિ તિથિઓનો ત્યાગ કર્યો છે એવા મુનિઓ તે અતિથિ અને ઉત્તમ આચારમા રજા તે માધુ તથા જેની શક્તિ સિદ્ધિ યર્ધ ગર્હ હોય તે દીન તેને યથોચિત દાન દેવું તેમા પણ મુનિ-સાધુને ભક્તિથી ગૌરવપૂર્વક સુપાત્ર ભુદ્ધિએ દાન દેવું

અવ્યાગતનો ઉચિતતાએ સોજનાદિથી સત્કાર કરવો
 દીન-અનાયને અનુક્રા બુદ્ધિથી ગર્વ રહિત દાન દેવું કોઈ
 પણ ભિયુ આગણે માગવા આવે તેને બાંધી હાથે પાછો
 વાળવો નહિ પોતાની યદ્દિ પ્રમાણે આપવું પાત્રાપાત્રનો
 વિચાર કરી ઉચિત દાન આપવું

૨૧ કદાચહ રહિત થવું -મધ્યમ્ય બુદ્ધિ ધાગણુ કરવી
 ખોટી હંક, કદાચહ કરવો નહિ હંકાચહ કરવાથી માણસોમા
 નિંદનિક થવાય છે એટલુજ નહિ પણ કોઈ ગર્વની સિદ્ધિ
 થતી નથી કદાચહી માણુમ કોઈ વખત પણ પોતાનું કે પરનું
 ભણુ કરી શકતો નથી ખોટો હંક પકડવાથી લાજને ધકો
 લાગે છે, લોકોની નિંદા સાભળવી પડે છે, સપ હોય ત્યા
 કુસપ થાય છે, મિત્રો દુશ્મન થાય છે, મજાનો ધિકારે છે,
 અનેક જાતિના દુખો સોગવવા પડે છે, બુદ્ધિ (હાથાપણું)
 નાશ થાય છે, કોઈ પણ માણુસ તેનો સંગ કરતો નથી, માટે
 વદાચહથી સદા દૂર રહેવું

૨૨ શુણ્ પક્ષપાત -શુભીજનો પક્ષપાત કરવો, એટલે
 સજ્જનતા, દાક્ષિણ્ય, ઉદારતા, નિઃશ્વતા, પ્રિયવચનપણું
 ઇત્યાદિ પોતાને તમા પગને ઉપકાર કરનારા શુણ્વાન પુરૂષોનું
 બહુમાન કરવું તેઓને સહાયતા કરવી શુણ્વાન પુરૂષોનું
 બહુમાન વિગેરે કરવાથી આપણામા પણ તેવા શુણ્ પ્રગટ
 થઈ શકે એવી લાવનાને ખુડી કરવાનો માર્ગ ખુલ્યો થઈ
 શકે છે, અને મસર્ગ કરવાથી તેવા શુણ્ પ્રગટ થઈ શકે
 છે માટે હમેશા શુણ્ પોતાનામા પ્રગટ કરવા શુણ્ પુરૂષોનો
 સંગ શોધી તે પ્રમાણેના શુણ્ પોતાનામા પ્રગટાવવા

૨૩ નિશિદ્ધ દેશકાલ પ્રવૃત્તિ ત્યાગ —જે દેશમા જવાથી ધર્મનો નાશ થતો હોય તથા શાસ્ત્રકાર કે રાજા પ્રમુખે મનાઈ કરેલા દેશમા જવું નહિ તથા જે કાલમા જે કાર્ય કરવાની શાષકારે કે રાજા પ્રમુખે મનાઈ કરી હોય તે કાળે તે કાર્ય કરવું નહિ જેમકે-ઉનાળે ખેતી કરે તો થાય નહિ, ચોમાસામા ગીત લોજન પથે નહિ, મમુદ્રની સફર કરવાથી દેહને હાનિ વાચ (બધાના માટે નહિ) પોતાનું બળ, શક્તિ તપાસીને ઝામ કરવું જેથી કોઈ જાતનું નુકશાન ન થાય શક્તિ ઉપરાંત કામ કરવાથી નુકશાન થાય છે જેમકે-રાજાના હુકમને ન માનવાથી જેલ, દડ કે પ્રાણનાશ થાય છે અને અનાર્થ દેશમા જવાથી પરિવ્રાજ થવા સાથે અનેક દુ ખો લોગ વવા પડે છે

૨૪ વ્રતવ્ય જ્ઞાન વૃદ્ધિનો પૂજક —વ્રતને વિરે સ્થિરચિત્ત વાલા અને વસ્તુ તત્ત્વના જાણકાર પુત્રપોની નેવા કરવી, ખોલાવવું, આદર, માન આપવું, આસન આપવું અને તેઓ દ્વારા જ્ઞાન સંપાદન કરવું જ્ઞાન એ ત્રીજું લોચન છે માટે કોઈ પણ પાતેથી પોતાને અતુર જ એવું જ્ઞાન મેળવવું જ્ઞાનવાન પુત્ર આખા લોકમા પૂજ્ય છે માટે જ્ઞાની, જ્ઞાન આપનાર ને જ્ઞાન એ ત્રણેની ઉપાસના કરવાથી જ્ઞાનની અત રાય ત્રૂટે છે સદ્જ્ઞાનનો ઉદય થવાથી જુદી સારી થાય છે તેથી હમેશા જ્ઞાન સંપાદન કરવું

૨૫ પોષ્ય પોષક —માતા, પિતા, સ્ત્રી, પુત્ર, પરિવાર આદિ પોષણ કરવા યોગ્ય સ્વ કુટુંબનું આહાર, વસ્ત્રાદિથી સરળપોષણ કરવું

૨૬ દીર્ઘદર્શી—કાર્યારણ કરતી વખતે ભવિષ્ય કાલના શુભાશુભ પરિણામનો વિચાર કરવો. કારણ કે, જે માણસ વિનયાર્થી વિના ઉતાવળથી આધળી દોડ કરે તે અવશ્ય સખલના પામે છે એટલું જ નહિ પણ લેડોમા હાસીપાત્ર બને છે અને અતે ઘણા પશ્ચાત્તાપ કરવો પડે છે, દુ ખો ભોગવવા પડે છે જે માણસ બીજાના કદા પ્રમાણે ઉવટે માર્ગે ચડી જાય છે, તેના કહેવાનો અર્થ ન સમજવાથી પોતાના માથે દુ ખ બેસી લે છે, તે માણસ મૂર્ખ કહેવાય છે કેટલાક માણસો બીજાને કાઢા લાગે છે પણ પોતે અકાર્ય કરે છે કે વગર વિચાર્યું કામ કરે છે છતાં પણ લેડોમા કાઢા પશુનો ડોળ ઓઠો ન થાય એમ વર્તે છે એવા કપટીઓનું જ્યારે પોકળ ખૂલ્યું થાય છતાં પણ જે એના સગને તજતો નથી તે વધારે મૂર્ખ કહેવાય છે.

૨૭ વિશેષજ્ઞ—પોતાના અને પરના કાર્યના અને અકાર્યના અત નો જાણનાર અથવા વસ્તુના તવા પોતાના શુભ દોષને જાણનાર થવું જે બ્યક્તિ બીજાના અવગુણને જુએ તે અધ પોતાના દોષોને જોઈ શકતો નથી કેટલાકો રાગાધ દોષ છે, કેટલાકો વિષયાધ હોય છે, કેટલાકો મોહાધ હોય છે એવા આધળાઓ હમેશા કાંઈ વૃત્તિવાળા હોય છે એવા પુરોષો કરતા પણ દુષ્ટ વૃત્તિવાળા વધારે ખગળ હોય છે તેઓ ઉપરથી સારા દેખાય છે પણ અતઃમા હલાહલ-વિષ જેવા દોષ છે તેવા ન થવું.

૨૮ લોકવલ્લભ—પોતાના વિનયાદિ શુભવડે લોકને પ્રિય થવું જે લોકપ્રિય ન હોય તે પોતાને નુકસાન કરે છે, અને તેના ધર્માનુષ્ઠાનની અન્યલોકો નિંદા કરે છે, તેથી બીજાને

બોધીલાભના નાશનો હેતુબૂત થાય છે, માટે લોકપ્રિય થવું, પણ અનીતિથી કે ધર્મ વિરુદ્ધ આચરણ કરી લોકપ્રિય થવું નહિ એ તત્ત્વ છે કેટલાકોને જ્વલાવ અતડાપણું રહેવાનો હોય છે તે વિના દારણું અતડા રહે છે, એવા કેઈને પણ ગમતા નથી કેટલાકો અભિમાની હોય છે તે એમ સમજતા હોય છે કે જવાયે મારા પામે પોતાની મેળે આવશે, હુ શા માટે નમતુ આપુ ? એવા પુરૂષો પણ પોતાના દુશ્મન બને છે કેટલાકો પોતાનો સ્વાર્થ સાધવા અથવા મોટાઈ મેળવવા લોકોને વચ્ચલ થવાનો પ્રયાસ કરે છે અને અજાણ્ય લોકો તેના ડોગમા અજાઈ જાય છે, તેના શુષ્ક કીર્તન ગાય છે, પણ તેથી વિશ્વાસ ન કળતા તેના અતરના શુષ્ક દોષો જોવા સાડ સસર્ગમા આવવું પણ નિંદા ન કરવી ખરી રીતે લોકપ્રિય તેજ થાય છે, જે હમેશા પરોપકાર નિઃસ્વાર્થ બુદ્ધિથી કરે છે માટે આવા પ્રકારના લોકવહુલ થવાનો પ્રયાસ કરવો

૨૬ લક્ષ્મણ - લક્ષ્મણાન્ પુરૂષ પોતાનો પ્રાણ જાય તો પણ અકાર્યે ઈતો નથી તેમ પોતાની સત્ય પ્રતિજ્ઞાનો નિર્વાહ કરે છે લક્ષ્મણ એ પાપથી બચાવે છે લોકોને બતાવવા ખાતર લક્ષ્મણાન થવું તે રોકેટનું છે, કાગળ કે વેશ્યા પણ ઘણી લક્ષ્મણ રાખે છે અવર્ભ-અકાર્ય કરનાર પણ લોકો પાને લક્ષ્મણુ લાગે છે હુષ્ટ લોકો પણ પોતાનું વચન પાલના સાડ મરી ફિટ છે દરેક માણસને પોતાની લીધેલ પ્રતિજ્ઞા સત્ય લાગે છે પણ તે સત્ય જ હોય એમ નથી સત્ય પ્રતિજ્ઞા એ જ કહેવાય જે આજે મારે અમૂક ધર્મનું કામ કરવું છે, સત્ય જોવું છે, ચોરી નથી કરવી, કેઈ ઉપર ક્રોધ નથી

કરવે, કોઈને પીડા થાય એવું વર્તનજ નથી કરવું ઈત્યાદિ પ્રતિજ્ઞાઓ તેમજ વ્યવહાર શુદ્ધિની પ્રતિજ્ઞાઓજ સત્ય ગણાય છે પ્રતિજ્ઞાભંગ કરતા લગ્નજી આને તેજ પાપથી ગચાવે છે માટે લગ્નનહી થવું

૩૦ વિનયવત થવું - દેવ, ગુરુ, મુશ્રાવક, કુટુમ્બી, શિક્ષક, રાજા, પ્રધાન, શેઠ, શાહુજી જે કોઈ શુભે કરી, ધને કરી, વયે કરી, પદવીએ કરી અધિક હોય તે સર્વેના યથોચિત વિનય કરવે.

ધન, વય અને પદવી ક્રમ્તા જેનામા શુભ હોય તે પછી નિર્ધન હોય, અવસ્થાએ નાનો હોય, અને કોઈ જાતની પદવી નજ હોય છતાં પણ વિનય કરવો, પણ જે દ્રવ્યના મદથી ઉન્નત હોય, અહુકારી હોય તેવાનો વિનય કરવાથી જાનને નુશ્વાનકર્તા થાય છે, માટે એવાને સમજાવવું જોઈએ તે જો ન સમજે તો તેનો સગ તણ દેવો જોઈએ નથી તેનો મદ ઉતરી જાય પછી તેને નીધે માર્ગે દોરવાથી મામાનું અને પોતાનું બહુ થાય છે તેવી જ રીતે વય અને પદવીવાલાના માટે પણ જાણવું તેમા માતાપિતા અને પોતાના ઢાઈપણ ઉપકારીની વાત નોખી (અલગ) છે તેને પણ એવા પ્રકારનું ભૂત ભગ્યું હોય કે ઉવટે માર્ગે જતા હોય તેને વિનયથી સમજાવવું ન સમજે તો તેનાથી અલગ થઈ જવું પણ અતરનો પ્રેમ ઘટાડવો નહિ કામ પડયે કામ આવવું દુષ્ટવૃત્તિવાલા ધનવાન, વયવાન કે પદવીવાન હોય તેવાની સાન ઠેકાણે લાવવા ચૂકવું નહિ, કારણકે તેથી

નુકસાન જરૂર નફો વધારે છે, તે પણ શુભ અભિલાષથી, દુષ્ટ-
વૃત્તિથી નહિ

૩૧ દયાલુ - હું ખી મનુષ્ય અગર પશુ વિગેરે પ્રાણીઓને
હું ખમાથી છોડાવવા કારણ ધર્મનું મૂળ દયા છે જેમ બને
તેમ હિંમતુ કામ કરવું નહિ આ દુનીયામાં ઠેકાણો મનથી,
વચનથી, કાયાથી, દ્રવ્યથી, સ્ત્રીથી, પુત્ર-પરિવારથી તેમજ અનેક
રીતે દુ ખી હોય છે ત્યારે એવા દુ ખીઓને કેવી રીતે દુ ખ-
માથી છોડાવવા ? કારણ કે બધા દુ ખોથી છોડાવવા અકર્તી
કે તીર્થંકર પણ સમર્થ નથી ત્યારે તેમાં વિવેકની જરૂર છે
કારણ કે સમજપૂર્વક જે કાર્ય કરાય છે તેમાં પશ્ચાત્ પક-
વાનો વખત આવતો નથી દયા દેાની અને કેવી રીતે કરવી
તે પણ સમજવું જોઈએ દયા કરતા અદયા ન થાય તેનો
ખ્યાલ કરવો જેથી લોકોમાં હાસી અને પોતાને નુકસાન
ન થાય

૩૨ મૌમ્ય - હમેશા શાત આકૃતિ (પ્રકૃતિ) રાખવી
કારણ ક્રૂર માણસ લોકોને ઉદ્દેગનું કારણ થાય છે

૩૩ ॥ અતરંગ વૈરીને જીતવા - કામ,^૧ ક્રોધ,^૨ લોભ,^૩
માન,^૪ મદ,^૫ ને હર્ષ

૧ કામ - એટલે સ્ત્રીસેવા, પરત્નીનો સર્વથા ત્યાગ
કરવો પોતાની સ્ત્રીનું પણ જેમ રોગાર્ત પુરૂષ ઔષધસેવન
કરે તેમ ઋતુમ્નાનને અવસરે કેવલ ચિત્તની ઉપાધિ ટાવવા
નિમિત્તે સેવન કરે લાવના તો ઝોડવાની કરે, પણ શ્વાનની
પેટે નિરતર અથવા એક રાતમાં ઘણી વખત સ્ત્રીસંગ ન

કરે. નિત્ય સ્ત્રી સેવવાથી પોતાનું તથા સ્ત્રીનું શરીર દુર્જલ થાય છે વક્ત્રી એવી કુટેવના લીધે સ્ત્રીના વિરહમાં પત્ની સેવનની ઈચ્છા થાય છે દુનીયામાં પ્રાય લઘુતા થાય છે ૧૩૮ ૬૬ આપે છે, અને પરભવમાં નગ્ને જલુ પડે છે, માટે જેમ થાને તેમ મનને કાળુમાં ગળી કામ છતમે

૨ ક્રોધ-ક્રોધ ઉપર પણ મુન્નેા કરવો નહિ મર્મ પ્રાણી ઉપર સમભાવ ધા લુ કરવો ક્રોધ કરવાથી દેગે ઉણી કોડપુર્વ સુધી પાળેલા મયમનું કળ લાય છે, અને દુર્ગતિમાં જલુ પડે છે હજાહજ વિષ ખાધુ રોય તો એકવાર મૃત્યુ લાય છે પણ ક્રોધરૂપ હજાહજ ઝેરથી અનન જન્મ મરણો પ્રાપ્ત થાય છે, માટે ક્ષમાગુણ ધારણ કરી ક્રોધ છુતમે

૩ લોભ-લોભી મનુષ્યનું ચિત્ત નિતર ચિંતામ્મત રહે છે તેને ખીલકુલ શાંતિ હોતી નથી લોભવશ પ્રાણી ન કરવા યોગ્ય કૃત્યો કરે છે લોભ એ પાપનો જાપ અને મર્વ વિનાશનું મૂળ છે લોભી મનુષ્યની આ લોકમાં દેવના થાય છે, અને પગલોકમાં ઘણા દુ ખો લોભવવા પડે છે, માટે જે અવમરે નેટનું મળે તેટલામાં સતોષ ગળવો નીતિથી ઉદ્યમ કરવો કાગલુ લક્ષ્મી પૂર્વોપાર્જન પુણ્યને અનુસારે મળે છે, એમ વિચારી પુણ્યમર્થ કરવા અને સતોષવૃત્તિ વડે લોભને છુતમે

૪ માન-અભિમાની પુરુષની જગતમાં લઘુતા થાય છે ગુરુનો અને વડીલોનો વિનય પણ કરતો નથી વિચારકળા આવડતી નથી મનુષ્ય ભવ પામ્યા છતાં ધર્મ આધી શકતો નથી, માટે વિનય ગુણ ધારણ કરી માન છુતમે

શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના પ્રથમ અધ્યાયમા વિનય સર્વ
શુભનું મૂળ છે એમ કહ્યું છે

૫ મહ-મહ આઠ પ્રકારના છે ૧ જાતિમહ ૨ કુલમહ-
૩ બલમહ ૪ રૂપમહ ૫ ઐશ્વર્યમહ (ઋદ્ધિમહ) ૬ લાભમહ
૭ તપમહ ૮ શુભમહ

૧ જાતિનો મહ કરવાથી હરિકેશી સુનિની જેમ નીચ
જાતિમા ઉપન થાય

૨ કુલનો મહ કરવાથી વીરપ્રભુનો ભવ-મારિચીની જેમ
નીચ ગોત્ર બાધે

૩ બલનો મહ કરવાથી નિર્જલ થાય છે અને યેષ્ટિક
રાજાની પેઠે નરકમા જવું પડે છે

૪ રૂપમહ કરવાથી મનત્રુમાર ચક્રિની જેમ તતક્ષણ
રૂપનો નાશ થાય છે શરીર રોગાક્રાંત થાય છે

૫ ઐશ્વર્ય કે ધનનો મહ કરવાથી પર ભ્રમમાં તેની
હાની થાય છે અને દુર્ગાર્જુલદ્રના જેમ ઈંદ્રની ઋદ્ધિ દેખી
ગ્લાની ઉપન થાય છે (તિણે તો મયમ લાગે માન નાખ્યો)

૬ લાભમહ કરનાવી લાભાનરાય ઈર્ન બધાય છે અને
સુભૂમ ચક્રિની જેમ સર્વ નાશ થાય છે

૭ તપ મહ કરવાથી દરગઢુક સુનિની જેમ તપશ્ચર્યાનો
અતરાય થાય છે દરગઢુ સુનિએ પૂર્વ લવમા તપ મહ કર્યો
હતો જેથી પોગ્ગી પગથાપુ પણ કરી શકતા ન હતા

૮ શુભ-દાનનો મહ કરવાથી ચ્યૂનિલદ્ર સુનિની જેમ
નવિન દુતના લાલની હાની થાય છે વડી વિદ્વાનો અભિ
માની પુરૂષ પોતાથી અવિક શુભી પુરૂષનું જહુમાન કરી

શક્તો નથી તેમ પ્રજ્ઞાદિ પુત્રીને મંદેહનું નિગકરણ કરી
શક્તો નથી નવીન જ્ઞાન મેળવી શક્તો નથી, અને પ્રાપ્ત
કરેલા જ્ઞાનને પણ આખર ગુમાવે છે માટે વિવેકી પુરોએ
વિદ્યામદ કરવો નહિ, નમ થયું એ આઠ મદ પૂર્ણ થયા

૬ હર્ષ-કોઈપણ કાર્યમાં અત્યંત હર્ષ ધારણ કરવો
નહિ. હર્ષ કરવાથી ગર્વ આવતા વાર લાગતી નથી આ
મમારમાં સર્વ વસ્તુ ક્ષણિક છે આ શરીર આજે નિરાગી
રૂપાય છે અને આવતી ઝડપે બ્યાધિવ્રમ્મ થઈ ભય છે
લક્ષ્મી અપાડ છે આજે જે ઘરમાં લક્ષ્મીનો વાસો છે તે ઘરમાં
ખીજે દિવને ભૂતોનો વાસ થાય છે માટે અન્ધિર વસ્તુઓમાં
આનંદિત થયું નહિ

કદાચ પૂર્વકૃત પુણ્યના ઉદયથી લક્ષ્મી પ્રાપ્ત થઈ હોય
તો તેનો સદુપયોગ કરવો પણ અત્યંત હપિત થયું નહિ
એમ વસ્તુનાં સ્વરૂપનું ચિંતન કરી હર્ષનો જથ્થો કરવો (એ
૩૩ માં બોલ્યા પદ ગ્રિપુ છતવા જણા છે)

૮ હવે ૩૪ મો-કૃતજ્ઞતા-પોતાને કોઈએ કાઈ પણ
ઉપકાર કરેલો હોય તો તેના ગુણને કદી પણ ભૂલવો
નહિ અને સમય આવે તેના ઉપકારનો બદલો વાગવો.

૩૫ ઈદ્રિયોને વશ ગણવી-ઈદ્રિયોને મોકળી રાખવાથી
આ લોભમાં પણ ગહું નુકસાન થાય છે ઈદ્રિયો પાત્ર, તેના
૨૩ નિષયો છતાં

૧ સ્પર્શનદ્રિયના સુખની ઈચ્છાથી હા ૧ બંધનમાં
પડે છે

૨ રસનદ્રિયની લોભપતાથી માછલાઓનો નાશ થાય છે

૩ ક્ષાત્રેન્દ્રિયના વશથી જન્મ ભ્રમમાં કમળ ઉપર બેસે છે

અને સૂર્યાન્ત થયે કમળ બીડાઈ જવાથી તેઓ અદર ગોધાઈ રહે છે અને હુ બી યાય છે

૪ ચતુર્દિયના વિષયથી પતંગીઆઓ દીપ શિખામા મોહિત થઈ લગ્નમીભૂત યાય છે

૫ શ્રોતેદ્રિયના અભિલાષથી મૃગલાઓ પાગધીઓના પાશમા સપડાય છે એમ એક-એક ઇદ્રિયના વિષયમા હુબ્ધ થવાથી પ્રાણુ ગુમાવે છે, ત્યાં પાવે ઇદ્રિયોમા હુબ્ધ થનાર પ્રાણીને જે હુ બ લોગવવા પડે તેનું વર્ણન તો જ્ઞાની મહારાજ જ કરી શકે માટે યથાશક્તિ ઇદ્રિયો ઉપર કાણુ મેળવવો ઉપરોક્ત માર્ગાનુસારીના પાત્રીસ ગુણો જે પુરુષમા હોય તે પુરુષ ધર્મને યોગ્ય જાણુવો. અને તે પુરુષને લક્ષા લક્ષનો વિચાર હોય છે તે કદી પણ અલક્ષ્ય વસ્તુનું લક્ષણ કરતો નથી, અલક્ષ્ય ૨૦ જે

અલક્ષ્યનુ ૨૦૩૫

૧ ઉજ્જના ફલ ૨ વટના ફલ (ટેટા) ૩ કહુબરના ફલ ૪ પીપળાના ફલ ૫ પીપળીના ફલ એ પાંચ પચુબરમા અસખ્યાતા ત્રસ જીવો હોય છે, માટે ત્યાજ્ય છે ૬ મલ ૭ માસ ૮ મધ ૯ માખણ એ ચાર મહા વિગય કહેવાય છે એમા સમયે સમયે અસખ્યાતા ત્રસ જીવોની ઉત્પત્તિ અને નાશ થાય છે ૧૦ હિમ તે બરફ ૧૧ સર્વ જાતિન વિષ, અગ્રીણુ પ્રમુખ ૧૨ જ્વા તે વરસાદનો કાવો ગર્લ પ છે તે, ૧૩ માટી-મમણ માટી જે ખાવાથી પાડુ પ્રમુ શેગની ઉત્પત્તિ થાય છે અને અસખ્ય જીવોની હાનિ થા

છે ૧૪ રાત્રિ તોજન-મહા દોષનું કાગળ છે વડી અધારામા
ખાવું તથા સાકડા મુખવાલા પદાર્થમાથી નિરીક્ષણ કર્યા
સિવાય ખાવુ તે પણ દોષવાળુ છે ૧૫ ગદુ બીજવાળા
ફલ-જેમા પકડો ન હોય તે ૧૬ અનત કાય-જેના ડર
લેદ છે તે આગળ કહેવાશે. ૧૭ સધાનક-ગોડાનું ઘણા
કાળનું અથાલું ૧૮ ગોવવડા-ઝોરમા કાચુ ગોરસ-દુધ, દહીં
કે છાશ લવવાથી તુરત જીરો ઉપર છે ૧૯ વેંગલ-ચીંગણા-
તેની ટોપીમા ત્રમ જીરો છે વગી કામોત્તજ ને ગદુ બીજ
છે ૨૦ અનાવયા ફલ- જે ફલ કે ફલનું નામ નીશાન નહીત
ન હોઈએ તે ન ખાવા કારણ કે કહાય કિંપાક ફલની માફક
દેખાવમા ફડા હોય પણ પ્રાણધાતક થાય કે ૨૧ તુચ્છ
ફલ-જેમા ખાવુ થોડુ અને નાખડુ ઘણું હોય તેવા ફલો
જેવા કે-જાણુ, ગોર, કરમદા વિગેરે ૨૨ ચલીત રસ-જે
વસ્તુનાં વર્ણ, અથ, રસ, સ્પર્શ, ગંદહી ગયા હોય તે જેમ
રાધિકુ કોઈ પ્રમુખ નાર પહોર ઉપગત ચલીત રસ છે
દહીં વિગેરે મોઝ પહોર ઉપગત ચલીત રસ છે એમ અવ્ય
અમજી ત્યાગ કરવો

૩૨ અનતકાયના નામો-

૧ સર્વ જાતિના કદ ૨ સૂરણ કદ ૩ વજ કદ. ૪
લીડુ આદુ ૫ લીડી હળદર ૬ લાલો કચૂમરો ૭ સતાવળી
૮ વિહારી કદ ૯ કુમળી ફૂગી ૧૦ કોમળ આળસી ન્યા
મુખી અદર ઠલીઓ ન અધાણો હોય ૧૧ આલુ, ખટાટા
૧૨ પિંડાલુ ૧૩ ચેગ ૧૪ મુજ ૧૫ લસણ ૧૬ ગાજર
૧૭ મૂળા, ૧૮ ગજો, ૧૯ ગરળી, ૨૦ ટાકો, ૨૧ વત્યુલો,

૨૨ પત્રક, એ શાન્તી જાતિ છે ૨૩ જોડ, ૨૪ બિંદિ,
 ૨૫ લીલીમોથ, ૨૬ વશ કરેલા, ૨૭ કાચા કુપલ, ૨૮
 ઉગતા અકુરા, ૨૯ લવણ વૃક્ષની છાલ, ૩૦ પદમની કંઠ
 ૩૧ અમૃતવેલ, ૩૨ કુઆર, એ ૩૨ અલક્ષ્ય છે અન્ય
 દર્શનીઓ અનત છોનો ઉત્પત્તિ સમજી શકતા નથી પણ
 શાવક કુળમા ઉત્પન્ન થયેલાઓએ તેો અવશ્ય તેનો ત્યાગ
 કરવો જોઈએ કારણ અલક્ષ્ય, અનંતકાય ખાવામા મહાપાપ
 છે વળી સમજી લોકોએ પેય, અપેયનો વિચાર કરવો જોઈએ
 મહિરા પ્રમુખ અપેય પદાર્થનો બહુ વિચાર કરવો
 જોઈએ હમણા વિલાયતિ દવાઓમા હાર વિગેરે અપેય તથા
 અલક્ષ્ય કોડકલીવઝ ઝોઈવ જેવા પદાર્થની બહુ મેલવણી આવે
 છે માટે તે ન વાપરતા દેશી ઔષધો વાપરવા, તથા જાતુની
 રસી વિગેરેથી ઉત્પન્ન થયેલા ઇન્જેક્શનો લેવરાવના પહેલા
 વિચાર કરવો જોઈએ કારણકે અશાશ્વત દેહને માટે શાશ્વત
 ધર્મને હારી જવો તે મહા અનર્થનું કારણ છે વલી
 ગમ્ય, અગમ્યનો પણ વિચાર કરવો જોઈએ ઉત્તમ કુળમા
 ઉત્પન્ન થએલી પચની સાક્ષીએ પરજીવી તે ગમ્ય અને અવિ
 વાહિત, પરજી તથા હીન કુલમા ઉત્પન્ન થએલી તે અગમ્ય
 જાણી તેનો ત્યાગ કરવો જોઈએ વલી અન્ય પણ પાણી
 ગળીને પીવું, જીવહયા માટે ચંદનવા જાધવા તથા આશાત
 નાનો ત્યાગ કરવો, વિગેરે ખાસ શાવકોના આચારનું પાલન
 કરવું, તેથી વિશેષ ગુણોની પ્રાપ્તિ થાય છે આવા સામાન્ય
 ગુણવાળો મનુષ્ય સમ્યક્ત્વને પ્રાપ્ત કરે છે, તેના બે લેહ છે
 એક વ્યવહાર સમ્યક્ત્વ, બીજો નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ

મામાન્ય ગીતે વ્યવહાર મમકિત કહે છે

અહાં દોષ રહિત અને શાંત શુભે કની યુક્ત તે દેવ,
પથ મહાવ્રતધારી માધુ તે શુરુ, તથા ડેવલી લાપિત ધર્મ,
દયામૂલ તે ધર્મ એ ત્રણ તત્ત્વની વ્રદા તે વ્યવહાર મમકિત

હવે નિશ્ચય મમકિતનું સ્વરૂપ કહે છે

દર્શન મોહનીય કર્મના ક્ષયથી, ઉપશમથી કે ક્ષયે
પદમથી ઉપત્ત થયેલ તત્ત્વાર્થ વ્રદાન રૂપ આત્મશુભ તેની
પ્રાપ્તિને કમ કહે છે પ્રથમ અનાદિ મિથ્યાત્વ છવ પથા
પ્રવૃત્તિ ઠરણ વડે એક આયુ વર્તનશેષ માત કર્મોની નિયતિ
એક પ થોપમનો અનખ્યાતમો સાગ ન્યૂન એક કોરાડોડી
સાગરાપમની ઠર પછી અપૂર્વ કણ વડે પૂર્વે કહી નહિ
લેહાએલી કર્કશ, નીવડ નગ્ગેશની ચથી (ગાઠ) લેહે પડી
અનિવૃત્તિઠરણ વડે મિથ્યાત્વની નિયતિના એ વિભાગ ઠરી
વચમા અતઃ ઠરણ ઠરે, તેમા પહેલા નિયતિ અતર્મુદ્ધુ
ર્તની અને બીજી અતર્મુદ્ધુર્ત ન્યૂન, એપ નિયતિ, પછી પેલી નિયતિ
ને તોગવીને ખપાને અને બીજી નિયતિને ઉપશમાવે તે પ્રથમ
નિયતિના સમગ્ર દલીલા ખપી ગયા પછી અતઃક લમા નરેશ
ઠરે ત્યા અતઃરણને પહેલે મમયે ઉપશમ સમન્તિ પામે
પછી ઉપશમ સમકિતના બળે બીજી નિયતિના ત્રણ વિભાગ
રૂપ ત્રણ પૂજ કર તેમા એક શુદ્ધ પૂજ તે મમકિત ૨-
અર્ધ વિશુદ્ધપૂજ તે મિથ્ય મોહની ૩-અશુદ્ધપૂજ તે
મિથ્યાત્વ મોહની પછી અતર્મુદ્ધુર્ત ગાદ અવશ્ય ઉપશમ
સમકિત પામે અર્ધ વિશુદ્ધ પૂજનો ઉદય થાય તો મિથ્યદષ્ટિ

થાય, અને અશુદ્ધ પૂજનો ઉદય થાય તો મિથ્યાત્વે જાય ઉપશમ સમક્રિતિ વાલાને અનતાનુબંધીની ચોકડી તથા દર્શન મોહનીય ત્રણ એ સાતેનો ઉપશમ હોય છે તેમા વિપાકોદય કે પ્રદેશોદયે પણ કર્મનું વેદન હોતુ નથી ક્ષયોપશમવાલાને જે દલીઆ ઉદયમા આવ્યા તેનો ક્ષય અને ઉદયમા નહિ આવ્યા તેનો ઉપશમ હોય છે વક્ષી તેને વિપાકોદયથી સમક્રિત મોહનીયના દલીયાનો ઉદય હોય છે, અને પ્રદેશોદયથી મિથ્યાત્વના દલીયાનો ઉદય હોય છે, એ ઉપશમ ને ક્ષયોપશમનો તફાવત છે ક્ષાયક વાલાને માતે પ્રકૃતિનો મર્વધા નાશ હોય છે સમક્રિત પ્રાપ્ત થયા પૂર્વે જો આયુષ્યનો ખધ ન પડ્યો હોય અને જો સમક્રિત વમી ન જાય તો તે વૈમાનીક સિવાય બીજી ગતિમા ન જાય સમક્રિતી જીવ જો વધુમા વધુ સમારમા રહે તો પણ અર્ધા પુણ્ય પરાવર્તનની અદર મોક્ષે જાય

તે મમ્યકૃત્વના ૬૭ લેહોના નામો —

૪ સદૃહણા (શ્રદ્ધા) ૩ લિંગ ૧૦ વિનય ૩ શુદ્ધિ
૫ દ્રવણ ૮ પ્રભાવિદ, ૫ લક્ષણ, ૬ જ્યજ્ઞા ૬ આગાર
૬ ભાવના અને ૬ મ્યાનક એ ૬૭ લેહ થયા

હવે વ્યવહાર મમ્યકૃત્વના મ્વરૂપને વિસ્તારથી કહે છે
તેમા પ્રથમ આગ મદહણા કહે છે -

૧ પરમાર્થ સમ્પાદ-જીવ અજીવાદિ નવ તત્ત્વોનું મ્વરૂપ જે સિદ્ધાંતમા કહ્યું છે તેનું બરાબર સત્પદ પ્રકૃતિવાદિ પ્રકારનું નિરતર ચિત્તમા ચિંતન કરવું તેનું બીજું નામ પરમરહસ્ય પન્નિય છે ૨ ગીતાર્થ પર્યુપાન્તિ-સૂત્ર અને અર્થના જાણ

નથા સત્ત્વ પ્રકાશના સયમના પાવના, અને યથાર્થ માર્ગના પ્રરૂપક મુનિની મેવા ૮ વી તે ગીતાર્થપર્યુપાન્તિ ૩ વ્યાપન્ન દર્શની ત્યાગ-જેઓ, કદાચક્રથી પોતાની મતિ કપના વડે શ્રી વિતગમ માર્ગથી વિપરીત પ્રરૂપણા કરી પ્રાપ્ત કરેલા નમસ્તિ ગતને વમી જએવા ઠે એવા નિન્હવ, પામત્યા, કુશીલીયા વિગેરેના સગનો ત્યાગ કરવો જોતેના સગનો ત્યાગ ન કરે તો મમજિતની હાની થાય

૪ કુદર્શની મગ ત્યાગ-શાક્યાદિ મિથ્યાત્વિઓના સગનો ત્યાગ કરવો કેમકે તેઓ એકાગ્ર નયનો આશ્રય કરનારા હોય છે કહ્યું છે કે-

જાવદમા વયનપદા, તાવદમા ચેવ હૃતિ નય યાયા
જાવદમા નયગાયા, તાવદમ ચેવ મિચ્છત્ત ॥ ૧ ॥

જેટલા વચનના માર્ગ છે તેટલા નયના વાદ છે, અને જેટલા નયવાદ છે તેટલા મિથ્યાત્વના પ્રકાર છે તે સમજીને મિથ્યાત્વિઓનો સગ ન કરવો, કાન્યુ કે સગ કરવાથી જેમ મિષ્ટ નળીનું પાણી ખાગ સમુદ્રમાં મગવાથી લુણ-ખારાપ છુાને પામે છે તેમ તેમ ખગમ ફલ મળે છે એ ચાર પ્રધાની શ્રદ્ધા કરી

હવે ત્રણ લિંગ કહે છે

૧ શુષુપ્ત-શ્રી ત્રિનેશ્વરના વાક્ય (સિદ્ધાન્ત) માલગ વાની ઇચ્છા કાન્યુ જિન વચન શ્રવણથી જ્ઞાનાદિ શુણની પ્રાપ્તિ થાય છે જેમ કેઈ તરૂણ સુખી પુરૂષ પોતાની સુગુણ સ્ત્રીથી પરિવરેલો હોય વધી પોતે સગીતનો બલ હોય, અને તે કિન્નરના ગીતને જે રૂચીથી માલજે તેવી રીતે શાસ્ત્ર સાલ

જાવાની ઈચ્છા ગળવી, કારણ કે—આભાવાથી જ્ઞાન થાય. જ્ઞાનથી વિજ્ઞાન વિજ્ઞાનથી પરચક્રખાલુ પરચક્રખાલુથી સયમ, સયમથી તપ, તપથી અક્રિયપણુ અને અક્રિયપણુથી મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે વહી થી હરિભક્તસૂરિએ કહ્યું છે કે—

શારદામ સ્ત્યાગતો યદ્ધ મ્મધુરોદય યોગત
યીજ પ્રસોદમાદત્તે, તદ્ધસત્ત્વયુત્તેર્નર ॥ ૧ ॥

જેમ ખારા જલના ત્યાગથી અને મીઠા જળના સંયોગથી બીજ અકુળને પામે છે તેમ તત્ત્વઅવણુથી મનુષ્ય તત્ત્વજ્ઞાનને પામે છે

૨ ધર્મરાગ—જેમ કેણ પ્રાણલુ ભૂખ્યો હોય, વળી અટવી ઉતરી આ થો હોય અને તેને ઘેવવું લોજન મળે તો તેના ઉપર જેવો પ્રેમ હોય તેથી અત્યંત પ્રેમ યતિધર્મ તથા આવક ધર્મ ઉપર રાખવો પહેલા વિગમા શુદ્ધ ધર્મ ઉપર રાગ અને બીજા વિગમા બાન્નિ ધર્મ ઉપર રાગ એટલો એ બન્નેમા તફાવત છે

૩ દેવ ગુરૂનો વૈયાવૃત્ત્ય કરવો—વિગ્રામાધક પુરૂષ જેમ પોતાની વિદ્યા સાધવામા જરાપણુ પ્રમાદ ન કરે તેમ દેવ તથા ગુરૂનો વૈયાવૃત્ત્ય અત્યંત હર્ષથી વચુદેવના જીવ નહીંપણુ સુનિની પેઠે કરે એ ત્રણ લિંગ કથા

દશ પ્રકારના વિનય કહે છે

૧ અરિહંત—તે વિચિત્રા જિનેશ્વર જલન્યથી ૨૦ અને ઉત્કૃષ્ટ ૧૭૦ હોય તેઓનો વિનય કરવો

૨ તિલ્લ—જેઓ સકલ કર્મોનો નાગ કરી કૃતકૃત્ય થયા છે તે

૩ ચૈત્ય—તે શાશ્વત અશાશ્વત જિનર્થિઓ

૪ શુભ-દ્વાદશાંગીસૂત્રો વિગેરે વિદ્યમાન હોય તે

૫ ધર્મ-ક્ષમાદિ દશ પ્રકારનો, સત્તર પ્રકારનો, તેમ

ધણા પ્રકારનો છે

૬ સાધુ-તે ક્ષમાદિ શુભના આરાધક મુનિઓ

૭ આચાર્ય-અચ્છાધિપતિ પચાચાર પાલે છત્રીશ શુભ-

ધાગક હોય તે

૮ ઉપાધ્યાય-મુનિઓને સૂત્રના ભણાવનારા

૯ પ્રવચન-ચતુર્વિધ સઘ

૧૦ દર્શન-તે જિનેશ્વર અથવા સમ્યક્ત્વ એ દર્શનો

૧ ભક્તિ તે બાહ્ય વિનય ૨ બહુમાન તે અતરંગ

પ્રેમ ૩ શુભમુતિ ૪ અવર્ણવનાદ-ત્યાગ ૫ આશાતના-

પરિત્યાગ એ પાંચ પ્રકારે વિનય કરવો (એ દર્શનો

વિનય કરીએ)

ત્રણ શુદ્ધિ કહે છે

૧ મનશુદ્ધિ-તે શ્રી જિનેશ્વર રાગદ્વેષ ન્હિત હોવાથી

આરાધ્ય છે અને તેઓએ ધ્યન કરેલું શાસ્ત્ર તે સત્ય છે

તે મિવાય લૌકિક અસર્વજ્ઞ કથિત શાસ્ત્ર તે સર્વ અસત્ય

છે, અને સરાગી દેવ અપૂણ્ય છે એવી દ્રઢ માનસિક વિચા

રણા તે મનશુદ્ધિ

૨ વચન શુદ્ધિ-પ્રાણાતે પણ વિતરંગ વચનથી અન્ય

પરૂપણા ન કરે. ધનપાવ પડિતના જેમ સત્ય જ કહે

શ્રી જિનેશ્વરની ભક્તિ કર્યાથી જ સર્વ કાર્યની સિદ્ધિ થાય છે

બીજા દેવ તો બીજારા પોતે કર્મવશ છે તે બીજાનું ભકુ મું કરવાના હતા ? એમ પ્રગટ કહે તે વાક્ય શુદ્ધિ

૩ કાય શુદ્ધિ-કોઈ દુષ્ટ દેવાદિ આવી ખડ્ગાદિથી છેદન કરે કેવા અન્ય પ્રકારથી તેના દેહમા વેદના ઉત્પત્તિ તે તો પણ શ્રી જિનેશ્વર સિવાય અન્ય દેવને નમસ્કાર ન કરે, એવી દૃઢતા રાખે તે કાય શુદ્ધિ કહેવાય એવળુ શુદ્ધિ કહી.

પાત્ર દૂપણુ ટાણવા તે કહે છે -

૧ ગકા ૨ ઠખા ૩ વિતિજિમ્ખા ૪ પર પાખડી પ્રસાસા ૫ પરપાખડી સયવોવા (પરિચય)

૧ ચકા-તે જિનેશ્વર કથિત પદાર્થમા કેટલીક બાબ તની શ્રદ્ધા છતા પણ અમુક એકબે ઠેકાણે શકા-તે દેશ શકા

૨ તથા આ આગમો જિનેશ્વર કથિત છે કે નહિ ? જિનેશ્વરે સર્વજ્ઞ હતા કે નહિ ? તે ઠેણુ જોવા ગયા હતા ? ઈત્યાદિ તદ્દન નાનિક-તે સર્વ શકા આ બન્ને પ્રકારની શકા જિનવચનમા ન કરવી કદાચિત મતિની મદતાથી, તથા વિધ આચાર્યના અભાવથી, જોયનું શક્ય મથાર્ય ન થવાથી, અને જ્ઞાનાવગ્રહીય કર્મના ઉદયથી હેતુ, ઉદાહરણનો સભવ છતા પણ કદાચ સૂરનું વાક્ય બગબર સમજવામા ન આવે તો મતિમાન પુરૂષ એમ વિનાગુ કે-માગી બુદ્ધિની કચાશ છે ટેટલાએક પદાર્થો તો માત્ર આગમગમ્ય છે

૨ ઠખા-અન્ય દર્શનની અભિલાષા તે જોદ્ધાદિ એક દર્શનની અભિલાષા તે દેવ આકાશ-તે દેશથી આકાશ

અને સર્વ પાખડ ધમોની અભિલાષા તે સર્વાકાશ આ

જાનને પ્રકાશની આક્રમણ સમજી નહિ. કારણ-કટપવૃક્ષ સમાન
જેનધર્મ પામીને ડોણ બાઉલ-બાવળને ચાહે ?

૩ વિતિજિચ્છા-તે ધર્મના ફલનો સદેહ સમજે. જેમ
હું સામાયિક કરું છું તથા ઉપવાસાદિ તપશ્ચર્યા કરું છું તેનું
ફલ મને મળશે કે નહિં ? અથવા મુનિનું મળથી મલીન
શરીર જોઈ તેની જુગુપ્સા કરવી કે મુનિઓ પ્રામુદ્ધ જળથી
સ્નાન કરે તો એમાં શો દોષ છે ? એમ જાનને પ્રકારે વિચિ
કિત્તા ન કરવી

૪ મિથ્યાત્વની પ્રશસા-તેમજાળાએ દર્શનોની પ્રશસા
કરવી તે મર્વ પ્રશસા, અને અમુક દર્શન મારું છે એમ
કહેવું તે દેશ પ્રશસા તે ન કરવી તેમની પ્રશસા કરવાથી
અન્ય લોકો મિથ્યા માર્ગ તરફ ઢળી જાય અને મિથ્યાન્વ
ની કૃદ્ધિ થાય

૫ મિથ્યાદ્રષ્ટિ સમ્ભવ-મિથ્યાત્વીઓ સાથે પરિચય
કરવાથી, તેનો આચાર જોવાથી તથા તેની વાતો માલજવાથી
વસ્તુ તત્ત્વને નહિં જાણનારને સમક્ષિતથી બ્રહ્મ થવાનો સંભવ
રહે છે, માટે તેનો પરિચય કરવો નહિં (વસ્તુ તત્ત્વના
જાણ-પરિપક્વને તો મિથ્યાત્વના પરિચયથી પણ સમક્ષિતની
હાની થતી નથી, પણ તેનું અનુકળુ જીજ્ઞાસુ માટે તત્ત્વસે
પણ પ્રાય પરિચય ન કરવો) એ પાત્ર દૂષણ તરવાથી
સમક્ષિત નિર્ગળ રહે છે

આઠ પ્રભાવિકો કહે છે -

૧ પ્રાવચનિક-જે કાલમા જેટલા સિદ્ધાંતો વિપ્રમાન
હોય તે સર્વના અર્થના જે પારગ હોય તે દેવર્દિ ગણિ

૫ પ્રભાવના-ધર્મના અનેક કાર્યો કરે જેથી શાસનની પ્રભાવના થાય, લોકો ધર્મની અનુમોદના કરે, અને ઘણાને બોધિ બીજની પ્રાપ્તિ થાય

પાત્ર લક્ષણ કહે છે -

જેના પડ સમકિતની ઓળખાણ થાય તે વક્ષા કહીએ

૧ શમ-જે મોટો અપરાધી હોય તેના ઉપર પણ દોષ ન કરે અને મનમાં જાણે જે એ બીચારાનો શો દોષ છે ? માગ કર્મોનો વાક છે પણ તે નિમિત્ત માત્ર છે મુખ, હુખ કર્મોધિન છે અથવા અનતાનુભવી કપાયનો ઉપશમ હોવાથી અભિનિવેશ કદાચ ન દોય જેમકે શ્રીકૃષ્ણ અને શ્રેષ્ઠિક વિગેરે અપરાધી કે નિરપરાધી ઉપર પણ દોષ કરતા હતા હતા અનતાનુભવીનો ઉપશમ હતો તેથી મમકિત હતી

૨ સ્વેગ-તે દેવ મનુષ્યના મુખભોગને જે મુખદુ ખ કરી માને અને એકાત મોક્ષમુખને ચાહે

૩ નિવેદ-દેવ, મનુષ્ય અને તિર્યચના નામલોગથી વિરક્ત થઈ તેનો ત્યાગ કરવાની અભિવાધા ગમે અને ધર્મને તારક જાણી તેને આચરે

૪ અનુક્રપા-તેના બે લેક-૧ દ્રવ્ય અનુક્રપા તે દીન, દુઃખી અને દરિદ્રી પ્રાણીઓના હુખને દાલે તે કારણ શ્રી ભગવતી સૂત્રમાં બીજા શતકના પાંચમા ઉદ્દેશમાં તુળીઆ નગરીના શ્રાવ કોના શુશ્રુષર્થનમાં “યથ શુભ દુવારા” એવો પાઠ છે એટલે સદાગત દાન દેવા માટે દરવાજા ઉઘાડા છે જેનું દાન મોક્ષ છે એવા મુખપ્રદાનમાં પાત્રાપાત્રનો વિચાર કરવો પણ અનુક્રપાદાન સર્વત્ર કરવું ૨ ભાવ અનુક્રપા-તે ધર્મહીન પ્રાણીને

ધર્મની પ્રાપ્તિ કળાવવી તે તેનાથી તેના ભાવ પ્રાપ્તિ-જ્ઞાન,
દર્શનાદિ ગુણોના નાશનો અટકાવ થાય છે

૫ આગ્નિદયતા-જીનેશ્વરોએ લાખ્યું છે તે સત્ય છે
એમ જોની દૃઢ માન્યતા હોય તે-“તમેવ મચ્ચ નિમ્મક જ
જિજોદ્ધિ પયેદ્દીય” ઇતિવચનાત્

છ ચતના -

૧ વંકન-અન્યતિર્થીઓના ગકન્નાદિ દેવો તથા અન્ય
તિર્થિઓએ શ્રદ્ધા કરતા “જિન-ચૈત્યને” પણ વંકન કે મ્તુતિ
કરવી નહિ,

૨ નમન-અન્યતિર્થીઓના દેવાદિને શિર્ષ નમાવવું નહિ
તથા પૂજા ન કરવી

૩ દાન-ગરકાદિ તાપનોને ધાર્મિકુદ્ધિએ જોરવ લાગ્નિ
પૂર્વક એકવાર અથનાદિ દાન ન દેવું અનુપ્રાધી દેવું

૪ અનુપ્રદાન-તે વારવાર દાન ન દેવું

૫ આલાપ-તેઓને એકપૂર્વક કુશલવાર્તા ન પુછવી,
કારણ તેથી મિથ્યાત્વની વૃદ્ધિ થાય છે

૬ મવાપ-વાગ્વાર તેની માથે લાપણું કરવું નહિ આ
જ પ્રકારની યતનાથી વ્યવહારની શુદ્ધિ થાય છે વત્રી સમ
ન્નિ મક્કીન થતું નથી. તેમા પણ એકાન નથી અત્રે “લગ
વત્રી યાગ જીએ દેશે” તથા પિંગલનિર્ગ્રથ, ગૌતમશ્વામી
વિગેરેના ઘણા દાખલાઓ છે તે અવ્ય વિચારવા

સમક્રિતના છ આગાર (છાંડી) કહે છે

જેઓ અપવાદ માર્ગને ઇચ્છતા નથી, એકત ઉત્સર્ગ
માર્ગમા રહ્યા છે, અને ગમે તેના મયોગો ઉપન થાય તોપણ
જેઓ ધર્મથી ચક્ષીન થતા નથી તેઓને આગારોની જરૂર

પણ નિશ્ચયથી તેનાથી જુદો છે એ અનુકૂળતાથી વિચારે
તો જણાશે કે પુનઃવૃત્તિ અને જડ છે ત્યારે એ અર્થ
અને મુખ્ય પાત્રી વચ્ચે અને કલ્પનાનો કલ્પના દોષ
ચેતન્ય જ છે

૨ જનનિચ્છા-દશ્યાર્થિક નયે આત્મા ઉત્પત્તિ અને નાશ
રહિત છે કારણ જોડો આત્માને કાળ સંતત નાને છે એ
તેમ નથી. કાળ તે પૂર્વની શૂનિ કાળ હોવાને જે
સ્તનપાત્ર કાળી (મર્યાદા) વાસના કાળ છે તે પૂર્વમવના
અવ્યામગી કાળ છે. કેમ, નનુષ્યાદિ તેના પદાર્થો જાણના
હોવાથી પ્રમાણાર્થિક નયે તે અનિચ્છા છે, પણ આ મ કલ્પ તો
અખંડ, અચળ છે કદાપિ પોતાના મૂળ સ્વભાવને છોડતો નથી

૩ આત્મા કર્તા છે-તેમ કુલાદિ માટે, ચક્ર અને
ચીવડ વિશેષ કાળથી પદાર્થો કર્તા છે તેમ જનનિચ્છા
ત્યાદિ દેનુઓ વડે ગુણાગુણ કર્મે ક્રમે છે કેટલાક સાખ્યાદિ,
આત્માને કર્મોના કર્તા માનતા નથી, પણ મટ્ટનિથી કર્મો કાળ
છે એમ માને છે પણ તેમ નથી કાળ જ્યાં મુખી આત્મા
પર સામે ભરેલો છે ત્યાં મુખી પાસેયોગથી તે પોતે કર્મોના
કર્તા છે “જગદાસા વિજ્ઞાય, સુદાણ્ય દુદાણ્ય”
ઇતિ શ્રી ઉત્તરાધ્યયનમૂત્ર વગર પ્રાત્ન શુદ્ધ નિશ્ચયનયથી તે
‘આત્મા નિશ્ચય શુભનો કર્તા છે’ પણ અશુદ્ધ નિશ્ચયનયથી
આત્મા ગગદેયાદિ બાર કર્મોના કર્તા છે અને વ્યવહારનયથી
જાનાવ જીયાદિ દ્રવ્ય કર્મોના કર્તા છે

૪ આત્મા લોખના છે-પોતે મિથ્યાત્યાદિ દેનુઓ વ
ઉપાલેલા કર્મોના લોખના પણ આત્મા છે કારણ કે, ના
કદેલા કર્મોના ઉદય થતો નથી અને કદેલા કર્મોના ના

થતો નથી તે તો અવશ્ય લોગવવા પડે છે નિશ્ચયનયથી
આત્મા પોતાના જ ગુણનો ઉપયોગ કરે છે

૫ મોક્ષ છે-પરમપદ છે-કર્મ બંધના હેતુઓનો અભાવ
થવાથી અને સર્વ ધાતી કર્મોના ક્ષય થવાથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય
છે તે મોક્ષ-પરમ પદ છે તે અચલ, અનત સુખના વાસનું
મ્થાન છે, લોકાત-ત્યા તન, મનના અભાવથી આધિ, વ્યાધિ ને
ઉપાધિ રહિત અત્યંત અવર્ણનીય સદ્બત્તનદ, માદિ અનત છે

૬ મોક્ષના ઉપાયો છે-જ્ઞાન અને મયમ એ બે મોક્ષના
ઉપાય છે જો મહાજ્ઞ સ્વભાવે મોક્ષ મપતો હોય તો કારણની
નિષ્કલતા થાય પણ કહ્યું છે કે ' કાણુ વિણ કારણ નહિ "
એ નિશ્ચય વચન તેમા જ્ઞાનનય કહે છે કે-જ્ઞાનથી જ મોક્ષ
છે, કારણ જ્ઞાન વગરની ક્રિયા કરવાથી ઉત્પત્તિ હાની થાય છે
જેમ રૂપુ લેવાની ઇચ્છા કરનારને રૂપાનું જ્ઞાન ન હોવાથી
તે રૂપને ગદ્ગદે જ્ઞાતિથી છિપને લે છે વની લનાદિને ક્રિયા
વિના પણ કેવલજ્ઞાનની ઉત્પત્તિ થઈ તે પણ જ્ઞાનના મહાત્મ્ય
વડે જ તવા કેવલી જેલુ ચારિત્ર્ય તો અભવ્ય પણ પાલે છે
પણ તેની કદાપિ સિદ્ધિ થાતી નથી વલી દ્રવ્યાનુયોગના
જ્ઞાન વિના શેષ ત્રણ અનુયોગો નિર્ન્યક છે, માટે જ્ઞાન એજ
મોક્ષનું કાણુ છે ત્યારે ક્રિયાનય જ્ઞે છે કે-ક્રિયાથીજ મોક્ષ
મળે છે ક્રિયા વગરનું ગુપ્ત જ્ઞાન નિર્ન્યક છે કારણ ક્રિયા
વિના જ્ઞાનથી કદાપિ સિદ્ધિ નથી લગ્ને તારૂ હોય પણ જો
જલમા પેત્રી હાથ, પગ, હવાવવા રૂપ ક્રિયા ન કરે, તો તે
તરી શકે નહિ તથા અભવ્ય જીવ પણ નવ પૂર્વોના અવયાસ
કરી શકે છે વની મિદ્ધાતમા અક્રિયાવાદીને કૃષ્ણપાક્ષિક કહ્યો
છે ને ક્રિયાવાદીને શુકલપાક્ષિક કહ્યો છે વલી જેમ ગધેડા

અદનનો ભાર વહન કરે પણ તેની મુગ્ધનો લોગી થતો નથી તેમ ક્રિયા વગરનો જ્ઞાની પણ કમ્પ કંક શોધ કરે છે વધી સવર-ચાગિર પામ્યા વિના જીવને પણ મુક્તિ નથી માટે જ્ઞાન એ મોક્ષનું પરંપરા કારણ છે અને ચાસ્ત્ર અર્નનર કારણ છે વધી ચાર અનુયોગમા પણ ચન્દ્રક્રાન્તિયોગનેજ આચાર્યગ નિર્ચુખ્તિમા એક માનેલ છે “યત્તન્દિગ્ધિય દમ્ભ સોદ્ધિ, સારોતમ્સ પિચરણતુ” આવશ્યકમા પણ જ્ઞાનનો સાર ચારિત્ર કશુ છે તે ગ્રાટે ક્રિયા એક છે પણ જ્ઞાન નહિ.

અહિ એક એક નયનો આશય કરી સ્વપદાનું આપન અને પર પદાનું ખડન કરવા અનેક મુક્તિ બતાવે છે પણ મિદ્ધાતી તેને ઉત્તર આપે છે કે જેમ એક પૈરાથી રથ ચાલતો નથી, તેમ એન્દ્રા જ્ઞાનથી કે એકડી ક્રિયાથી મુક્તિ નથી. પણ ‘જ્ઞાન વિચાર્યા મોક્ષ’ એમ માનવુ એ મત્ય છે કારણ કે, જ્ઞાનપણ છે અને ક્રિયા આધારી છે તે મેના સયોગથી ઇન્દ્રિય સિદ્ધિ થાય છે માટે એકાન મત ત્યજી સ્યાદાદ (અનેકાતવાદ) મતનો આશય કરવો કાળુ સર્વજ્ઞ ભગવંતે હરેક વસ્તુનો વિચાર કરી શુણુ હોય એકને વર્તન કવ્વાની આજ્ઞા આપી છે પણ એકાત વિધિ કે નિયંધ કહેવ નથી જેમકે ક્રોધ ન કરવો, પણ જેવાનેહિતચિક્ષા દેવા પ્રશન્ત ક્રોધ કરવો પડે છે તથા માન ન કરવો, પણ પ્રશન્ત ધર્માભિમાન રાખવો પડે છે તેમ માયા ન કરવી, પણ શાસનનો ઉકાડ નિવારવા માટે પ્રશન્ત માયા કરવી પડે છે તથા લોભ ન કરવો પણ ધર્મનો તથા તપ સયમનો પ્રશસ્ત લોભ કરવો પડે છે રાગ ન કરવો, પણ દેવ, ગુરુ, ધર્મ, સાધર્મિક તથા જિનવાણી ઉપર પ્રશસ્ત રાગ કરવો પડે છે દ્રેષ ન કરવો પણ અસાર ઉપર તથા કર્મો

ઉપર દ્રેષ કરવો જોઈએ નિચાલું (નિદાન) ન કરવું, પણ 'સિદ્ધા સિદ્ધિ મમ દિસતુ' એમ કહેતા મોક્ષની માગણી કરવી પડે છે એ સર્વ વ્યવહારનયે પૂર્વ અવસ્થામાં કરવા યોગ્ય છે એથી ઉત્તરોત્તર ગુણની વૃદ્ધિ થાય છે નિશ્ચયનયે તે સર્વ ત્યાગ્ય છે, પછી જ્યાં સુધી તે હંદે પહોંચ્યા નથી ત્યાં સુધી આત્મબનો મૂકવા નહિ, શુદ્ધ વ્યવહાર સદા રાખવો જોઈએ

यत-अखितो महदेवो, जायजीय, सुसाहुणो गुणो;

जिणपन्नत्तत्त रअ सम्मत्त मय गहिम ॥ १ ॥

तथा -नय मगप्पमाणोहि, जो जणा सायवाय मायेण,

जाणह मोक्ख सरय सम्महिद्विय सो नेवो ॥ २ ॥

જે આત્મા નય ભગ અને પ્રભાણે કરી સ્વાદ્વાદ ભાવથી મોક્ષનું સ્વરૂપ જાણે તે સમ્યક્ દ્રષ્ટિ જાણવો (આ વિશિષ્ટ સમક્ષિતનું લક્ષણ છે) વની દ્રવ્ય ગુણ અને પર્યાય વડે વસ્તુના સ્વરૂપને સમજવું, સમજીને સ્વગુણને ગ્રહણ કરી પરગુણ (પ ભાવ) નો ત્યાગ કરવો અનાદિકાવધી આત્મા પરભાવની વાસનાથી બધાએલો છે તેથી પરભાવનો કર્તા, લોકતા થયો છે, પણ જ્ઞાની શુદ્ધના મુખની જિનવાણી મુદારમનું પાન કરી પરભાવની વાસના છોડી આત્મા સ્વભાવનો કર્તા થાય ત્યારે આત્માને બાધક રૂપકારક ચક્ર બદલી પ્રાધક રૂપકારક ચક્ર પ્રગટ થાય ત્યારે આત્મા આત્મ સ્વરૂપ, ૧ કર્તા કહેવાય, ૨ કાર્ય-તે આત્મસિદ્ધતા, ૩ જન્મ તે ઉપાવન આત્માના પરિણામની પ્રયુજના ૪, સપ્રદાન તે આત્માને આત્મ સપ દાનું દાન (આત્મગુણની પ્રગટતા) દાતા-આત્મા પાત્ર પણ પોતેજ અને દાન પણ આત્મગુણનું એ ત્રિભાવની અલેદવા છે ૫ અપાદાન તે-પરભાવનો ત્યાગ કરવો. ૬ આધાર તે-

આત્મદ્રવ્ય એમ સ્વરૂપાનુયાયી આત્મા થાય ત્યારે નિશ્ચય સમક્ષિત બાલુનું તે મમક્ષિતની પ્રાપ્તિ એ પ્રકારે થાય છે ૧ નિસર્ગથી—તે ગુરૂ ઉપદેશ વિના મ્વાલાવિક કર્મના લાઘવથી ભરૂંદેવા માતાની જેમ થાય અને બીજી, ગુરૂ ઉપદેશથી પ્રાપ્ત થાય તે અધિગમ મમક્ષિત કરેવાય છે

ગુરૂનો વિશેષાર્થ કહે છે.

આચાર્યમા છત્રીશ ગુણ હોવા જોઈએ, કાંઈ કે ધર્મ માર્ગના ચવાવનાર નાયક (આચાર્ય) જે ગુણવત્ત હોય, સ્વપર સમયના વેત્તા હોય, તે ઘણાને ધર્મમાર્ગમા જોડી શકે જઘન્યથી ૪ ગુણ હોવા જોઈએ

૧—જે કાલે જેટલા શાસ્ત્ર વિજ્ઞાન હોય તેના રહસ્યના જ્ઞાતા હોય અને પરને સમજાવવા શક્તિમાન હોય.

૨—પોતે ત્યાદ્રાદ શ્રદ્ધામા ૬૬ હોય તેમ બીજાને ૬૬ કરી શકે તેવા હોય.

૩—શુદ્ધ પ્રરૂપક હોય જેના ઉપદેશમા સ્વપ્રશ્નમા અને પરનિદા ન હોય

૪—કાલાનુયાયિ ક્રિયાના કરનારા હોય, છત્રી શક્તિએ વીર્ય ગોપવે નહિ, વક્ત્રી સઘમા માગ્ણાદિના કરનારા હોય તે કહે છે —

૧—મારણા—વીસગી ગયેલાને સલાળી આપે

૨—વારણા—અતિચાગ લગાડનારને તેથી વારે

૩—ચોયણા—પ્રમાદિ સાધુને ધર્માનુષ્ઠાનનો ઉદ્ધમ કરવાની પ્રેરણા કરે

૪—પરિચોયણા—અત્યંત શિધિવને વારવાર પ્રેરણા કરે વક્ત્રી આચાર્યશ્રી—અતિપરિચિત તથા અપરિચિત મતી વાલાને સમજાવી ઠેકાણે લાવે

૧-અતિપરિણિત-તે એકાત નિશ્ચય પક્ષનો આશ્રય કરનાર વેદતાદિ અથવા જોન લિંગી પણ વ્યવહારનો ત્યાગ કરીને જે નિશ્ચયને મુખ્ય માને છે તે અતિ પરિણિતી બાણવો

૨-અપરિણિતમતિ-તે કેવળ વ્યવહારમાજ જાણવાલા, જેને આત્મ-સ્વરૂપનું જ્ઞાન નથી તેવાને મ્યાદાદ માર્ગ સમજતી નિશ્ચયમા દ્રષ્ટિ રખાવી ગુદ વ્યવહારમા પ્રવર્તાવે પણ જે અગીતાર્થ હોય તે માર્ગનો નાશ કરે કદી તે ક્રિયા કરતો હોય તો પણ તે અંતરુ હોવાથી રહસ્ય મમજી શકે નહિ

યત

ચરણવરણપદ્માણા સસમય પર સમય મુક્તગંગારા,
ચરણ વરણસ્ત સાર નિચ્છય શુદ્ધ ન જાણતિ ॥૧॥

અર્થ-અજુ કરણ ક્રિયામા પ્રધાન હોય પણ જો એ મમય પર સમયના જ્ઞાન રહિત હોય તો તે ચરણ કરણના સારતત્ત્વને સમ્યક્ જાણતા નવી વવી જે અગીતાર્થ હોય તેને દ્રવ્ય, મેત્ર, કાન, ભાવાદિ સ્વરૂપનું યથાર્થ જ્ઞાન ન હોય વવી જે અગીતાર્થ હોય તે યથાર્થ ગીતે દ્રવ્યના સ્વરૂપને ન જાણે, એટલે આ સચિત્ત છે, અચિત્ત છે કે મિશ્ર છે તે ન જાણે તેમજ આ ક પનીય દ્રવ્ય છે કે અક પનીય છે તે પણ ન જાણે તથા આ દ્રવ્ય કોને દેવું, કે કોને ન દેવું તે સ્વરૂપને ન જાણે તથા આ ક્ષેત્ર રહુ છે કે રહુ નથી તેને પણ ન જાણે (ઉપવક્ષણથી અમુક દેશમા મુનિને અમુક કુલનો આહાર ન લેવાય કે અમુક વસ્તુ ન લેવાય તેનું સ્વરૂપ ન જાણે) એટલે અમુક દેશ મુનિને વિહાર કરવા યોગ્ય છે કે અમુક દેશમા મુનિએ ન જવું તે પણ અગીતાર્થ ન જાણે વવી કાળના સ્વરૂપને પણ

ન જાણે એટલે સુકાલને વિષે તથા દુઃકાલને વિષે કાપનીય, અકાપનીય વસ્તુના સ્વરૂપને ન જાણે વધી સાવધી આ નિર્દોષી સાધુ છે તો તેને અસુક વસ્તુ આપવી ન જાણે. તેમજ ગાદ, અગાદ કટપ પણ ન જાણે અર્થાત્ સગલ કારણે મુનિને આવી રીતે કરવું, અને સાધાગ્રજી કારણ હોય તો આ પ્રમાણે કરવું તે ન જાણે તથા આ પુરુષનું શરીર મર્મર્ય છે અને આનું શરીર અમર્મર્ય છે, તો તેને તે પ્રમાણે તપશ્ચર્યાદિક કરાવવી (દડ દેરો હોય તો) તેમજ વિહાર વિગેરે કળાવવો હોય તો લાભાવાબનું સ્વરૂપ પણ અગીતાર્થ સમજી શકે નહિ. વધી આ આચાર્ય છે, આ ઉપાધ્યાય છે, આ મ્હવિર છે, આ સામાન્ય સાધુ છે તેના કાપનું સ્વરૂપ પણ ન જાણે.

વધી આર પ્રકારની પ્રતિસેવના (નિપિહનું આચરણ તે) ને ન જાણે.

૧-જાણીને કરવું તે આકૃષ્ટિ પ્રતિસેવના ૨-પ્રમાદે કરી કરવું તે પ્રમાદ પ્રતિ સેવના ૩-અહકાર વડે કરી પાપ કરવું તે હર્ષ પ્રતિ સેવના ૪-અને કોઈ કાળજીવશ્યાત્ પાપ કરવું પડે તે ક્રોધ પ્રતિ સેવના એ આ પ્રકારના પ્રાયશ્ચિત્તને યોગ્ય તપ શું આવે? તે અગીતાર્થ ન જાણે જેમ કોઈ પુરુષ નેત્ર રહિત અને મારગનો અજાણ હોય પણ મનમા વિચારે જે આ બીહામણી અટવીને વિષે જૂલા પડેલા નાથને હું ઠેકાણે ખોટાડુ પણ તે પહોચાડી શકે નહિ. તેવી રીતે જિન પ્રવચન ચમુ રહિત એવો આધજો અને દ્રવ્યાદિકના ઉત્સર્ગ, અપવાદના સ્વરૂપ રૂપ માર્ગનો અજાણ પુરુષ સસાર રૂપ અટવીથી સઘ (અતુર્વિધ)

સાથને કેવી રીતે જિન માર્ગને વિષ પ્રવર્તાવી શકે ? અર્થાત્ ન પ્રવર્તાવી શકે અગીતાર્થ વિચારે જે હું મચ્છને પણ ચલાવું, પણ તેની પાસે રહેતા તો ગુણ હોય તે પણ ચાલ્યા જાય જેમ નાના મચ્છો મોટા મચ્છને ગળી જાય તેમ ત્યા ધીંગા, મમ્તી થાય પણ માર્ગની રીત ન ગ્હે

વહી અગીતાર્થ પાપ કર્યા વિના પણ બીજા પુરુષને પ્રાયશ્ચિત આપે છે અથવા થોડું પાપ ઈર્ષ્ય હોય તેનું પ્રાયશ્ચિત ઘણું આપે છે જેથી મોટી આશાતના કરે છે “આશાતના એટલે જિનારાનો ભગ” અને તેનો વિપાક તે સસારબ્રમણ છે માટે જો ગીતાર્થ ગુરૂ ન મને તો એકલા વિચરવું, પણ અગીતાર્થનો સગ ન કરવો આ કાલમા એકલા વિચરવાની પ્રભુની આજ્ઞા નથી, માટે ગીતાર્થની તપાસ કરી તેની મને રહેવું ગીતાર્થ પાસે વમવાથી વિનયાદિ ગુણની વૃદ્ધિ અને જ્ઞાનાદિની પ્રાપ્તિ થાય

યત

ગીયત્થાય વિદ્યારો યીઓગીયત્થ નિસ્સિઓ મણિઓ;

જ્જોત્તરય વિદ્યારો, નાણુધામોજિણદેહિ ॥ ૧ ॥

અર્થ—એક ગીતાર્થનો વિહાર, બીજો ગીતાર્થની નિગ્રાથે જે મુનિ વિચરે તેનો વિહાર એ જો વિહારની આના છે પણ ત્રીજો વિહાર પ્રભુએ કહ્યો નથી કાગણુ કે—એકાકીને સ્ત્રી, શ્વાન, દેવી દુષ્ણ આપે વહી લિલ્લાની શુદ્ધિ ન થાય. મહામતનું પાલન ન થાય. અને મતિ કંપનાએ ઠરી જોટા અવલગન અકળ કરે, તેને હિત શિખામણ દેનાર કોઈ ન હોવાથી તે સુધરે નહિ

ગાથા —

૧ પમાગી ૧ પાસત્યો, ૩ સચ્છરો ૪ ગણવાસી ૫ આસપો
 ૬ ગમામાદસયોગા, જદ્દવહુયા તદ્દ ગુરુદુતિ ॥ ૧ ॥

અર્થ — ૧ એઠાકી, ૨ પાસત્યો, ૩ સ્વચ્છ દો, ૪ કાણુવાસી એટલે હુમેશા એકજ સ્થાનકે વસના ૫ આમન્નો એટલે શિવિવાચારી, જધામા લવી જનારો એમા કોઈમા એક દોષ, કોઈમા બે, એમ કોઈમા પાચ દોષ હોય તેના દ્વિસયોગી ૧૦ ત્રિસયોગી ૧૦, ચતુસયોગી ૫ અને પચમયોગી ૧ એ સર્વ મત્રી ૨૬ ભાગા થાય છે તેમા જેમ જેમ ઘણા દોષ તેમ તેમ ક્રમે ભારી બાણુવે!

ગાથા —

૧ ગચ્છગત્રો ૨ અણુમોગી, ૩ ગુરુ સેવી ૪ અનીવચામી ૫ આંડષો,
 ૬ સજોપણ પયાણ, ૭ સજમ આરાહગા મણિગા ૧

અર્થ — ૧ ગચ્છમા રહેવા, ૨ જ્ઞાનાદિના સેવનારા, ૩ ગુરુની સેવા કરનાર, ૪ માસ ક-પાદિકે વિહાર કરનારા, ૫ પ્રતિક્રમણાદિ ક્રિયામા સાવધાન એ પાચ પદના પણ દિક સયોગાદિ ૨૬ ભાગા થાય છે એ ઉત્તમ છે સયમના આરાધક છે જેમ સયોગ વધુ તેમ ગુણ વધુ બાણુવા એ સર્વ ભાગાદિનું સ્વરૂપ ઉપદેશમાલામા છે

સયમના આરાધક નિગ્રથના પાચ લેદ કહે છે

૧ પુવાક, ૨ નિગ્રથ, ૩ સ્નાતક એ ત્રણ જાણુન્વા મીથી વિચેદ ગયા છે હાલ તો ૪-બકુશ અને ૫-કપાય-કુશીવ એ બન્ને નિગ્રથથી તીર્થ આવે છે ચારિત્રની શુદ્ધિ, પિંડ વિશુદ્ધિથી છે

યદુક્ત દુશ્વેકાલિવે ગાથા -

પિંડ સિંગ્ગ ચ ઘટય ચ, ચતુર્થપાય મેઘય
અકપ્પિય ન ઇચ્છિજ્ઞા પડિગાદિજ કપ્પીય ॥ ૧ ॥

અર્થ - ૧ આહાર, ૨ શય્યા, ૩ વસ્ત્ર, ૪ પાન, અહરપ-
નીય લેવા નહિ, પણ કંપનીય લેવા તેમા પણ એકાત નથી

યદુક્ત સુયગદાગે દ્વિતીયધુતસ્કથે, પચમાયયને
અહાગદાદ ભુજતિ અદ્દમને સ કમ્મુણા,

ઉલ્લિચ્છિયાણિજ્ઞા, અણુત્ર ટિસેતિ યા પુણો ૧

પસેદ્દિ દોદ્દિ ઠાણેદ્દિ, વવહારો ન ધિજ્ઞાદ,

પસેદ્દિ દોદ્દિ ઠાણેદ્દિ, અણાચાર તુ જાણપ ૨

અર્થ - આધાર્મી આહાર કરતા સાધુને દેખીને એમ

પણ ન કહેવું કે આ કર્મથી લેપાય છે તેમ એમ પણ ન
કહેવું કે આ કર્મથી લેપાતો નથી એમ એકાતે ન કહેવું
કારણ કે આ બે મ્થાનકે છદ્મવનો વ્યવહાર પહોંચી શકે નહિ

માટે એકાતે કહેવું તે અનાચાર છે તાણુ નિશ્ચયનય તે

પણિયામત્રાહી છે નિશ્ચયનયે પરિણામ એજ કર્મબધનું

કારણ છે “વિશેષ ટીકાથી જોવું” જુલું છે કે “મન પચ

મનુષ્યાણા કારણ ઘન મોક્ષયો” માટે ચિત્તની પશિલિતી

નિર્મળ રાખની તે ચિત્તના આઠ દોષો ટાલવા અતુર્દશ

ચોડશકમા ચિત્તના લેહો આ પ્રમાણે બતાવ્યા છે -

૧ ખેદ, ૨ ઉદ્વેગ, ૩ હેય, ૪ ઉત્થાન, ૫ જ્ઞાતિ, ૬

અન્યમૃદ, ૭ રોગ, ૮ આસગ એ આઠ દોષો જરૂર ટાલવા

હવે વિન્નારથી એ દોષોનું વર્ણન કરે છે

૧ ખેદ-જેમ પથે આવતા વાકી જાય તેમ ખેદદોષે

કરી ક્રિયામા મનની દૃઢતા રહે નહિ જેમ ખેતીમા પાણી

સુખ્ય હેતુ છે તેમ ક્રિયામા મનની એકાગ્રતા સુખ્ય છે

૨ ઉદ્વેગ-એકા થકા પણ જે ક્રિયા કરે તેમા ઉદ્વેગ (અરૂચી) ઉપજે, એટલે ક્રિયામા રાગ રહે નહિ. તેથી રાજ્ય વેઠની માફક ઉતાવલી ક્રિયા કરે, તેને જન્માતરે યોગી (સાધુ) ના કુલને વિષે જન્મ પણ ન મળે કારણ કે ક્રિયા ઉપર અરૂચી થઈ એટલે યોગદ્રેષ થયો.

૩ ક્ષેપ-એક ક્રિયા કરતો હોય અને વચમા વચમા ણીજા કાર્યમા જે મન જાય તે ક્ષેપ નામા દોષ જાણવો જેમ શાલિને વારવાર ઉપાડીને રાપીએ તો તેનું કુળ ન થાય. એટલે એકવાર શાલિને ઉખેડીને રાપીએ તો કુળ થાય પણ વાનવાર ઉખેડીને વાવે તો નિષ્કુળ જાય, તેમ વારવાર પ્રારભિત ક્રિયા મૂકીને અન્ય ક્રિયામા મન જાય તો કુળ ન મળે.

૪ ઉચ્ચાન-ચિત્તની અપ્રચાલતા એટલે જેમ કોઈ પુરૂષ મહિરા પ્રમુખના પાનથી મદોન્મત્ત થાય તેમ ઉચ્ચાન દોષથી શાતવાહિતા ન હોય, અપવતા હોય, જે કે તે તજવા યોગ્ય છે પણ તે તણ શકતો નથી જેમકે મોઢ પુરૂષે દીક્ષા લીધી હોય અને તે સર્વથા મૂલોત્તર ગુણનિર્વાહ કરના અસમર્થ છે તો તેને વિધિપૂર્વક ધ્યાવક્રધર્મ મહણ કરવા ઉપદેશ આપીએ, પણ તે લો-નિદાના બચથી નિગ તણ શકે નહિ.

उपदेशमालाया -

जडन तरसि धारेउ, मूलगुणमर सउत्तर गुण च

मुत्तुणतोतिभूमि, सुसावगत्तरतराग ॥१॥

અર્થ-હે ભવ્ય ! જે તું મૂલ ગુણનો ભાર (પચ મહાનતનો ભાર) તથા ઉત્તર ગુણ (પાચ સુખિતિ ત્રણ ગુણિ) નો ભાર વહન કરવાને સમર્થ નથી તો તણ ભૂમિ મૂકીને

એટલે એક જન્મ ભૂમિ, બીજી દીક્ષા ભૂમિ અને ત્રીજી વિહાર ભૂમિને ઊડીને સમક્રિત સહિત મુશ્વાવકપણું બહુલ કર તે સાડ છે પણ સાધુપણાના ગુણ સિવાય વેશ ધારણ કરવો તે સાડ નથી

બ્રાતિ-વસ્તુ અન્ય હોય તેને અન્ય રૂપે જાણે જેમ કીપને બ્રાતિવી રજત (રૂપ)જાણે તદ્દત્ત જમથી વસ્તુ સામળે નહિ. જે મેં ધર્મકૃત્ય કર્યું અથવા નથી કર્યું, અથવા મેં અમુક મૂત્ર પાકનો ઉચ્ચાર કર્યો કે નથી કર્યો ઇત્યાદિ ઇત્યાદિ જમ યાય તે દોષથી જો કે શુભ ક્રિયા કરે છે તો પણ તેનું ઇષ્ટ ફળ ન થાય.

૬-અન્યમૂહ-જે ક્રિયા કરે છે તેને અવગણી-તેનો અનાદર કરીને બીજી ક્રિયામાં હર્ષ કરે એટલે શુદ્ધવદન કરતો હોય ને સામાયિકમાં હર્ષ કરે તેને વાન્ધિત અર્થમાં અગારાનો વરમાદ વરસે એટલે જે ક્રિયા કરતો હોય તેમાં અનાદર થયો તે સર્વ દોષોનું મૂળ છે

૭-શૈગ-તે પીડા સ્વરૂપ અથવા ભંગ સ્વરૂપ છે એટલે સમજણ વિના અશુદ્ધ ક્રિયા કરે ને શુદ્ધ ક્રિયાનો ઉચ્છેદ કરે ત્યારે શુદ્ધ ક્રિયાને પીડા થઈ અથવા શુદ્ધ ક્રિયાનો ભંગ થયો, એટલે શુદ્ધ ક્રિયાના વિનાશથી અશુદ્ધ ક્રિયા દ્વલ્લવતી ન થાય વધ્યા જાય

૮-આસગ-જે ક્રિયા કરતો હોય તેમાં આજ ક્રિયા મારી છે એવો જે રગ એટલે તે જ ક્રિયામાં બધામ્ જાય, યદ્યપિ તે અનુદાન શાસ્ત્રોક્ત છે તો પણ તેમાં જ જે આગ્રહ છે તે દોષરૂપ છે જેથી તે જ ગુણસ્થાને તે પ્રાણી ટકી રહે પણ આગલે ગુણસ્થાને વધે નહિ જેમ ગૌતમ સ્વામીને

૨ ઉદ્વેગ-જેઠા થકા પણ ને ક્રિયા કરે તેમા ઉદ્વેગ (અર્ચી) ઉપજે, એટલે ક્રિયામા રાગ રહે નહિ તેથી ગાન્ય વેઠની માફક ઉતાવળી ક્રિયા કરે, તેને જન્મભારે યોગી (સાધુ) ના કુલને વિષે જન્મ પણ ન મળે કારણ કે ક્રિયા ઉપર અર્ચી થઈ એટલે યોગદેવ થયો

૩ દોષ-એક ક્રિયા કરતો હોય અને વચમા વચમા ખીજા કાર્યમા જે મન જાય તે દોષ નામા દોષ જાણવો જેમ શાલિને વારવાર ઉખેડીને રાપીએ તો તેનું ફળ ન થાય એટલે એકવાર શાલિને ઉખેડીને રાપીએ તો ફળ થાય પણ વારવાર ઉખેડીને વાવે તો નિષ્ફળ જાય, તેમ વારવાર પ્રાપ્તિ ક્રિયા મૂકીને અન્ય ક્રિયામા મન જાય તો ફળ ન મળે.

૪ ઉત્થાન-ચિત્તની અપ્રચાલતા એટલે જેમ કોઈ પુરૂષ મહિરા પ્રમુખના પાનથી મદોન્મત્ત થાય તેમ ઉત્થાન દોષથી ચાતવાહિતા ન હોય, અપલતા હોય, જો કે તે તજવા યોગ્ય છે પણ તે તણ શકતો નથી જેમકે કોઈ પુરૂષે દીક્ષા લીધી હોય અને તે સર્વથા મૂલોત્તર ગુણનિર્વાહ કરવા અસમર્થ છે તો તેને વિધિપૂર્વક શ્રાવકધર્મ પ્રકુલ કરવા ઉપદેશ આપીએ, પણ તે લોકનિદાના લયથી લિંગ તણ શકે નહિ

ઉપદેશમાલાયા -

જગ્ન તરસિ ધારેહ, મૂલગુણમર સત્તર ગુણ ચ,
મુત્તુણતોતિભૂમિ, મુસાવગત્તવરતરાગ ॥૧॥

અર્થ -હે ભવ્ય ! જો તું મૂલ ગુણનો ભાર (પચ મહાવ્રતનો ભાર) તથા ઉત્તર ગુણ (પાચ સુખિતિ ત્રણ સુખિ) નો ભાર વહન કરવાને સમર્થ નથી તો ત્રણ ભૂમિ મૂકીને

એટલે એક જન્મ ભૂમિ, બીજી દીક્ષા ભૂમિ અને ત્રીજી
વેહાર ભૂમિને છોડીને સમકિત સહિત સુશ્રાવકપણું ગ્રહણ
કર તે સારૂ છે પણ સાધુપણાના ગુણ સિવાય વેશ ધારણ
કરવો તે સારૂ નથી

બ્રાતિ-વસ્તુ અન્ય હોય તેને અન્ય રૂપે બાલો જેમ
છીપને બ્રાતિથી રજત (રૂપ)બાલો તદ્દત્ત બ્રમથી વસ્તુ માલગે
નહિ. જે મેં ધર્મકૃત્ય કર્યું અથવા નથી કર્યું, અથવા મેં
અશુદ્ધ સૂત્ર પાઠનો ઉચ્ચાર કર્યો કે નથી કર્યો ઇત્યાદિ ઇત્યાદિ
બ્રમ થાય તે દોષથી બે કે શુભ ક્રિયા કરે છે તો પણ તેનું
ઇદ્દ ફળ ન થાય.

૬-અન્યભૂમિ-જે ક્રિયા કરે છે તેને અવગણી-તેનો
અનાદર કરીને બીજી ક્રિયામાં હર્ષ કરે એટલે શુદ્ધવદન
કરતો હોય ને સામાયિકમાં હર્ષ કરે તેને વામ્નિષ્ઠ અર્થમાં
અગારાનો વરસાદ વરસે એટલે જે ક્રિયા કરતો હોય તેમાં
અનાદર થયો તે સર્વ દોષોનું મૂળ છે

૭-ગૌગ-તે પીડા સ્વરૂપ અથવા લગ્ન સ્વરૂપ છે
એટલે સમગ્રણ વિના અશુદ્ધ ક્રિયા કરે ને શુદ્ધ ક્રિયાનો
ઉચ્છેદ કરે ત્યારે શુદ્ધ ક્રિયાને પીડા થઈ અથવા શુદ્ધ
ક્રિયાનો લગ્ન થયો, એટલે શુદ્ધ ક્રિયાના વિનાશથી અશુદ્ધ
ક્રિયા ફલવતી ન થાય વધ્યા નય

૮-આસન-જે ક્રિયા કરતો હોય તેમાં આજ્ઞ ક્રિયા
મારી છે એવો જે રગ એટલે તે જ ક્રિયામાં બધાઈ નય,
યદ્યપિ તે અનુષ્ઠાન શાસ્ત્રોક્ત છે તો પણ તેમાંજ જે આશ્રય
છે તે દોષરૂપ છે જેથી તે જ શુભસ્થાને તે પ્રાણી ટકી રહે
પણ આગલે શુભસ્થાને વધે નહિ. જેમ ગૌતમ સ્વામીને

જ્યાં સુધી શ્રી મહાવીર પ્રભુ ઉપર ભક્તિ નગ હતો ત્યાં સુધી તે જ ગુણ ઠાણે રહ્યા, પણ મોહનીય ઝર્મનો નાશ કરી કેવલ જ્ઞાન પ્રાપ્ત ન કરી શક્યા, પણ જ્યાં રાગનો ત્યાજ કર્યો ત્યારે કેવલ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરી એ આઠ દોષ ગહિત જે હોય તેને ચાતાદિ ગુણો આવે માટે એક શાત અને બીજો ઉદાર એ બે ગુણ વિના ક્રિયા દુષ્કારક છે જેમ માની પુરૂષને જે માનની હાની થાય તો દુષ્કારક ઉપજે, અથવા અગોપાગ હીન પુરૂષને લોગની આમશી મલે તો દુષ્કારક ઉપજે કારણ કે તે લોગવી શકે નહિ એટલે તેને ખેદ થાય તેમ શાત એટલે જ્ઞાનનો અભાવ અને ઉદાર એટલે ગાભીર્ય, એ બે ગુણ આવ્યા સિવાય ક્રિયાનો યોગ દુષ્કારક થાય, માટે ઉપરોક્ત ક્રિયાના દોષને દાહીને જે પુરૂષ ક્રિયા કરે તે મુખને પામે ચાતાદિ ગુણો તે ધર્મ રૂપ છે અને તે જ્ઞાનની યોગ્યતા કોને હોય ત કહે છે

આવકના ૨૧ ગુણ કહે છે

હુહા-એકવિંશ ગુણ પરિણમે, જાસ ચિત્તની મેવ,

ધર્મરત્નની યોગ્યતા, તામ કહે તુ દેવ ૧

અર્થ-જેના ચિત્તમાં એકવીંશ ગુણ પરિણમ્યા હોય તે જીવને ધર્મ જે દેશવિરતિ, મર્મવિરતિ રૂપ જ્ઞાન તેની યોગ્યતા હોય, એમ હે દેવ! તમે કહો છો “માર્ગાનુચારીના ગુણો પ્રાપ્ત થવાથી સામાન્ય ધર્મની યોગ્યતા પ્રાપ્ત થાય છે અને આ ૨૧ ગુણોની પ્રાપ્તિથી વિશેષ ધર્મ (આવકધર્મ)ની યોગ્યતા થાય છે એમ બહુવુ” એ એકવીંશ ગુણ દ્રવ્ય આવકના છે તેના નામ કહે છે—

૧ અધુદ્ર-એટલે સુચ્છ સ્વભાવવાલો ન હોય, ગભીર

હોય ૨ રૂપનો નિધાન હોય ૩ સૌમ્ય હોય ૪ લોદ્રપ્રિય
લોકને પ્રશમવા યોગ્ય ૫ અકૂર-કિલ્લિ ચિત્તવાલો ન હોય ૬
પાપ ભીડ હોય ૭ અચક-માયા રહિત હોય ૮ મુદાક્ષિય
ગુણવાળો હોય ૯ લક્ષ્મણ-અર્ચક કૃતા લાગે ૧૦ દયાગુ-
પ્રાણીનાત્ર ૫૦ અનુકંપાવાલો ૧૧ સૌમ્યદષ્ટિ તે યથાર્થ વિચારની
દષ્ટિવાલો અને મધ્યમ્ય તે રાગદ્વેષ રહિત, એ એકજ ગુણ
છે ૧૨ ગુણરાગી-તે ગુણીજનનો પક્ષપાતી હોય ૧૩ સત્ય
કથક-સહી મત્ય ધર્મ ધ્યાનો કરનાર હોય ૧૪ મનાચાગી-
જેનો આચાર ઉચ્ચ કોટીનો હોય-શુદ્ધ હોય ૧૫ દીર્ઘદર્શી-
જે ભવિષ્ય કાળનો વિચાર કરી ધર્મનો ધર્મનાર હોય ૧૬
વિશેષજ્ઞ-પક્ષપાત રહિત ગુણ દોષનો જાણ ૧૭ વૃદ્ધાનુગત-
પરિણિતમતિવાલા જ્ઞાની પુરોહી સેવાનો ધર્મનાર હોય ૧૮
વિનયવત-તે ગુણાધિકનો વિનય કરે ૧૯ કૃતજ્ઞ-કર્તા ગુણનો
જાણ હોય ૨૦ નિષ્પૃહપણે પાપકાર કરે-દાક્ષિણ ગુણ તે
બીજાએ પ્રાર્થના કરી હોય તો તેનો ઉપકાર કરે પગહિત
દાની-પ્રાર્થના સિવાય પણ સહજ સ્વભાવે ઉપકાર કરે ૨૧
લબ્ધ લક્ષ્ય ત પામેવ નિશાનની વૈભવ ધર્માનુષ્ઠાન અવકાશનું
લક્ષ હોય તે મુશિક્ષણીય હોય

એ એકવીશ ગુણ સમેપવી કહ્યા

હવે વિસ્તારથી ૨૧ ગુણ કહે છે.

૧ જેનું મન અતિશય ગભીર હોય, ઉદાર સ્વભાવવાળો
હોય, તુરંત ન હોય તેને અમુદ્ર કહીએ તન્નુ જે ઉતાવળો
મનુષ્ય હોય તે પોતાને તથા પગે ઉપકાર કરી ન શકે

૨ વતી ઉત્તમ નુદયણ વાલો હોય રૂપનો નિધાન

હોય મપૂર્ણ અગોપાગવાળો હોય પથે દ્રિયહીન ન હોય તે ધર્મ કરણી કરવાને સ્હેજે મમર્થ હોય અને ધર્મની પ્રભાવના કરે. અહીં નદીપેલુ “ વસુદેવનો જીવ ” તથા હરિ કેશી પ્રમુખ સાથે વિરોધ ન કરવો, કેમકે તે પણ પ્રથમ મધ્યલુ વાલા તથા મપૂર્ણ અવયવવાળા હતા અથવા આ વચન પ્રાયિક છે જે ણીજા આતરિક ગુણો હોય તો બાહ્ય રૂપાદિ ગુણોનું પ્રયોજન નથી

૩ વહી આકોશ, વધ, હિમા, ચોરી પ્રમુખ પાપ કર્મને વિરે ન પ્રવર્તે આજીવિકાદિના કારણે પણ ન છૂટકે કરે વધી સ્હેજે સૌમ્ય સ્વભાવ વાલો, અખીહામણો સર્વ જગતને મિત્ર તુ ય હોય એવા પુરૂષને મુખે લોઢો ચેવી શકે ખીજાને સમતાનું કાળુ થાય

૪ વની આલોક, પગલોક અને ઉભય લોક વિરૂદ્ધ આચરણા ન કરે તેમા આવોક વિરૂદ્ધ તે બધાની નિંદા કરવી તથા વિશેષતઃ ગુણવાન પુરૂષની નિંદા, બહુ જનને માનનીયની નિંદા કરવી ઘણા લોક જેનાથી વિરૂદ્ધ હોય તેનો મગ કરવો દેશાચારનુ ઉવધન કરવુ ઇત્યાદિ કાર્યો તે લોક વિરૂદ્ધ જાણવા

પરલોક બય [વિરૂદ્ધ] તે પદર કર્મદાનાદિ વ્યાપાર ઉભય લોક વિરૂદ્ધ તે જીગારાદિ સમ વ્યસનો જાણવા તે આચરે નહિ તથા ધર્મ કરવામા શૂરવીર હોય પણ લોક સહા રહત નહિ

૫ અકૂર હોય, તે મલીન ભાવનાનો મનથી ત્યાગ કરીને ધર્મ કરી શકે

૬ આલોક તથા પરલોકના પાપથી બીડે, તથા અપ
યશથી બીડે, તેને બીડ કહીએ તે પુરુષ ધર્મનો અધિકારી
બનવો.

૭ જે પુરુષ માયાવી ન હોય તે બીજને ઠગે નહિ,
ત્યારે લોકમાં તે કીર્તિ પામે, અને લોક તેનો વિશ્વાસ કરે
તથા પોતાના ચિત્તને રજન કરે અને બીજના ચિત્ત રીજવવા
માટે ધર્મનો ઉદ્યમ કરે અર્થાત્ અશઠપણે એટલે ડહાપણથી
ધર્માનુષ્ઠાન કરે.

૮ જે પોતાનું કાર્ય છોડીને પણ પાન્કાને ઉપજાવ કરે
તે પણ પોતાના તથા પરના આત્માને હિતકારક હોય તે કરે,
પણ પાપ હેતુએ ન પ્રવર્તે તે મુદાક્ષવ્ય નામા આઠમો ગુણ
શ્રીએ તે સર્વ લોકને ઉપાદેય હોય આદેય વાદ્યવાલો
અનકારમાં હોય.

૯ જે લગ્નગુણ ગુણવાલો હોય તે અગીકાર કરેલું
ધર્મનું કાર્ય મૂકે નહિ સ્વપ્રતિષ્ઠા (લીધેલા મનનિયમો) નિર્વાહ
એટલે અગીકાર કરેલ કાર્યને—લીધેલ નિયમને ગમે તેવા કષ્ટો
આવે છતાં પ્રાણાતે પણ મૂકે નહિ અમર્ય ન કરે.

૧૦ દયાળુ હોય તે દયામૂલ્ય ધર્મની લાજ વધારે
દાદાપિ દયામૂલ્ય ધર્મને લોપે નહિ એટલે પ્રાણાતે પણ
હિંસા ન કરે.

૧૧ મધ્યસ્થ મૌમ્યદષ્ટિ વાવો જે હોય તે કોઈ દર્શન
ઉપર પક્ષપાત ન કરે, તેમ દ્રેષ પણ ન કરે તે પુરુષ ધર્મના
મર્મને યથાર્થપણે જાણે એટલે મહુગુણ, નિર્ગુણ, બહુ ગુણ,
અદ્યગુણ તથા સર્વ પાળી નિરૂપીત જે ધર્મ તેને કનક

પરિક્ષક પુરૂષની પેઠે બોલે અને જ્ઞાનાદિ ગુણનો સદા સંયોગ કરે તથા અનર્થકાન્ક દોષોનો ત્યાગ કરે

૧૨ જે ગુણાનુગામી હોય તે ધર્મ ઉપર ગગ ધરે તથા નવા ગુણો પોતે પ્રાપ્ત કરે ઘણા ગુણવત્તને દુભાવે નહિ એટલે કોઈ મહાત્મામાં ઘણા ગુણો હોય અને કદાચિત્ કોઈક દોષ હોય તો પણ તેને દુભાવે નહિ તથા નિર્ગુણની ઉપેક્ષા કરે, તેની સ્તુતિ કે નિંદા ન કરે દેશવિન્તિ કે સર્વવિન્તિ ગુણવત્ત પુરૂષની સ્તુતિ કરે જાદુમાન આપે જે ધન્ય એહનો અવતાર ! જે સર્વ આમત્રી હોવા છતાં પણ અમૃત વસ્તુનો કે સર્વ વસ્તુનો ત્યાગ કરેલ છે ઇત્યાદિ

૧૩ જે ગ્રી પ્રગુણની અશુભ (શીયવત્ત ગ્રીની કથા સિવાય) કથા કરવાથી મતિ કલુષિત થાય અને વિવેક એટલે સદ્ અમદ્ વસ્તુનો જે પરિજ્ઞાન તદુપ રત્નનો નાશ થાય તે માટે ધર્માર્થિપુરૂષ મત્કથન હોય એટલે તીર્થંકર, ગણધર, મહર્ષિ પ્રગુણના ચરિત્ર કહે. કારણ એ મત્કથારૂપ વિવેક એજ ધર્મનું નિદાન છે

૧૪ જેનો પરિવાર ધર્મશીલ તથા અનુકૂલ હોય ધર્મમાં વિશ્વ ન કરે વળી યશસ્વી અને સદાચારી હોય તેને સુપદા સુજ્ઞ ગુણવાળો બાલુવો તે પુરૂષ સાન્પ્રધાન ધર્મને નિર્વિનિ કરી શકે

૧૫ દીર્ઘ દર્શી ગુણવાળો જે પ્રથમ કાર્ય માટે તે પરિણામે હિતકારી જ હોય. જ્ઞાતાસૂત્ર ૭ માં અધ્યયનમાં જેમ ધન્ના સાર્યવાહે પાત્ર શાલિના ઢાણા આપી ચાર પુત્ર-વધુને સાચવવાની જાલામણ કરી હતી તેમ ભવિષ્ય કાલનો વિચારક

હોય. ઉપલક્ષણથી તેમા લાભ ઘણો ને અત્યંતયેશ હોય ઘણા
હોટોને પ્રશસનીય હોય

૧૬ જે વિશેષજ્ઞ ગુણવાળો હોય તે, વસ્તુના ગુણદોષોનો
જાણ હોય. પક્ષપાત રહિત હોય જરણ પક્ષપાતિ જે હોય
છે તે, ગુણમા દોષ જૂએ અને દોષમા ગુણ જૂએ પણ વિશે
પક્ષ તો ગુણનો અહણ ઠરનાર હોય. ગુણનો ધરનાર હોય.

૧૭ વૃદ્ધાનુગત ગુણવાળો જે હોય તે વૃદ્ધ પુરૂષો, જ્ઞાન
વૃદ્ધની નેવા ઠરનાર હોય અને તે વૃદ્ધ પુરૂષોની મગતથી
તે પરિપક્વ બુદ્ધિવાળો થાય. જેથી પાપાચારમા પ્રવર્તે નહિ.

૧૮ વિનયવત પુરૂષ નિશ્ચયે જ્ઞાનાદિની શુદ્ધિ કરે, કાચુ
કે મર્મ જ્ઞાનાદિ ગુણનું તથા ભોક્ષનું મૂળ તે વિનય છે

યત ગાથા -

વિજયો સત્યગુણાળ, મૂઝ સમ્રાજ વસનારણ,
મુક્તસ્મયતેમૂઝ, તેજવિજયો રહ પસર્યો ૧

૧૯ કૃતજ્ઞ ગુણવાળો, બીજાને ગુણ તથા ધર્મમા જોડે
ધર્મશુર ઉપર ઘણો આદર કરે અને જેની બુદ્ધિ તત્ત્વગૃહણની
હોય તે કૃતજ્ઞ જાણવો.

૨૦ પરહિતારી-જે પુરૂષ હોય, તે બીજાને ધર્મમા
જોડે, કાચુક પોતે જીતાર્થ (પડિત) છે જે અજીતાર્થ હોય
તે બીજાને હિત કરવા આહે તો પણ અહિતજ કરે પણ જે
ધર્મમાર્ગનો જાણ હોય તેજ હિત કરે

૨૧ સબ્ધ લક્ષ નામા ૨૧મો ગુણ-જે થોડા કાલમા
આગમાદિ મુખે લાગી રહે તથા વિના પ્રયાને સમસ્ત શુભ

કાર્યને-ધર્મના અનુષ્ઠાનને બાંધે એ રીતે એકવીશ ગુણે
બીરાજીત હોય તે ધર્મનું રાજ્ય પામે.

સપૂર્ણ એ એકવીશ ગુણયુક્ત હોય તે ઉત્તમ બાણવો
અને ચોથે ભાગે હીન એટલે સોલ ગુણવાલો હોય તે મધ્યમ
બાણવો અને અર્ધગુણહીન એટલે દશ ગુણવાલો હોય
તે જન્ય બાણવો અને તેનાથી પણ હીનગુણી હોય તે દાગિદ્રિ
બાણવો એટલે જેમ દારિદ્રિ હોય તે પોતાનું ઉદર ભરવાની
ચિંતાએ વ્યાકુલ હોય તે રત્નના કથવિકથની ચિંતા ન કરી
શકે, તેમ હીનગુણી ધર્મ-રત્નનો મનોરથ પણ ન કરી શકે

જે પાપને વર્તેને એ સામાન્ય ધર્મ જે આવકધર્મ
તેને ઉપાજે તે પ્રાણી છે પ્રભુ ! તારી ભક્તિ કરીને યશ
પ્રતિષ્ઠા પામે એ એકવીશ ગુણવાલો દ્રવ્ય આવક કહેવાય તે
ભાવ આવકના ગુણને પામે

ભાવ આવકના ગુણ કહે છે

જે એકવીશ ગુણને પામ્યા હોય અને પોતાની મર્યાદામાં
રહ્યા હોય તે પ્રાણી ભાવઆવકપણું પામે. તેના ■ લક્ષણો છે

ચોપાઈ -

૧ મતનું કામજ કીધું જોણે, ૨ શીયન મતને ધાર્યું તેણે,

૩ ગુણવતો પોતે જોય, ૪ બ્યવહાર સ જ ચિત્તે વરાય ૧
નિત્ય ગુરુ ૫ સેવાને કરે, ૬ આગમો તણા અર્થને ધરે,
ભાવ આવક તેજ જોય, ૭ નેશ્વર એમ ભાગે વાય ૨

૧ જોણે મતનું કામ કર્યું છે તેને કૃતમતકર્મા કહીએ
૨ શીયવમતને ધારણ કર્યું હોય ૩ પોતેજ ગુણને ધારણ

કરનાર હોય એટલે વિવિધ ગુણવત્ત હોય. ૪ જેનો વ્યવહાર સરલ હોય પણ કપટ-પ્રપ્ત્ય નહિ. ૫. હમેશા શુદ્ધેશની સેવા કરનાર હોય. ૬ આગમના અર્થોને બાણુતો હોય, એ જ લક્ષણો જેમા હોય તેને પ્રત્યક્ષ ભાવશ્રાવક કહીએ.

હરે વિશેષ અર્થ કહે છે

ઉપગોક્ત છ લક્ષણોમાથી પ્રથમ કૃતજ્ઞતકર્મા લક્ષણના ચાર લેઈ છે

૧ શ્રવણ ૨ બાણુણ ૩ મહણ ૪ પગ્નિવા

અર્થ-૧ શ્રવણ એટલે સાલગણુ ૨ બાણુણ એટલે બાણુણુ ૩ મહણ એટલે વિસ્તાપણુ અગીકાર કરે. ૪ પગ્નિવા એટલે સમ્યક્ પાલણુ એ સામાન્યાર્ય

એ ચારના નિશેષાર્ય —

૧ શ્રવણુ તે-અહીંયા બહુમાન કહ્યુ પણ વિનય તથા બહુમાન બન્ને સહિત ગીનાર્થ શુદ્ધ પાનેથી સિદ્ધાન્ત સાલકે તેની ઘોભગી કહે છે-

૧ કોઈકે પૂર્તમા ગાદ્ય વદનાદિ વિનય હોય, પણ બારે કર્મી હોવાથી અતન્ગ ત્રીતિ-બહુમાન ન હોય.

૨ કોઈકમા અતન્ગ બહુમાન હોય પણ પોતે ગ્જાનાદિ કાણુ. અશક્ત હોવાથી વદનાદિ ન કરી શકે તેથી વિનય ન દેખાય

૩ કોઈક આસન સિદ્ધિ થા જીવમા ગાદ્ય વિનય તથા અતન્ગ બહુમાન બન્ને હોય

૪ કોઈકે આકરા પાપ કર્મી જીવમા વિનય તથા બહુ માન એક પણ ન હોય એ શ્રવણુનો અર્થ કહ્યો

એટલે ઓછું આવે એવું પ્રાપ્ત કરી વચન બોલે નહિ. કોઈને હિત શિખામણ દેવા માટે કહેવું પડે તો કહે, પણ સામે માણસ ન માને અથવા પોતાને ઠીક ન લાગે તો મૌન રહે અથવા તદ્દન ઉપેક્ષા કરે એટલે કહેજ નહિ.

૫ શિશુલીલા-એટલે બાલકિડા, જુગદું રમવું ઇત્યાદિ ક્રિયા ત્યાગ કરે.

૬ મધુર બોલે-ગમે તેવું કાર્ય પડે તો પણ હૈ સૌમ્ય! હે મુદ્દ! આ કામ કરશે? એમ બોલે એ છ લેહ નામ માત્ર કહ્યા.

હવે વિસ્તારથી તેના કલને કહે છે —

દગવૈકાલિક અપ્તમે અધ્યયને—

તદ્વિચક્ષણે કાળેતિ, વિદ્વા પિંડને તિયા

ચાદિય ચાચિ રોગેતિ, સ્તેષ ચોરેતિ નોવપ ॥૧૨॥

૧ આયતન-સાધર્મિના મ્યાપકને સેવતા શુભ્રની પુષ્ટિ થાય, ત્યા ધમ કથા, જ્ઞાનગોષ્ઠિથી આત્માને હિત થાય.

૨ પારકે-બીજાને ઘેર જતા દોષ વધે, મુશીબ પુરુષને પણ કલક ચડે.

૩ ઉદ્ભટ વેષ-તે સત્પુરુષને શોભાકારક ન થાય, પણ નિંદામરક થાય.

૪ વિકારી વચન બોલવાથી, કામવિકાર રાગની ઉત્પત્તિ થાય માટે તેવા વિકારી વચન ન બોલે.

૫ જે બાલકિડા જુગાર રમવું, ગજુક્ષા ખેલવા ઇત્યાદિ પ્રવૃત્તિ તે મોહનું લિંગ છે વળી અનર્થ દડ છે તે જીવને મનોહર લાગે ■ પણ નિષ્પ્રયોજને આત્મા તેથી દડાય છે.

૬ જે કંઠજી વચન બીજાને કહેવું તે ધર્મિજીવને માન્ય નથી, કારણ પરને પીડામરી સત્યવચન પણ ન બોલવું.

યથા દર્શનૈકાલિઃ સતે —

તદ્દેવ કાળે કાળેતિ, પિંડગ પિંડગે તિવા । इति

કાણાને કાણું ન કહેવું નપુશ્મને નપુશક ન કહેવું,

તેમ યાવત જે નામથી ગામાને દુષ્ણ ઉપજે તેવા કડીન

વાક્યો ન કહેવા ઇતિશીવવ્રતનામા બીજો લક્ષણ પૂર્ણ થયો

હવે ભાવશ્રાવનો ત્રીજો લક્ષણ કહે છે

ચોપાઠ

ઉદમ કરે સદા સન્નિધાય, કંજુ વિનયમા મર્વ ઉપાય,

અનર્ભિનિવેશી રૂચી જીનઆણુ, ધરે પાનગુણ એક પ્રમાણુ ૧

શુભનગ નામા ત્રીજા લક્ષણના પાત્ર શુણુ વખાણુ છે

યદપિ તેમા ઔદાર્ય, ગાભિર્યાદિ અનેક બીજા શુણુ છે તથાપિ

અત્રે ગીનાર્થીઓએ પાત્ર શુણુ કહ્યા છે અને એકેકા લેકના

બીજા પણ લેકો છો તે પણ અત્રે જનાવેલ છે

૧ સન્નિધાયમા મદા ઉદમ કરે તેના પાત્ર લેક કહે છે —

૧ વાચના એટલે શાસ્ત્ર લખવું

૨ પૃમ્હા—એટલે મગય પડયે શુર્વાગ્નિ પૂછવું

૩ પરાવર્તના—તે વિસરી જવાય માટે તેનું પગવર્તન
(ફિરવવું) કરવું

૪ અનુપ્રેક્ષા—તેના અર્થનો વિચાર કરવો

૫ ધર્મઠયા કહેવી એ પાત્ર પ્રકાશની મન્નઝાય
હમેશા કરે

૭ કરણ—એટલે અનુદાન, નવગારગી પ્રમુખ પચ્ચક્રખાણુ
તથા સામાયિકાનિ ક્રિયા કરે.

૩ શુર્વાદિક આવે ત્યારે ઉંચું, મામા જવું, વદનાદિ
કરવું તેમા સવચા પ્રજાએ વિનય કરવાને તત્પર રહે.

૪ અનભિનિવેશી-તે જ્ઞાત્રહ રહિત હોય, આલોક સાધવામા ક્ષેત્રહ ન કરે.

૫ શ્રી જિનઆણામા આ રી રૂગી-તીવ્ર શ્રદ્ધા હોય એ પાત્ર ગુણવાવા હોય તેને ગુણવત્ત્વ હિંએ તે માન્ય ॥

હવે કૃષ્ણ કહે છે —

૧ સજ્જાય કરતા હવને વૈગચ્ચની વૃદ્ધિ યાય.

૨ અનુષ્ઠાનમા સાવધાન થકો હવ તપ તથા નિયમમા ઉદયમવત્ થાય તે તપના બાર લેહ પ્રમિદ્ધ છે અને નિયમ તે સાધુને નિશામણુ તે જ્ઞાનાદિને તથા તપગ્વિને પારણા અને ઉત્તરવાચણામા તથા લોન કરા ચો રોય તથા આગમના અભ્યાસી હોય તેને ધૃત-દુધ-હર્દી વિગેરે પથ્ય લોજનનુ દાન દેવુ તે મહા કૃષ્ણ કે તથા ગુરૂવદન પ્રમુખ પણ એમા લેવુ

કેટલાકો (જેને દાનાતનયનો ઉદય છે એવા) કહે છે કે-માધુઓને દુધ, હર્દી, ધૃત વિગેરે આપવુ નહિ (ખાવુ નહિ) માધુએ તા હમેશા તપશ્ચર્યા કરવી કેટલાકો (રાગાધ હોય છે તે પોતાના રાગવાલાને મૂઢીને ધીનઓના માટે) કહે છે કે નાધુઓને આપવામા ધર્મ નથી પણ બીચારાઓની દયા આવે છે, જાણુઠે પોતે અજ્ઞાન અને ગગાધ છે તેમજ દેવની વૃદ્ધિ હોવાથી એમ કહે છે પણ સાધુઓ હમેશા ધર્મપદેશ આપી ઘણાના આત્મ કલ્યાણ કરાવે છે તે શક્તિ સિવાય કેમ હોઈ શકે? જ્ઞાનાદિકનો અભ્યાસ પણ મનમની નળગાઈથી થઈ શકે નહિ વિનારાદિ શરીરની શક્તિ સિવાય થઈ શકે નહિ ઈત્યાદિ દરેક ક્રિયા શક્તિ અને સમાધિ સિવાય થઈ શકતી નથી, એ મૂર્ખ કયાથી બાલે?

ત્રીજા લક્ષણનો ત્રીજો ગુણ

૩ ગુણનિધાન પુરૂષનો વિનય કરે તે આવે ત્યાંજે ઉભો થાય, સન્મુખ જાય, મન્નકે અજલી કરે “હાય જોડ” આસન આપે, ગુરુ જોશે ત્યાંજે તેની નેવા કરે, જાય ત્યારે વેણવા જાય, ઇત્યાદિ વિનય કરે તે વિનિત ગ્રિધ્યો ઉપર ગુરુનો પણ આદર વધે જોઈ શરૂ તેને શાસ્ત્રની આમ્ના-યાદિ આપે

૪ જે અનલિનિવેશી-જ્ઞાત્રી રહિત હોય, ગીતાર્થી પુરૂષોએ જે કહ્યું છે તે યથાર્થ માને તથા ગીતાર્થી પાનેથીજ ઉપદેશ સાભળે

૫ શ્રદ્ધાપૂર્વક સાક્ષાત્કારને આજે ઉપલક્ષણથી ઇચ્છા પૂર્વક અનુષ્ઠાન કરે એવી શ્રદ્ધા વિના સમ્યક્ત્વની શુદ્ધિ ન હોય એ સમ્યક્ત્વનો મોટો હુર્ષ જે બાવશાવડનો એ ત્રીજો લક્ષણ થયો

૪ થો. ઋણુ વ્યવહારનામા લક્ષણ, તેના આગ લેદ છે

૧ યથાર્થ ધ્યન-તે પરને ઠગવા માટે ધર્મને અધર્મ ન રહે તેમ અધર્મને વર્મ ન રહે કથવિકથ, વ્યવહારમા લેવડદેવડમા જૂઠું ન જોલે તથા વ્યવહાર માટે નજીય દરખારે પણ જોટી માફી ન પૂરે તથા ધર્મની હામી થાય તેવું વચન ન જોલે

૨ અવન્યક ક્રિયા તે જીજ્ઞાને જાઉં ઉપજે, ઉત્તમય (ક્રિયા) તેવી ક્રિયા ન કરે સાગી વસ્તુમા પગાળ વસ્તુ મેળવીને ન આપે તથા શત્રુવા પ્રમુખમા કે તોવ માપમા દગો કરી આજી આપવું કે વવા લેવું તેમ કરે નહિ યદ્યપિ એવી

ચચક્રિયાથી બીજને ઠગવા ચાહે પણ તેથી પોતાનો આત્મા ઠગાય માટે તેથી નિવૃત્ત થાય.

૩ પાતિઙ પ્રગટન-તે ક્રોધ પાપ કરતો હોય તો તેને તેના દોષ ઠહી બનાવે કે હે ભદ્રા! આ પાપ કરીશ નહિ, એના વિપાક ખોટા છે એમ તેને સમજાવે પણ તેની ઉપેક્ષા ન કરે

૪ મૈત્રીપ્રિયા-તે પ્રિય મૈત્રી કરે નિષ્કપટપણે મિત્રાઈ કરે-રાખે, એવી રીતે જે નિષાલસ હોય તે 'માર' બોધિ બીજને પામે ચાર લેહે ઝગ્ગુ બ્યવહાર ઠહીએ એથી વિપરીત વર્તે તો બોધિ-બીજ જાય એમ ચોથો લક્ષણ પૂર્ણમ હવે ભાવશ્રાવકનો પચો લક્ષણ કહે છે

૫-ગુરુ ગુરુપા નામા સક્ષ્મ તેના ચાર ભેદ કહે છે

૧ સેવના-તે ગુરુની સેવા કરે

૨ કારણ-તે બીજ પાનેથી ગુરુની સેવા કરાવે

૩ સપાદન-તે ગુરુને ઔપધાદિકનું દાન આપે

૪ ભાવના-તે ગુર્વાદિ તથા તેના પરિવારાદિકનું બહુ-માન કરે અત્રે ધર્મગુરુ લેવા, પણ માતાપિતાદિ ન લેવા, મારણકે તે લાઙ્ગિક ગુરુ છે

વત —

ધર્મશો ધર્મવર્ત્તા ચ, સદા ધર્મ પ્રવર્ત્તક

સત્વેભ્યો ધર્મશાસ્ત્રાણા દેશિવો મુન્દુચ્યતે ૧

અર્થ — 'ધર્મશ' ધર્મવર્ત્તા, સદા ધર્મનો પ્રવર્ત્તક તથા સર્વ પ્રાણી માત્રને ધર્મ શાસ્ત્રનો જીવદેશ દેનાર તે ગુરુ કહેવાય

હવે એ ચારનો વિગેપાર્થ કહે છે -

૧ અવસર પામીને ગુરૂની સેવા કરે, પણ અવસર વિના ન કરે તે ધર્મધ્યાનાદિક યોગ અત્યુપેક્ષણા તે આવશ્યકાદિ ક્રિયા કરતા હોય તો તેના વ્યાધાત ન કરે અર્જુનેકની પરે ન્યારે પ્રશાતચિત્ત અને ઉત્તર દેવા હાજર હોય ત્યારે એવા કરે.

૨ બીજાને ગુરૂના ગુણનું વર્ણન કરીને તેને ગુરૂ એવામાં પ્રવર્તન કરાવે, જેથી પ્રભાદિ હોય તે પણ ગુરૂસેવામાં પ્રવર્તે.

૩ આપધ પ્રમુખ પોતા પાને હોય તે પોતે આપે અગર ન હોય તો બીજા પાનેથી અપાવે ત્યાં એકદ્રવ્ય તે ઔપધ અને અનેક દ્રવ્યનો સંયોગ તે લેખજ અથવા યાદ્યો પયોગી તે ઔપધ અને અદર લોગવવા યોગ્ય તે લેખજ વધી પ્રમુખ શબ્દે મયમોપકાઠી વસ્તુ જે ભેદજો તે આપે અથવા અપાવે.

૪ ગુરૂના અભિપ્રાયે આવે ગુરૂનું બહુમાન કરે અવિચળ થકો ગુરૂની આજ્ઞાએ પ્રવર્તે, પણ સ્વેચ્છાએ નહિ એ આવશ્યકનો પાવનો લક્ષણ થયો અને ચોથો ભેદ પૂર્ણમ્.

પ્રવચન દક્ષ નામા ૬ કું લક્ષણ કહે છે
તેના છ ભેદ કહે છે -

૧ સૂત્રને વિષે કુશળ

૨ અર્થને વિષે કુશળ

૩ ઉત્તર્ગને વિષે તે સામાન્ય સૂત્રને વિષે કુશળ

૪ અપવાદ-એટલે વિશેષ સૂત્રને વિષે કુશળ

૫ વિધિપૂર્વક ધર્માનુષ્ઠાનને વિષે કુશળ

૬ વ્યવહાર—એટલે જીનાર્થની આચરણ રૂપ જે છત વ્યવહાર તેને વિરે કુશળ, તે ઉચ્ચ મહિત નિપુણપણું પામ્યો છે એવો જો પુરૂષ તેને પ્રવચન દક્ષ કહીએ એ મામા ન્યથી લેઈ કહ્યા

હવે વિશેષથી કહે છે—

૧ શ્રાવણે યોગ્ય સૂત્ર, ચઉશરણાદિઠ, પ્રવચન માતાથી માઠીને છ જીવણીયા અધ્યયન પર્યંત ગુરૂ પાનેથી ભણે પણ સ્વતંત્ર ભણે નહિ ઉપલક્ષણથી જવાદિ નવ પદાર્થ, પચમ શક, કમ્ભપયડી પ્રમુખ ગ્રંથના મસુહને પોતાની બુદ્ધિના અનુસારે ભણે

૨ તે સૂત્રનો અર્થ—સવિગ્ન ગુરૂ પાસેથી સાંભળે

૩-૪ ઉત્સર્ગ તથા અપવાદ બન્ને સાથે કહે છે વિવાદ સહિતપતે પોત-પોતાના ઠેાણે વિષયનો વિભાગ બાણે એટલે ઉત્સર્ગને ઠેઠાણે ઉત્સર્ગને બાણે અને અપવાદને ઠેકાણે અપવાદને બાણે પણ એકવેા ઉત્સર્ગ ઢે એવેા અપવાદ જ ન આણે જે અવમરે જે ઢરુ ઘટે તે અવમરે તે કરે એટલે લાલાલાભનો વિચાર કરે

૫ દેવ-ગુરૂ વદનાદિ વિધિને વિરે પક્ષભાષ ઢહેના બહુમાન હોય તથા બીજે વિધિપૂર્વક ક્રિયા કરતો હોય તેનું પણ બહુમાન કરે વિધિ સામગ્રીના અલાવે પોતે યથાર્થ વિધિ ન ઢરી શકતો હોય તો પણ વિધિ આરાધવાનો મનોરથ મૂકે નહિ

૬ વ્યવહાર કુશળ—તે જેમ દેશકાલ પ્રમુખ હોય તેને અનુસારે પોતે પ્રવૃત્તિ કરે એટલે દેવ તે—મુસ્થિત, દુઃસ્થિતાદિ

કાલે સુકાળ, દુકાળાદિ, અસુખ શબ્દે દ્રવ્ય સુલભ, દુર્લભાદિ ભાવ શબ્દથી રોગી, નિરોગી વગેરે તે સર્વેને પોત પોતાની હદે જાણે ગીતાર્થનો સર્વ વ્યવહાર પોતે જાણે, એટલે ઉત્સર્ગ, અપવાદાદિના જાણુ ગીતાર્થ પુરૂષે જે વ્યવહાર આપ્યો હોય તેને પોતાની મતિ કટપનાએ દ્રવ્ય આપે નહિ, પણ પોતે અગીકાર કરે તેને પ્રવચન કુશળ કહીયે તે ઉદાર કહેના પ્રધાન છે, એ ભાવશ્રાવકના લક્ષણ કહ્યા એ છ પ્રકારના લિંગ તે ક્રિયા થકી ઓગળાય જેમ ધૂમથી અગ્નિ ઓગળાય તેની પેઠે જાણવું એ વિધિ પ્રમાણે જે શ્રાવક આચરે તે સુખને વરે એ ક્રિયાગત છ લિંગ ભાવશ્રાવ કના કહ્યા

અહિં શિષ્ય પ્રશ્ન કરે છે કે—એટલાજ લેહ છે કે વધારે લેહ છે? શુરૂ ઉત્તર આપે છે —

હવે ૧૭ પ્રકારના ભાવગત લિંગ ભાવ શ્રાવકના કહે છે.

૧ સ્ત્રી ચપળ ચિત્તવાતી છે એટલે અન્ય-અન્ય પુરૂષની ઈચ્છા કરનાર છે વતી નગ્નની ખોટી વાટ છે તે વાત કાંઈ ખોટી નથી એમ જાણીને તેનો ત્યાગ કરે

“સ્ત્રીને ચપળ ચિત્તવાતી વિગેરે જે દ્રવ્યો જાતાંબ્યા છે તે સ્ત્રી પેદનો બધ માયા તથા મિથ્યાન્વ થાય છે વતી સ્ત્રી હોય તો પગ્ગિહની વૃદ્ધિ થાય છે માટે સર્વ અનર્થનું મૂળ સ્ત્રી છે બધીએ સ્ત્રીઓ જાણ નથી પણ આ ઉપદેશ-વાક્ય છે કારણ કે અનંત સ્ત્રીઓ મોઝે ગઈ છે, જાય છે અને જશે

૨ પાચ ઇન્દ્રિય રૂપ અપલ અશ્વને જ્ઞાનની રામડીથી
ખાધી રાખે જેમ મન્ત્રિજોર, અપજ એવો જે હોય તે પોતાના
અન્વારને વિકટ અટવીમા લઈ જાય છે તેમ ઉન્માદને
પામેલી (મોકળી મૂઝેલી) ઇન્દ્રિયો ગહન સ સાર રૂપ અટ
વીમા લઈ જાય છે, માટે તેને જ્ઞાન, વૈરાગ્યથી વશ રાખે તે
બીજો શુભ જાણવો

૩ અર્થ એટલે પૈનો તે ઘણા કનેશનુ ઢારણ છે કારણ
દ્રવ્યને વાસ્તે માણુમ સમુદ્ર પર્યટન, વિષમ અટવીમા ભ્રમણ,
તથા ક્રુધા, તૃપાની પીડા વિગેરે ઘણા કષ્ટો સહે છે તો પણ
મુશ્કેલીથી મળે છે અને કદાચ મળે તો પણ પાઠો જતો
રહે છે માટે તેને અમાર જાણી દ્રવ્ય પેદા કરવાને વાસ્તે
પાપ ઠરે નહિ

૪ લવ કહેતા અતુર્ગતિરૂપ સમાર તે વિડળના મય
છે વલી જન્મ, જરા, મરણ, રોગ, શોકાદિ કુળ રૂપ છે
તથા જન્માતન્ને વિષે નજકાદિ દુખોનો હેતુ છે એમ કુળની
પરપરાનો હેતુ છે એમ હૃદયમા સમજે એ ચોથો શુભ
શ્રાવક અગીકાર કરે

૫ નિષય-તે ક્ષણિક મુખના દેનાર છે પણ પરિણામે
કાલકૃત વિષ જેવા મહાદાઝુ-લયકર છે એમ જાણીને તેને
અત્યતપો નાહે નહિ અને તેથી ઠરતો રહે એટલે રખેને
મને એનો પાશ લાગે એમ તેને ન જુટડે સેવે, તો પણ
મશક રહે, પણ આસક્ત થાય નહિ તે પાચમા શુભને પ્રાપ્ત
કરેલો જાણવો

૬ આરજ ત્યાગ-ઘણા પ્રાણીની જેમા હિંસા ધાય

તેવા આરભના કાર્યો “ષટ ક્રમદિ” નો ત્યાગ કરે અને કલ્યાણ કરવા પડે તો પણ મરણ પડે કરે, પણ નિ શોક પણ ન કરે. યાપિ ન છુટકે તેને ઈચ્છિત આરભ કરવો પડે તો પણ તે નિનગલાજન જે મુનિરાજ તેનો અત્યંત રાગી રોય એટલે ધન્ય છે મુનિરાજને જે ર્વ આરભના ત્યાગી છે હું ક્યારે એકનો ત્યાગ કરીશ એમ વ્યાપે તે છઠ્ઠા ગુણના નભાગી થાય

૭ માતમો જેક નામા ગુણ કહે છે—ત ગુણને પ્રાપ્ત થએલો પ્રાણી ગૃહસ્થાવાસને પાર એટલે જ વન નમાન માને જેમ પક્ષી પાગમા પડયો ઉડી ન શકે અને પોતાના આત્માને કુળી માને, તેમ માતાપિતાદિના સબધથી દીક્ષા ન લઈ શકે તો પણ સસારમા રહ્યો થકો મોક હનવાનો અભ્યાસ કરે એટલે જેમ જ મૂંઝવામીના હવ શિવકુમારે બાર વર સુધી સસારમા પણ તિવ્ર તપશ્ચર્યા કરી તમ તદ્દન નિર્મોહ પણે ગૃહવાસમા રહે એ માતમો ગુણ ધરે

૮ આક્રમા દર્શન ગુણનાવો પ્રાણી, જેનાથી મનકિતને પામ્યો હોય તે ગુરુ, વર્માચાર્યની ભક્તિ બહુ ભાતે કરે અને પોતાની શક્તિ શ્રદ્ધામા ફેરવે એટલે આસ્તિક ભાવ મહિત નિનિત્યાં દર્શનને વન્તો પોતાની શક્તિએ પ્રભાવના કરે તથા યશોગાન કરે એમ નમસ્ત્રિની નિર્મલતા કરે એ ૮ મો ગુણ

૯ લોકસજ્ઞા ત્યાગ—લોકસજ્ઞાનો ત્યાગ કરે કારણ કે લોક ત અવિનાશિ મતિવાવા ગાદરિયા પ્રવાહે વર્તનારા હોય છે માટે તે પ્રવાહે ન ચાલે ધૃતિ ૯ મો ગુણ

૧૦ દશમો આગમ ગુણ કહે છે-જે ક્રિયા કરે તે આગમની સાક્ષીયે કરે એટલે આગમને અનુસારે કરે પણ પોતાની મતિ કે પનાએ નહિ અને એમ વિચારે જે આગમ વિના જે લોક સાધવાનો માર્ગ તેનો ડોણ માફી છે મારે વિન-રાગના આગમમા જ એવા માર્ગ હોય એણે કહીને દેવવદન, ગુરુવદન, પ્રત્યાખ્યાન, પ્રતિકમણાદિ રૂપ ક્રિયા આગમોક્ત રીતે કરે એ દશમા ગુણથી ક્રિયા પામે કારણ ક્રિયા સિવાય એકલા જ્ઞાનથી મુક્તિ નથી

૧૧ જ્ઞાન-પોતાની યથા શક્તિએ પોતાને બાધ ન આવે તેવી રીતે જ્ઞાનાદિક કરે જે દ્રવ્ય પાત્ર હોય તો અઢલક જ્ઞાન આપે અને જે અપદન વાવો હોય તો અતિ ઉદાર ન થાય.

ઉત્તર -

લામોચિયદાણે લામોચિય મોચણે,

લામોચિય પરિમાણે, લામોચિય નિધિજ્ઞે સીયા રતિ ॥૧॥

એમ થોડે કાસે ઘણું જ્ઞાન આપી શકે તેમજ શીત, તપ, ભાવનાને વિષે પણ યથા શક્તિએ પ્રવર્તે એમ પ્રગટ પામે અઆગમો ગુણ આવે

૧૨ ચિતામણી રત્ન સરખો પોતાનો ધર્મ પામીને મૂર્ખ લોક કદાચ હસે, તો પણ ધર્મ જાણી કરતા જાને નહિ, પણ પોતાના ધર્મમા ગાળે હર્ષ ધરે

૧૩ અરકતદિષ્ટ ગુણ કહે છે-ધન બવન આદિ શબ્દથી સ્વજન, કુટુંબ, આહાર, શેત્ર, પુત્ર, કલત્ર, વત્ર, શત્ર, યાન, વાહન ઇત્યાદિક પદાર્થ સાથે રહેતો થકો પણ તેમા વિશે

રાગ, દ્રેષ ન હોય, મદ આદર હોય, સમભાવ ગણે સર્વથા
ગગ દ્રેષનો અભાવ તો ઉપરના ગુણધાણે હોય પણ અહીંયા
મધ્યમ્ય ભાવ હોય એટલે ઇષ્ટ વસ્તુ ઉપર વિશેષ આશક્તિ
ન હોય તેમજ અવિનિત લોક કે અનિષ્ટ વસ્તુ ઉપર દ્રેષ-
અણુગમે ન હોય તે એમ બાણે જે એ મર્વ ધન, લવના
દિકે પરભાવ છે, મારી વસ્તુ નથી જીવ એ મર્વનો ત્યાગ
કરી પરભાવમા એકવો જશે, માટે એનો શો માદર કરવો ?
તથા વસ્તુના ગુણદોષ અને કર્મ પરિણિતનો બાણ હોવાથી
દ્રેષ પણ ન કરે. તે ભાવ શ્રાવક એમ ભાવે જે મર્વ અગામ્યત
પદાર્થમા આગ્રહ શો રાખવો ! જ્ઞાન, દર્શનાદિ આત્મશુ-
ભોજ શાન્ધત છે

૧૪ મધ્યમ્ય ગુણ—એ ગુણવાવો રાગ, દ્રેષમા (પક્ષ
પાતમા) તણાય નહિ મધ્યમ્યપક્ષ એટલે મધ્યમ્ય બુદ્ધિવડે
પન્માર્થનો વિચાર કરે કે, જે મારો મત લીધો તે હવે કેમ
મૂટ ? એમ સ્વપક્ષનો આગ્રહ ન રાખે, અથવા અમુક મારો
મત ખડે છે તો તેનું હું ખડન કરું, એવો દ્રેષ ન કરે તે
પ્રાણી ચૈાદમા ગુણને બાધા ન આપે અને હક-કદાગ્રહ છોડી
લક્ષ્યમાર્ગને સાધે, પરદેશી ગભની પેરે ગીતાર્થ શુદ્ધ વચ્ચ
નથી પોતાનો મત છોડી મત્યમાર્ગ અગીઝ કરે. તેરમા
શુભમા ધન, લવનાદિકમા રાગ દ્રેષ ન હોય, મદ આદર હોય.
અને ચૈાદમા શુભમા ધર્મમા ધર્મને નામે કદાગ્રહ ન હોય
એમ અતર છે

उक्तं -

स्वागम रागमात्रेण, द्वेषमात्रात् परागमः

नस्त्यजामोक्षयामोक्षा, किन्तु मायम्या दशा ॥ ૧ ॥

અર્થ —વાગમ-જૈનાગમનો હું નાગ માત્રથી એટલે પશ-
પાતથી આદર કરતો નથી તેમ જ પગગમ-વેદાદિનો કેવ
માત્રથી હું ત્યાગ કરતો નથી, પણ મધ્યમ્ય (પન્થિક) બુદ્ધિ-
વડે પગ્ગિષ્ઠા કરતા અવિમવાદી જિનાગમ છે અને વિમવાદી
અન્ય આગમ છે એમ નિર્ણય કરી નિષાલમ વૃત્તિએ ત્યાગ
અને સ્વિકાર કરેલ છે

૧૫ અમળધ—સર્વ પદાર્થ ક્ષણ ભણુ છે, અનિત્ય
છે તન, ધન, સ્વજન, શુભિત્ય, દ્રવ્ય, પદાર્થ પ્રભુષા એ
સર્વ મારા નથી એમ વિચારીને સતપુરોની સેવા કરે, પણ
ધનાદિની સગત ન કરે મત પુરુષાની સોળતથી શુણની
વૃદ્ધિ થાય

૧૬ પરાર્થ કામોપલોગી—મસારને વિષે વિરક્ત મન-
વાલો છતા પણ પન્ના દાક્ષિણ્યથી લોગાદિને લોગને એવા
ઉદામીન જ્ઞાનવડે સોલમો શુણ પામે

૧૭ નિર્મલ વૃત્તિ—જે વેદ્યાની પડે ગૃહવામ પાળે
એટલે વેદ્યા એમ વિચારે જે આલે છોડશુ અથવા કાલે
છોડશુ, એમ વેદ્યાની જેમ, નિર્મલ વૃત્તિ હોય છે તેમ
આ શુણવાલાની પણ ધન્વાસ છોડી સયમ લેવાની વૃત્તિ
પૃથ્વીચદ્ર કુમાગી માફક હોય એટલે એ ધન્વામને બીજાનું
માને એને તો મોક્ષવદ્ધી મેઘવની પ્રભિયાપા દોય
એ મતગ્મો શુણ કહો દેવવિરતિના નાના (અનેક) લેદ
છે માટે અભિપ્રાય જુદા જુદા દોવાથી લેદ પણ જુદા જુદા
થાય, માટે પુનઃજિ દોષ ન જાણવો

એ શુણના મમૃદથી જે ભર્યા દોય તેને ભાવશ્રાવક કીએ

યત્ત રહસત્તરગુણજુતો, જિણાગમે માત્ર સાત્ત્વો મણિઓ
 ધનિવચનાત્ શ્રી જિનઆણા પાણવી તે જિનભક્તિ છે અને
 તે આજ્ઞાનું પાવન તેજ ભાવશ્રાવકપણુ છે

ભાવશ્રાવકપણુ તેજ દ્રવ્ય સાધુપણુ છે “કારણવાસે દ્રવ્ય
 ભાવનું ધારણુ તે દ્રવ્ય કહેવાય એટલે જે દ્રવ્ય સાધુ હોય
 તે ભાવસાધુપણુ પામે

ભાવસાધુના માત્ર લક્ષણુ કહે છે

યદુક્ત ધર્મરત્ન પ્રકરણે -

પવરસઙ્ગ લિંગાદ, સયલમમ્માણુ સારિણિ કિરિમા

સદ્ધા પવરા ધમ્મે, પન્નયણિજ્ઞાત્તમુજુભાગા ॥ ૧ ॥

કિરિમાત્તુ અવ્યમાઓ, આરમ્મો સક્કણિજ્ઞણુઠાણે,

શુદ્ધમ્મો ગુણાણુરામ્મો, શુદ્ધમાણારાહ્ણા પરમ ॥ ૨ ॥

અર્થ-૧ મધ્યસ્થી આગાનુભારિણિ ક્રિયા ૨-ધર્મમા
 પ્રવર-શ્રદ્ધા ૩-સરળ ભાવ વડે પ્રજ્ઞાપનીયપણુ ૪-ક્રિયામા
 અપ્રમાદ ૫-શક્યાનુધાનનોજ પ્રાગ્ભા ૬-ભારે શુણાણુરાગ
 ૭ શુદ્ધની આજ્ઞાનું ઉત્કૃષ્ટ આરાધન એ માત્ર ભાવસાધુના
 નિર્ગ છે એનો સામાન્ય નામાર્થ કહ્યો હવે વિશેષાર્થ
 કહે છે

૧ માર્ગ તે મુનિષ્ઠત આને પહોચવા જેને શ્રોધીયે
 તે માર્ગ તેમા દ્રવ્ય માર્ગ તે પ્રામાદિનો અને ભાવમાર્ગ
 સુમ્તિનો તે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર ૩૫ છે તે ભાવમાર્ગ
 અહીં લેવો

૧ આગમની નીતિ એટલે મિદાનમા કહેલો આચાર,
 ક્રિયાકલાપ નાણુવો

૨ ઘણા સવિન ગીતાર્થ પુરૂષોની આચરણારૂપ નાણવો.

૧ આગમ એટલે આસ પુરૂષનું વાક્ય કેમકે વિતરાગ હોવાથી તેઓ જૂઠું બોલે નહિ

૨ અને તેની નીતિ તે ઉત્તર્ગ, અપવાદ રૂપ શુદ્ધ સયમ પાળવાનો ઉપાય નાણવો વગી મ વિન એટલે મોક્ષાભિલાષી, ઘણા ગીતાર્થ પુરૂષોએ જે આચરણ કરી હોય તે પણ જીવ વ્યવહાર પ્રમાણ છે સૂત્રમા અન્યથા કહેતું છતાં પણ કાલા દિક કારણની અપેક્ષાથી ગીતાર્થ પુરૂષોએ જુદી રીતે જે આચરણ કરી છે તે પ્રમાણ છે, પણ અગીતાર્થ આચરણ પ્રમાણ નથી

યદુક્ત -

જસ ચહાસુત્તે, નપદિસિદ્ધમેવજીયવદ્દેતુ

ત સવ્ય પિ માણ ચારિત્તઘણાણમણિયચ ॥ ૧ ॥

અર્થ - જે સૂત્રમા સર્વથા ન નિષેધ્યુ હોય, અને જીવ ચધનો હેતુ ન હોય, તે મર્વ ચારિત્રવતોને પ્રમાણ છે કાર્યને અવલખીને ગીતાર્થો જેમા અપહાની અને બહુ લાભ હોય તેવું કામ આચરે છે તે પ્રમાણ છે, પણ લાઘવભાવ વિચાર્યા મિવાય સુખશીગળનોએ જે આચરણ કરી હોય, પ્રમાદરૂપ આચરણ હોય તે અપ્રમાણ છે જેમકે શ્રાવકોમા મમત્વ કરવો, (રાખવો) શરીરની શોભા માટે શુદ્ધ વસ્ત્ર, પાત્ર, આહાર લેવા, એક સ્થાને વસવું એ બધી પ્રમાદિ આચરણ તે અપ્રમાણ ॥ એ ભાવસાધુનો પ્રથમ લક્ષણ કહ્યો

હવે ભાવ સાધુનો બીજો લક્ષણ કહે છે -

૨ શ્રદ્ધા - એટલે તિમાલિલાષ એટલે કર્મના ક્ષયોપશમ અને સમ્યગ્જ્ઞાનથી થએલી ઈચ્છા તેના ઠલેદ છે

૧. વિધિ સેવા ૨ અતૃપ્તિ ૩ શુદ્ધ દેશના ૪ અપ્રલિતની
વિશુદ્ધિ તેમા વિધિસેવાનું સ્વરૂપ કહે છે

૧ ત્યાં મુખી શક્તિ હોય ત્યાં મુખી વિધિપૂર્વક જ
અનુમાન કરે અને જો દ્રવ્યાદિકના દોષથી તેમ ન કરી શકે
તો પણ વિધિ તરફ જ પક્ષપાત રાખે જેમ કોઈક નિરોગી
પુરૂષ સ્વાદિષ્ટ ભોજનના સ્વાદને જાણતો પણ કોઈ આપદ
અવસ્થામા અટવી વિગેરે ધ્યાનમા કે દુઃખાળ, દરિદ્રાવસ્થામા
તેને ઉત્તમ ભોજન ન મળી શકવાથી ભૂખે મરતા હવકા,
નિરસ ભોજન કરે, પણ ઇચ્છા તો મગ્ન ભોજનની જ રાખે
એવી રીતે શુદ્ધ આરિચ્છનો રમિક પુરૂષ દ્રવ્યથી કંઈ વિરૂદ્ધ
વાગને એટલે નિત્ય વાસાદિને કારણુવશાત્ સગમાચાર્યની માફક
સેવતો હોય તો પણ ભાવથી આરિતને ઓળખે નહિ અભિ-
દાયા તો શુદ્ધ આરિતની જ રાખે

૨ અતૃપ્તિ-એટલે જ્ઞાન મેળવવામા, તપ કરવામા,
વિનય વૈયાવૃત્ત્ય કરવામા, તથા ક્રિયાકારમા બિલકુલ ધરાય જ
નહિ વિશેષે અતૃપ્ત થકો કર્યાજ નરે તેમ અહીં જ્ઞાનાદિ
રત્નો મૂંઝણ કરવામા ઉત્તમ જ રહે

૩ શુદ્ધ દેશના-શુદ્ધની અનુશા લઈને પાત્રના સ્વરૂપને
ઓળખીને તેના બાજુ-મધ્યમ અને વૃદ્ધ (શુદ્ધ)ના લેદ સમ-
જીને તેને સંભળાવવા યોગ્ય ઉપદેશ આપે જેથી તેને લાભ થાય

યત -

ચાલપદયતિ લિંગ, મધ્યમવુદ્ધિર્વિચારયતિવૃક્તઃ

આગમતત્ત્વતુવુદ્ધ, પરિક્ષતે સર્વ યત્નેન ॥ ૧ ॥

અર્થ - બાલ હોય તે લિંગને જુએ મધ્યમ બુદ્ધિ આથા
રને વિચારે અને શુદ્ધ હોય તે સર્વ યત્નવડે આગમના તત્ત્વને

વિગેરે ગુણોમા રાગ ધરવો તે ગુણાનુરાગથી ગુણોને મલીન કરનારા દોષોનો ત્યાગ થાય છે ગુણાનુરાગી ખીજના લેશ માત્ર પણ ગુણોની પ્રત્યક્ષ કરે છે અને પોતાના અ પદોષ હોય તો પણ પોતાને નિર્ગુણ માને છે વગી પ્રાપ્ત થયેલા ગુણોની રક્ષા કરે છે અધિક ગુણવાનનો સગ થતા પ્રમોદ પામે છે અને ગુણો મેળવવા ભાવપૂર્વક ઉદ્યમ કરે છે વગી તેનું અત કરણ કરણાદિ ભાવનાથી વામિત હોય છે તેજ ભાવનાનું સ્વરૂપ —

- ૧ પરતુ હિત ચિંતવણુ તે મૈત્રી ભાવના
- ૨ પાન્ડા દુ ખ નિવારવા તે કરુણા ભાવના
- ૩ પરને મુખી કેળી ખુગી થણુ તે પ્રમોદ ભાવના
- ૪ પરના દોષોની ઉપેક્ષા કરવી તે ઉપેક્ષા ભાવના

ગુણાનુરાગથી આ કાગમા મધ્યણુ આદિ દોષ વરે પરિપૂર્ણ ગુણ પ્રાપ્ત ન કરી શકે, તોપણ પરભવમા તે ગુણોની પ્રાપ્તિ તેને મુનલ થાય એ છદ્દોલક્ષણુ ભાવ માધુનો પૂર્ણ થયો

ભાવ માધુનો ૭ મો લક્ષણુ કહે છે

■ શુર્વાશા આરાધના — એ ગુરૂના નરણુની સેવામા રક્ષ હોઈ ગુરૂની આશા આરાધવામા તત્પર રહે તેજ આરિત્રને ભાગ ઉપાડવામા મમર્થ થાય, અન્યથા ન જ થાય શ્રી આચાર્ય સૂત્રના પ્રથમ સૂત્રમા “સુય મે આટસ તેણ મગવય યવ મવયાય” એ વાક્યમા શ્રી મુધર્માન્ધામિએ પણ જાણુ આમિને કહેણુ છે કે મે ભગવતની પાસેથી એમ માલ ર છે માટે ગુરુકુલવાસ નેવવો શ્રી ઉત્તરાધ્યયન, દશ વૈકાલિકા સૂત્રોમા પણ ગુરુકુલનામીજ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે એમ કહ્યું છે -

વસેગુરુલેનિચ્ચ, ઝોગવ સંવદ્ધાણવ,
પિયકરે પિયવાત્ર સેસિસ્થ લક્ષ્મરહૃદ ॥ ૧ ॥ રૂનિચ્ચનાત્
એ સાત લક્ષણ જેમા હોય તેને ભાવસાધુ બાણવો
હવે ગુરૂના અન્ય વિશેષ ગુણોના વર્ણનરૂપ આગમોક્ત
અધિકાર કહે છે -

સ્થાનાગના છઠ્ઠે સ્થાને કહ્યું છે કે-

‘છર્દિઠાણેર્દિ સ્વપ્ને મળગારે મરહૃદ ગણધારિતૃત ત
જહા-’

૧ મહિપુરુષ બાએ-તે શ્રદ્ધાવત પુરુષ તે શિષ્ય શિષ્યણીને
મર્યાદામા મુખે થાય

૨ સચ્ચે પુરિસ બાએ-તે સત્ય પ્રતિજ્ઞાવત તે ગચ્છને પાવે

૩ મેહાવિ પુરિસ બાએ-તે મર્યાદાએ પ્રવર્તે, અથવા મેધાવી
તે બુદ્ધિવત શ્રુત શ્રદ્ધા કરવાની શક્તિવાલો એવો હોય તે
તત્ત્વ જાણી પામેથી શ્રુત શ્રદ્ધા કરી શિષ્યને ભણાવવા
સમર્થ થાય

૪ ગહુમુખે પુરિસ બાએ-તે ઘણા શ્રુતના અભ્યાસવાલો
ગહુસૂત્રી જે ગહુશ્રુત ન હોય તે ગુણોના અધિકારી ન થાય
જે અગીનાર્થ હોય તે શિષ્યને હિતાહિતની પ્રવૃત્તિ, નિવૃત્તિ
ન કરાવી શકે તેમજ ગચ્છવાત્રી બાલ, વૃદ્ધ, સ્થાનાદિની
સાથ સભાગ પણ ન કરી શકે

૫ સત્તિમ-એટલે શક્તિવત શરીર (તે મન તત્ત્વોદિ
સહિત એક શરીર) તે પોતાને અને ગચ્છને આપત્તિ આવે
ત્યારે નિન્તારવા સમર્થ થાય

૬ અપ્પાહિગચ્છે-તે સ્વપક્ષ, પરપક્ષને વિષે કલહનો
કરનાર ન હોય જ્વહકારી હોય તે ગચ્છની હાની કરે

આચાર્યના ગુણો કહે છે—

સુતપ્થગલુકુશલો, પિયદદ્ધ ધમ્માણુમ્મત્તણાકુશલો,

જાદ કુલસપ્પો, ગમીયો રુદ્ધિમત્તોય

અર્થ—સૂતાર્યમાકુશલ,^૧ પ્રિયધર્મી,^૨ દૃઢધર્મી—વતમા
કુશલ,^૩ વ્લતિ, કુવગપત્ત,^૪ ગલી,^૫ લબ્ધિ ને મિદ્ધિવાન એ
આચાર્યના ગુણો દેખા જેમ—

^૧ રાજા, ^૨ પ્રધાન, ^૩ પુરોહિત, ^૪ ઠોટવાલ, નગ ગૌં એ પાચ
જેમ નગની ગ્યાના^૫ કરનાર છે તેમ આચાર્યાદિ પાચે
ગમ્મની રક્ષા—સાગ સભાગ કરનાર છે

૧ રાજા તે સર્વોપરિ

૨ પ્રધાન તે રાજાને લથી મલાહનો દેનાર રાજ્યની
ચિંતા કરનાર

૩ પુરોહિત—શાતિકર્મ કરનાર

૪ ઠોટવાલ—દુષ્ટને દંડ આપનાર

૫ નગરગૌં—સર્વ મહાજન લોકની સભાગ રાખે તેમ
જિનમતને વિષે પાચ પુરુષ ગમ્મની રક્ષા કરનાર છે

૧ આચાર્ય—તે ગમ્મના નાયક, મહોપરિ

૨ ઉપાધ્યાયશ્ચ—સૂત્રાદિકની વાચના આપનાર

૩ અધિવિ—તે ધર્મમા સિલતા હોય તેને અધિર કરે
તેમા સાઠ વર્ષની ઉમર હોય તે ૫૫ અધિવિ ॥ ૧ ॥ વીશ
વર્ષ દિશાપચય હોય તે ૫૫ અધિવિ ॥ ૨ ॥ ચોથા અગ
મુધી લણ્યા હોય તે શ્રુત અધિવિ ॥ ૩ ॥ તેમા શ્રુત અધિવિ
ત્રેઠ લણવા

૪ ગલી—તે ઠોટલાક સાધુઓને લઈ દેશમા વિચરે તે
આચાર્યની આદાથી

અગ્રે દર્શન—૧ અને ઈન્દ્રિયને મરાદ આતેન, તેમા પેગને
અન આગે તો સર્વ ઈન્દ્રિયોન મન આવે તમ પાચ જાનો બન ખપે છે

૫ ગણાવએદક—ગણુ જોટલે મમુદાયની રક્ષા કરે પ્રાય
શ્રિન આપી ગુદ કરે માર્ગનો ઉઘોત કરે મમુદાયને વધારે
એ પાને ગચ્છની રક્ષા કરે

તે વિના ગચ્છની વ્યવસ્થા ન સચવાય ગચ્છના માધુ,
સાધ્વીઓ સ્વચ્છદે પ્રવર્તે જિનાજા વિરાધે રાગ દ્રેષ
(મમત્વ અહુકાન) મા પડે એક માર્ગમા અનેક લોદો ઉત્પન્ન
થાય નૂવોત્તર ગુણુની હાની કરે વર્તમાનકાળમા ઘણા જૈના
ભાનો જૈન નામ ધરાવી મમત્વથી પોતાનો મત સ્થાપન કરવા
આત્મસ્તુતિ અને પરનિંદા કરે છે વતી કાળદોષથી જૈનધર્મ
ન્યાદાદવી ભૂષિત હોવા છતાં અનેક મન, મનાતરની ઉત્પ
ત્તિથી વ્યાસ થએલ છે જેમકે—ધેનાખર, દિગખર, મૂર્તિપૂજક-
અમૂર્તિપૂજક, તેમજ તપ, અચળ, ખરતર, લોકા પ્રમુખ અનેક
ગચ્છો અને તરાપથી, નિન્હવો, નાના મોટા પક્ષો—સઘાડાઓ
વિગેરેથી બહુચાઇ ગએલ છે તેમા કેટલાક તો નજીવા મત
લેકથી અનેક ક્વેશો ઉત્પન્ન કરી રાગદ્રેષનો મમત્વ વધારે
ઠે વિધિમાર્ગનો લોપ કરી કેટલાક અવિધિમાર્ગનું સ્થાપન
કરે છે કેટલાક એકાત પક્ષમા ખેંચાઇ જાય છે આવા અનેક
મન મનાતરો નિહાળી કેટલાક ભવનીરૂ જીવોને ઘણું દુખ
ઉત્પન્ન થાય છે હા ! હા ! આ કાળમા કન્યાણુનો રન્તો
શો છે ? અમે પૂર્વ ભવે કેવા કર્મો કર્યા હશે કે જેથી આ
કાળમા અવતર્યા ! જિન, કેવળી, પૂર્વધરાદિનો અમને વિરહ
પડ્યો ! હા ! અમારો શો આધાર ! ! કે જેને આધારે કદ્યા
ણુનો માગ સાધી શકાય ? પણ વિચાર કરતા માત્ર
જિનાગમનો જ આધાર છે એ આગમના આધારથી ઉપાદાન

નિમિત્ત કારણ, નિશ્ચય, વ્યવહાર, ઉત્સર્ગ, અપવાદ, નય, નિયેષ અને પ્રમાણ તથા ત્રીલગી, ચૌલગી, સપ્તલગી, નવલગી વિગેરેનું જ્ઞાન પોતાના ક્ષયોપશમ પ્રમાણે થાય ને પોતે કદાચહ મૂઢી પચાગી સમત્ત આગમ અવલોકશે તો આગમ રૂડી રીતે સમજશે “કેટલાક જડમતિ, એકામ દષ્ટિવાલાઓ પચાગીને માનતા નથી અને કહે છે કે તે તો છદ્મ્ય આચાર્યોએ બનાવેલ છે તે અમને માન્ય નથી પણ પોતે મનુષ્યતાદિ ભાષાના અન્ય ભૂતેમજ પોતાના મતનો કદાચહ કેમ મૂઢી શકાય ! તે તો ટમોજ વાચે છે, કારણ મૂળ જેટલું જ્ઞાન જ્ઞાતકલ્પ ક્યાથી ? કેટલાક બાહ્યક્રિયાનો ડોળ કરી અજ્ઞાન, મૂર્ખલોકો તેમા પણ સ્ત્રી વર્ગને ભગવાની પોતાના પક્ષમા લઈ કદાચહ વધારે છે ” વર્તમાનમા જે જૈની જૈનીમા પણ પરસ્પર મેળ નથી એક છીન પર દ્રેષ કરે છે, ડોમળ ભાવ ધારણ કરતા નથી એક એક ગમ્મના સાધુઓ અન્ય ગમ્મના સાધુઓ માથે ભાષણ પણ કરતા નથી, તે ખરેખર ઉદાર ભાવવાલા જૈનીઓને છાજે તેમ નથી જૈન ધર્મથી વાસિત હૃદયવાગાની તો એજ વિગાળ ભાવના હોય કે સર્વ જીવો ધર્મપાત્ર બનો અને કર્મ ખપાવીને સર્વ જીવો જલદી મુક્તિને પામે “આત્મયત્ સર્વ મુતેષુ ય પદ્યતિ સ પડિત” બધા જીવોને પોતાના સમ ગણે યદ્યપિ અન્ય દર્શનીઓમા એકાત પક્ષ છે અને તે નિષેધવા યોગ્ય છે યદુક્ત - “પગતે દોષ મિચ્છત” તથાપિ તેમા જે જિન-મતના અનુચારે દયા, દાન, વૈરાગ્ય, ઉદાસીનતા, શુણ્યાહંક-મુદ્ધિ, સરળભાવ, અનાચહ તે તે શુભો અનુભોદવા યોગ્ય છે અન્ય દર્શનીનું પણ ઉદેરીને ખડન કરવું નહિ, તો વ્ય-

દર્શની સાથે પ્રાથ કૃત્રિમ લાવ ઉપન્ન થાય તેવો વાદવિવાદ
ન કરવો તત્ત્વગણેષિ યજુ

યદુક્તમ્-

વાદાશ્ચ પ્રતિવાદાશ્ચ, ઘણિતો નિશ્ચિતા તથા,
તત્ત્વાત નૈવનચ્છન્તિ, તિલપિલ્ક ચદ્વર્ગતો ॥ ૧ ॥

વાદવિવાદ કંબારી તત્ત્વનો નિર્ણય ન થાય, તર્કની
પરંપરા થાય. જેમ ઘણીનો બગદ દિવસ આખો ફરે પણ
સાધ્યાએ તે જ સ્થાને આવે, તેવી રીતે તત્ત્વનો નિર્ણય વાદ
વિવાદથી ન થાય તત્ત્વનો નિર્ણય તો વસ્તુ તત્ત્વની વિશાળતાથી
થાય તે ચિંતા ચાર પ્રકારની છે

ચતુષ્કમ્ -

ઉત્તમાઘાતમ ચિંતાશ્ચ, મૌહચિંતાશ્ચ મધ્યમા

બધમા કૌમચિંતાશ્ચ, પરચિંતાઽધમાર્ધમા ॥ ૧ ॥

તેમા આત્મચિંતા કંબારી છે ને ત્રણ ચિંતા ત્યાજ્ય છે
આચાર્ય મહારાજ હોય તે ગમ્મળી તથા સમસ્ત
ચતુર્વિધ મધની ચિંતા કરે તે પોતાના તથા પગના હિતને
અર્થે છે

આચાર્યની આઠ ગણિ સ પદાઓ કહે છે -

૧ આચાર સ પદા=તેના ચાર ભેદ છે

૧-ચારિત્રમા મમાધિ યુક્ત ઉપયોગ ૨-મત્યાદિ ગર્વ
રહિત ૩-અનિયત પિંહાર ૪-શરીર અને મનનું નિર્વિગ્ધારી
પણ એ ચાર આચાર સપદાના ભેદ કહ્યા

નિમિત્ત કારણ, નિશ્ચય, વ્યવહાર, ઉત્તર્ગ, અપવાદ, નય, નિયેષ અને પ્રમાણ તથા ત્રીલગી, ચૌલગી, મતભંગી, નવલગી વિગેરેનું જ્ઞાન પોતાના ક્ષયોપશમ પ્રમાણે થાય જો પોતે કદાચહ મૂકી પચાગી સમસ્ત આગમ અવલોકશે તો આગમ રૂડી ગીતે મનનશે “કેટલાક જડમતિ, એકાગ્ર દ્રષ્ટિવાલાઓ પચાગીને માનતા નથી અને કહે છે કે તે તો છદ્મય આચાર્યોએ બનાવેલ છે તે અમને માન્ય નથી પણ પોતે અમ્હુતાદિ ભાષાના અજ્ઞાણ તેમજ પોતાના મતનો કદાચહ કેમ મૂકી શકાય ! તે તો દમોજ વાચે છે, કારણ મૂળ જોટલું જ્ઞાન જહાડવું કયાથી ? કેટલાક બાહ્યક્રિયાનો ઢોળ કરી અજ્ઞાન, મૂર્ખાઓને તેમા પણ સ્ત્રી વર્જને લરમાવી પોતાના પક્ષમા લઈ કદાચહ વધારે છે ” વર્તમાનમા જે જૈની જૈનીમા પણ પરમ્પર મેળ નથી એક જીવ્વ પર દેષ કરે છે, દોમળ ભાવ માનવું કરતા નથી એક એક ગમ્મના સાધુઓ અન્ય ગમ્મના સાધુઓ સાથે ભાવવું પણ કરતા નથી, તે ખરેખર ઉઠાર ભાવવાવા જૈનીઓને છાજે તેમ નથી જેન ધર્મથી વાસિત હૃદયવાળાની તો એજ વિશાળ ભાવના હોય કે સર્વ જીવો ધર્મપાત્ર બનો અને કર્મ ખપાવીને મર્વે જીવો જલદી મુક્તિને પામે “આત્મવત્ સર્વં ભુતેષુ ચ પદ્યતિ સ પદિત ” બધા જીવોને પોતાના સમ મતો યદ્યપિ અન્ય દર્શનીઓમા એકાત પક્ષ છે અને તે નિષેધવા યોગ્ય છે યદુક્ત - ‘ યગતે હોદ મિન્હત્ત ” તથાપિ તેમા જે જિન-મતના અનુસારે દયા, દાન, વૈરાગ્ય, ઉદાસીનતા, શુણ્ણાહંક-ખુદ્ધિ, સરળભાવ, અનાચલ તે તે શુણ્ણો અનુમોદવા યોગ્ય છે અન્ય દર્શનીનું પણ ઉદ્દેરીને બઠન / કરવું નહિ, તો વ્ય-

દર્શની સાથે પ્રાથ- કલુષિન લાય ઉત્પન્ન થાય તેવો વાદવિવાદ
ન કરવો તત્ત્વગણેષિ શુરું

ચતુક્તમ્-

વાદાદ્ય પ્રતિવાદાદ્ય, ઘર્ણિતો નિશ્ચિતા તથા,
તત્ત્વાત નૈરગચ્છન્તિ, તિલ્પિલક ઘટ્વગતો ॥ ૧ ॥

વાદવિવાદ કરવાથી તત્ત્વનો નિર્ણય ન થાય, તર્કની
પરપરા થાય જેમ ઘાણીનો જગદ દિવસ આજો ફરે પણ
સંધ્યાએ તે જ સ્થાને આવે, તેવી રીતે તત્ત્વનો નિર્ણય વાદ
વિવાદથી ન થાય તત્ત્વનો નિર્ણય તો વસ્તુ તત્ત્વની વિચારણાથી
થાય. તે ચિંતા ચાર પ્રકારની છે

ચતુક્તમ્ -

ઉત્તમાચાર્યમ્ ચિંતાશ્ચ, મોહચિંતાશ્ચ મપ્યમા

અધમા કામચિંતાશ્ચ પરચિંતાઽધમાધર્મમા ॥ ૧ ॥

તેમજ આત્મચિંતા કરવાની છે ને ત્રણ ચિંતા ત્યાજ્ય છે
આચાર્ય મહાગૃહ હોય તે ગૃહની તથા સમસ્ત
ચતુર્વિધ મધની ચિંતા કરે તે પોતાના તથા પગના ક્ષિતને
અર્થે છે,

આચાર્યની આઠ ગણિ મ પદાઓ કહે છે -

૧ આચાર્ય મ પદાન્તેના ચાર ભેદ છે.

૧-આચિત્રમા મમાધિ શુક્લ ઉપયોગ. ૨-મત્યાદિ ગર્વ
રહિત ૩-અનિયત વિદ્યા ૪-શરીર અને મનનું નિર્વિકારી
પણું એ ચાર આચાર સપદાના ભેદ કદા

૨. શ્રુત સંપદા-તેના ચાર ભેદ છે.

૧ બહુસૂત્રતા તે સર્વથી યુગમા શ્રેષ્ઠ આગમનું બહુ-
પણ હોય

૨ પરિચિત સૂત્રતા તે ઉત્ક્રમ તથા ક્રમથી, વાચના
દ્વિધી સ્થિરસૂત્રતા

૩ વિચિત્ર સૂત્રતા તે સ્વ સમયાદિ ભેદોનું જ્ઞાન

૪ ઉદાત્તાદિ વિજ્ઞાનથી દોષની વિશુદ્ધિકરણતા એમ
શ્રુત સંપદા હોય

૩. શરીર સંપદા-તેના ચાર ભેદ છે

૧ ઉચ્ચાર્થ વિગેરે પ્રમાણસર હોય

૨ સુદરતા

૩ પરિપૂર્ણ ઈદ્રિયો હોય

૪ સ્થિર સહનન, તપ વિગેરેમા સમર્થ હોય

૪ વચન મંપદા-તેના ચાર ભેદ છે

૧ આદ્ય વચનતા

૨ મધુર વચનતા

૩ મધ્યસ્થ વચનતા

૪ અસદ્વિધ વચનતા તે સદેહ રહિત

૫ વાચના મંપદા-તેના ચાર ભેદ છે

૧ શિષ્યના પરિણામાદિ ભેદ જાણીને ઉદ્દેશ કરવો
શિષ્યના ૩ ભેદ છે ૧ પગ્ણિામિક ૨ અતિપગ્ણિામિક ૩
અપરિણામિક એ ૩ વિશેષાવશ્યકે

૨ જાણીને સમુદ્દેશ કરવો

૩ પૂર્વે દીધેલા સૂત્રના આલોવા પાઠ કરાવીને પછી
બીજી સૂત્ર દેવું

૪ પૂર્વાપર અર્થની સગતિ થાય (બધ બેસતું)
તેમ દેવું

૬ મતિ સપદાના ચાર ભેદ છે.

૧ અનમક ૨ ઇહા ૩ અપાય ૪ ધારણા

૭ પ્રયોગ મપદાના ચાર ભેદ છે.

“પ્રયોગ તે વાદની મુદ્રા”

૧ આ મ પગ્ગિજ્ઞાન એટલે પોતાની શક્તિનું જ્ઞાન

૨ પુરૂષ પગ્ગિજ્ઞાન એટલે આ વાદી કયા મતનો ને

કેટલા જ્ઞાનવાદો છે તેનું જ્ઞાન

૩ ક્ષેત્ર પરિજ્ઞાન તે આ ક્ષેત્ર (વાદનું ન્યજી) માયાવી

છે કે સગ્ગ છે માધુ ભાવિન છે કે અભાવિન છે તેનું જ્ઞાન

૪ રાત્ર, અમાત્યાદિઃ ભદ્રિક છે કે અભદ્રિક કે

ઇત્યાદિનું જ્ઞાન

૮ મગ્રહ મપદા સગ્રહ એટલે સ્વીકાર કરવું

તેના ૪ ભેદ છે

૧ પીઠ-ફલકાદિ સળધી પરિજ્ઞાન

૨ જાવાદિ યોગ્ય ક્ષેત્રનું જ્ઞાન

૩ સમયસર યોગ્ય વ્યાધ્યાય મળધી જ્ઞાન

૪ મયોચિન વિનય વિગેરે સળધી જ્ઞાન

(વધાતે વિસ્તાર ઉપાધ્યાય શ્રી જ્ઞાનચંદ્રજી વ્યામીએ

જનાવેલ ગણિ પદના ચોદાવીઆથી બાવવું)

એ આઠ ગણિ સપદા મુક્ત આ રાજ્ય હોય તે જિન

શામનની પ્રભાવના કરે ઘણા જીવોને સમકિતની રૂચી ઉપત્ત

કરાવે. તે રૂચીના દશ ભેદ છે

૧ નિર્ગર્ગ રૂચી-તે શુરૂ ઉપદેશ વિના કર્મના લાઘવથી ભતિસ્મરણાદિ જ્ઞાનવડે કેઈકે જીવને સહજ સ્વભાવે ઉત્પન્ન થાય. સમ્યક્ત્વ પામે

૨ ઉપદેશ રૂચી-તે શુરૂના ઉપદેશથી સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય

૩ આજ્ઞા રૂચી-તે વિશેષ ઝાણુ પ્રમુખને ન બાણતા પણ “ત્વમેવ સચ્ચ, જજિનેદિ, પવેદીય” એમ શ્રી વિતરાગની આજ્ઞા પ્રમાણુ કરનાર માસતુમાદિ મુનિની જેમ આજ્ઞારૂચિ બાણવા

૪ સૂત્રરૂચી-તે પ્રથમ મિથ્યાત્વી છતા પણ સૂત્રનો અભ્યાસ કરવાથી ગોવિંદ વાચનાદિની પેઠે સમક્ષિત પામે તે સૂત્ર રૂચી બાણવા

૫ બીજ રૂચી-તે સૂત્રના બીજ માત્ર અક્ષર ગ્રહણ કરવાથી અનેક સૂત્રાર્યનું જ્ઞાન થાય જેમ ત્રિપદી માત્રના બોધથી ગણુવરોને દાદશાગીનું જ્ઞાન થાય છે તેમા અથવા ઉદકમા જેમ તેલબિન્દુ પત્તાળ પ્રસરી જાય છે એવી બુદ્ધિ ટાય તે બીજ રૂચી બાણવા

૬ અભિગમ રૂચી-તે સૂત્રને અર્થ મહિત અવગાહે અગ, ઉપાગ, પચન્ના પ્રમુખ સર્વ સૂત્રનું જ્ઞાન કરે

૭ વિસ્તાર રૂચી-તે પદ દ્રવ્યના ભાવ સર્વ પ્રમાણુ નયે કરી વિસ્તારથી બાણે

૮ ક્રિયા રૂચી-તે સમ્યક્ત્વ સહિત સુમિતિ, શુભિ, વપ, સયમાદિ ક્રિયામા અત્યત-તિત્ર પ્રેમ હોય

૯ સમેષ રૂચી-તે આગમમા અકુશળ હોવા છતા

કુદૃષ્ટિ કે કુમત્રમા આધારોત્તો ન હોય અને ચિલાવી પુત્રાદિની પેઠે ઉપશમ, વિવેક ને સવર ઈત્યાદિ સરોપથી જે ધર્મ પામે તે

૧૦ ધર્મરૂચી-તે ધર્મ, અધર્મ પ્રમુખ દ્રવ્યના અરૂપ સમજવાની, રૂચી અથવા શ્રુત ધર્મ અને ચાસ્તિ ધર્મનો ભેદ જે જિનેદ્ર કથીત તેની શ્રદ્ધા હોય તે ધર્મરૂચી એ સમક્રિતની દશ રૂચી ઉત્તરાધ્યયનના ૨૮ મા અધ્યયનમા કહેલ છે

૧ની આચાર્ય દશ વિધ સમાચારીના જ્ઞાતા હોય

શ્રી ઉત્તરાધ્યયન ૨૬ મા સમાચારી અધ્યયને-

૧-ઈચ્છા ૨-મિચ્છા ૩ તદુકારે ૪-આવસ્થિયા ૫-

નિસિદ્ધિયા ૬-અપૂર્વજ્ઞાય ૭-પ્રતિપૂર્વજ્ઞા ૮-છદ્ધ્યા ૯-

નિમગ્ન્યા ૧૦-ઉત્તરપયાય કાલે, સમાચારી બધે દસવિદ્વાડે

ભાવાર્થ કહે છે-

૧ ઈચ્છાકાર-કોઈપણ કાર્ય પડે ત્યારે શુરને પ્રાર્થના કરતા કહેવું જે હે શુરદેવ ! આપની ઈચ્છા હોય તો હું અમૂક કાર્ય કરું અથવા તમે આ માફ કે અમૂર્ત કાર્ય કરી આપો, એમ કહેવું પણ શુર ઉપર ક્રુર પાડવી નહિ. જે તમોને કરવું જ પડશે એમ બવાબિયોગ ન કરવું

૨ મિચ્છાકાર-તે સયમ યોગમા વિપરીત આચરણ થયું હોય ત્યારે તેનું મિચ્છામિ કુલ્લ દેવું

૩ તદુકાર-તે શુર વાચના આપે, સૂત્રાર્ય કહે ત્યારે તેઓએ કહ્યું તે તદ્દત્ત છે, પ્રમાણ છે એમ કહેવું

૪ આવસ્થિયા-અવશ્ય કાર્ય મટે ત્યારે ઉપાથયથી બાહિર નીકળતા 'આવસ્મહી' કહેવું તે

હોય ? ગુરુ શિષ્યનો સંબંધ, અનુષ્ઠાન, ક્રિયા વિગેરે જે વ્યવહાર માર્ગ છે તે ધર્મને ટકાવી રાખે છે જેમ છૂટા મોટી ન ટકી શકે, પણ તેને સૂત્રમા પરોવી માળા શુધી હોય તો તે ટકે અને શોભાને પામે તેમ નિશ્ચય માર્ગ પણ વ્યવહારથી જ ટકે છે અને શોભે છે માટે આત્માર્થીએ જ્ઞાનયોગ અને ક્રિયા યોગ બન્ને સાધવા શ્રી હરિભદ્રસૂરિએ પણ લલિત વિસ્તર ટીકામા બે યોગો લખ્યા છે વર્તમાન કાળમા તેવા મહાયોગી શ્રી આનંદધનજી તથા કપૂરચંદ્રજી (ચિદાનંદજી) થઈ ગયા છે વધી જૈનેતર અન્ય દર્શનીઓમા પણ કોઈ કોઈ તત્ત્વજ્ઞાની થઈ ગયા છે યદ્યપિ તેઓને યથાર્થ જ્ઞાન હોતું નથી, તથાપિ પાતંજળી વિગેરેને માર્ગાનુસારી તરીકે શ્રી હરિભદ્રસૂરીશ્વરે ગણ્યા છે વધી અન્ય દર્શનીઓમા પણ કર્મ અને વિકર્મ કહ્યા છે તેમા અનાર્થ લોકોના કર્તવ્યો તે વિઠર્મ અને તેનું ક્ષણ નરક છે આર્થ લોકોના કર્તવ્યો તે કર્મ તે દયા, હાન, સત્ય, સતોષ, વૈરાગ્ય, વિનય વિગેરે તેમા પણ સકામ ને નિષ્કામ કર્મ તેમા સકામ તે સ્વર્ગાદિની વાચ્છા ને નિષ્કામ તે સ્વર્ગોદિની વાચ્છા રહિત નિષ્કામ કર્મથી પરંપરાએ મોક્ષ સધાય

યદુત્તમ્

અયમેવજિયાયોગો,	જ્ઞાનયોગસ્યસાધકઃ	
કર્મયોગવિનાશાનં,	કસ્યચેત્રેવદ્રશ્યતે	૧
શાસ્ત્રદ્રષ્ટિર્ગુરોવાપ્ય,	તતિયશ્ચાત્મનિશ્ચય	
ત્રિધૈવ યોવિજ્ઞાનાતિ	સમુક્તોનામસશય	૨
સર્વભૂતસ્યમાત્માન	સર્વભૂતાનિચાત્મનિ,	
રક્ષતેયોગયુક્તાત્મા	સર્વજ્ઞસમદર્શનાત્	૩

વલી જેને ત્રણ દોષ ન હોય, અને ચાર સાધન હોય તે મતિમાન પ્રાણી અધિકારી જાણવો ૧ મળદોષ ૨ વિશેષદોષ ૩ આવર્ણદોષ એ નામ થયા

૧ શુભ કર્મ કરવાથી મળદોષ ટલે એટલે જગતમા પણ કહેવત છે કે-પુન્યે પાપ ઠેલાય-ટળે

૨ ઉપાસના “ ભક્તિ ” દેવગુરની ઠરવાથી વિશેષદોષ ટળે

૩ અને જ્ઞાનથી આવરણ દોષ ટલે કારણ કે અજ્ઞાન છે તેજ આવરણ છે તે સૂર્યોદય થયે અધકાર ન રહે તેની માફક જ્યોતિ પ્રગટે તો અજ્ઞાન જાય.

હવે ચાર સાધનના નામો

દોહડા

પ્રથમ^૧ વિવેક વૈગમ્ય^૨ પછી, સમાદિ^૩ ઘટ નિપત્તિ,
આથી ^૪ સુસુક્ષ્મતા એજ છે, ચારે સાધન નિત્ય ૧

અર્થ -૧ વિવેક તે દેહ ચેતન્યનું બિન્નપણું જાણવું તે આત્મા અવિનાશી છે ને દેહ વિનાશી છે ઇત્યાદિ એ વિવેક છે તે મર્વ સાધનનું મૂળ છે, કારણ પ્રથમ વિવેકની પ્રાપ્તિ થાય તોજ વૈરાગ્યાદિ ઉત્પન્ન થાય.

૨ વૈરાગ્ય તે વિષયની વા^૨ના-સ્વર્ગાદિ મુખની અભિલાષાનો ત્યાગ તે વૈરાગ્ય કહેવાય.

૩ સમાદિ ઘટ નિપત્તિ

શમ,^૧ દમ,^૨ પ્રદા^૩ વીસરી, સમાધાન,^૪ ઉપરામ,^૫ છટ્ટી તિતિક્ષા^૬ જાણીયે, સિન્ન સિન્ન એ નામ. ૧

શ્રી દશવૈકાવિક ચૂલિકાયા યથા -

મદ્દર^૧ નિરૂર્ણ^૨, ઘોષ^૩, વજ્રાગ્નિ^૪ય, મગધ્વિ^૫ય, મતુર્ગ^૬,
અસાધ્ય^૭, અસર્વિ^૮ય, અષાઠ^૯ ત્રિષ ધમ્મ સન્નુત્ત ॥૧॥

અર્થ - ૧ મીઠું બોલવું ૨ નિપુણતાથી બોલવું ૩
અ પાશ્વરે બોલવું ૪ કાર્ય પડ્યે બોલવું ૫ ગર્વરહિત
બોલવું ૬ અતુર વચન બોલવું ૭ અમાવદ્ય વચન બોલવું
૮ સદેહ રહિત બોલવું ૯ શ્રી જિનધર્મ સંયુક્ત બોલવું
૨ મૌનાવલમ્બિની - તે વાણીના વ્યાપારનો ત્યાગ કરી
મૌન ગ્રહણ કરવું તે

૩ હવે કાયગ્રસ્તિના જે લેહ કહે છે

૧ શુભપ્રવૃત્તિ તે યાઓકૃત રીત્યા કાયાની ચેષ્ટાને
નિયમમા રાખનારી

૨ સર્વથા કાયાને વૌસિરાવીને કાયોત્સર્ગ કરવારૂપ
તથા સર્વયોગનો નિરોધ કરવાની અવસ્થાએ સર્વથા ચેષ્ટાનો
નિરોધ ઇતિ ઉત્સર્ગ માર્ગ

હવે અપવાદ માર્ગે પાત્ર સુમિતિ કહે છે - (ઉ અ ૧૪)

૧ ઈર્ષ્યા સુમિતિ - તે ગાડાની ધુસરી પ્રમાણે દ્રષ્ટિ
શાખીને આવવું

૨ બાષા સુમિતિ - તે સર્વજીવને હિતાવહ અને દોષ
રહિત વાણી કહેવી.

૩ એવણા સુમિતિ - તે સુડતાલીય દોષરહિત જે આહાર
ગ્રહણ કરવો તે તેમા ૪૨ દોષ પિંડ ગ્રહણના અને પાત્ર
દોષ મહલીના મળી સુડતાલીય થાય છે

૪ આદાન નિષેપણા સુમિતિ - તે બહોપકરણ યત્નાએ
ગ્રહણ કરવા ને મૂકવા

૫. પરિઠાવિણિયા સુમિતિ-તે નિર્ણય અને પોલાણ વિનાના પ્રદેશમાં જોઈ પૂછને મળ, મૂત્રાદિનો ત્યાગ કરવો તે અહિં જે સુમિતિવાન હોય તે અવશ્ય શુષ્કિવાલો હોય છે અને જે શુષ્કિવાલો હોય તેને સુમિતિની સજના હોય છે. કારણ સુમિતિ પ્રવૃત્તિરૂપ હોય છે ત્યારે શુષ્કિ-પ્રવૃત્તિનિવૃત્તિ રૂપ હોય છે એ સુમિતિ શુષ્કિનો વિસ્તાર આવશ્યક સૂત્રથી જાણવો.

હવે પાચ સુમિતિના ભાગા કહે છે - (ઉ અ ૨૪)

૧ ઈર્ષ્યા સુમિતિના ૭૭ ભાગા છે તેમાં પાચ ઈદ્રિયના ૨૩ વિષય છે તેમાંથી પૂરેલો બોલ ને તેનો પ્રતિપક્ષી બોલ એ બે વર્જવા બાકી ૨૧ દોષ ને પાચ પ્રવારની સજાય, એ થયા ૨૬ અને ધુસર પ્રમાણે માર્ગ શોધી એ ૨૭ લેઈ થયા.

૨ ભાષા સુમિતિના ૬ ભાગા છે તેમાં ૧ ક્રોધ, ૨ માન, ૩ માયા, ૪ લોભ, ૫ હામ્ય, ૬ ભય, ૭ વાચાહપણ, ૮ વિક્રધા, ને ૬ અણુઉપયોગ એ નવ ભાગા થયા.

૩ ઐપણા સુમિતિના ૭ ભાગા છે તેમાં ૧ ગવેયણાના ૩૨ દોષ વર્જવા ૨ ગૃહણાના ૧૦ દોષ વર્જવા ૩ પરિભોગના ૫ ભાગા તે પાચ માહત્વીયાના દોષ વર્જવા એ ૭ થયા.

૪ આદાન નિરોપણાના બે ભાગા તે ૧ લો ઔધીક તે પાદીયારી (ઉચ્ચીની) કતુ લેવી ~ ઉપગ્રાહીક તે આગરી (પોતાની કરી લેવી) એ બે દોષ વર્જને સડોપગરણુ યત્નાએ લેવું મૂકવું એ બે ભાગા થયા.

૫ પરિચ્યાપનિકા-સુમિતિના ૧૦૨૪ ભાગા કહે છે.

પરકનાના ૧૦ બોય કહે છે

(ઉત્તરા અ ૨૪ ગ્રાયા ૧૭-૧૮)

૧-અનાપાત અથ લોક એટલે આવતા જતા માણ્યો ન દેખે ત્યા પરકવલુ

૨-પરાનુપધાતી એટલે પોતાના તેમ પરના છવની વ્યાધાત ઉપજે ત્યા ન પરકવલુ

૩-શમ-એટલે ઉચી નીચી ભૂમિ ઉપર ન પરકવલુ

૪-ભુસિર-એટલે પોણી ભૂમિ ઉપર ન પરકવલુ

૫-અચીલ કાલક-ચોડા કાવની અચેત ભૂમિ ઉપર ન પરકવલુ

૬-દુરયોવગાઢે-આજ અગૂવ ઉડી ભૂમિકા હોય ત્યા ન પરકવલુ

૭-વિસ્તિર્ણુ-એક હાથ લાખી પહોળી અચેત ભૂમિ ઉપર પરકવલુ નહિ

૮-નાથને-સ્થાનક નજીક ન પરકવલુ

૯-બીલવજય-ઉદરાદિના બીલો હોય ત્યા ન પરકવલુ

૧૦-ત્રસપ્રાણી, ધીમ રહિય-હરિત્રાય, અકુરાદિ બીજ ને ત્રસ છવે ન હોય ત્યા પરકવલુ એ એક સયોગીના ૧૦ ભાગા થયા દ્વિક મયોગીના ૪૫ થયા ત્રિકસયોગીના ૧૨૦ થયા ચૌક મયોગીના ૨૧૦ થયા પચ મયોગીના ૨૫૦ થયા છ સયોગીના ૨૧૦ થયા સાત સયોગીના ૧૨૦ થયા અષ્ટ સયોગીના ૪૫ થયા નવ સયોગીના ૧૦ થયા દશ સયોગીના ૫ ભાગો થયો મર્વ મલીને ૧૦૨૪ ભાગા થયા તેમાથી ૧૦૨૩ ભાગા વરજીને છેલા એક ભાગે પરકવલુ, એ પાચે સુમિતિના ભાગા થયા

હવે સાધુજીની સાત મહળી કહે છે.

- ૧ સૂત્ર લલુવાની મહળી ૨ અર્ધ લેવાની મહળી
- ૩ આહાર લેવા બેસી કરવું ૪ દેવ-ગુરુ વદન કરવાની મહળી
- ૫ પડિલેહણા કરવાની મહળી ૬ પડિક્કમણું કરવાની મહળી
- ૭ સયારા મહળી તે સુવા વળતે પોત્તી લલુવાની મહળી
- એ ૭ થઈ

હવે આઠ ઠામે ગુરુને વદના દેવી તે કહે છે

- ૧-પડિક્કમણું કરતા ૨-મઝાય કરતા ૩-કાઉસબા
- કરતા ૪-અપરાધ ડોય લ્યારે. ૫-પ્રાહુણા સાધુ આબ્યા
- હોય ત્યારે. ૬-આલોચણા લેતા ૭-પચ્ચકખાણુ કરતા અને
- ૮-અનશન કરતા એ આઠ મ્યાને વદના કરવી હવે વિશેષત
- ઉત્તમાર્થે (અનશન વળતે) ત્રિકમણુનો વિધિ કહે છે

ઈચ્છામિલુ ભતે ઉત્તમહ પડિક્કમામિ (રત્નત્રયને દોષ હાગેલ તે.) ૧-અર્ધ્ય પડિક્કમામી તે અતિતકાલને પડિક્કમુ
૨-અણાગય પડિક્કમામી-તે આવતો કાલ પડિક્કમું ૩-પચ્ચ
ખન્ન પડિક્કમામી-તે વર્તમાન કાલ આથી પડિક્કમુ ૪-
કય પડિક્કમામી-તે પોતાનું કીધુ પાપ પડિક્કમુ ૫-કારિય
પડિક્કમામી-તે બીજા પાતે કરાવેલુ પાપ પડિક્કમુ ૬-અણ
ભોઈય પડિક્કમામી-તે પાપની અનુમોદના કરી હોય તેને
પડિક્કમુ ૭-મિચ્છત પડિક્કમુ-તે મિચ્છાત્વને પડિક્કમુ
૮-અમજમ પડિક્કમું-તે અતજમને પડિક્કમું ૯-કમ્યાય
પડિક્કમામી-તે કપાયને પડિક્કમુ ૧૦-પાનપ્પજોગ
પડિક્કમામી-તે પાપ પ્રયોગને પડિક્કમુ ૧-મિચ્છાદસલુ
પરિણામે સુવા ૨-ઈહલોગે સુવા ૩-પરલોગે સુવા ૪-
સચ્ચિત્તે સુવા ૫-અચ્ચિત્તે સુવા ૬-પચ્ચમુ ઈદિયત્તે સુવા

અર્થ-૧-મિથ્યા દર્શન પરિણામને વિષે ૨-આ લોક
વિષે ૩-પરલોકને વિષે ૪-સચ્ચિત્તને વિષે ૫-અચ્ચિત્ત
વિષે ૬-પાપ છદ્ધિયોના વિષયને વિષે ૭-ધ્યાન ધર્મ હે
તેનું મિથ્યામિ દુક્કડ

૧-અજ્ઞાણ આણે-અજ્ઞાન ધ્યાન ૨-અણાચાર આણે
અનાચાર ધ્યાન ૩-કુદસણ આણે-કુદર્શન ધ્યાન ૪-કેલ
આણે ૫-માણ આણે ૬-માય આણે ૭-લોભ આણે ૮-રાગ
આણે ૯-દોષ આણે-દેવધ્યાન ૧૦-મોહ આણે-મોહનું ધ્યાન
૧૧-ઇછ આણે-ઇચ્છાધ્યાન ૧૨-મિચ્છ આણે-મિથ્યા ધ્યાન
૧૩-મુચ્છ આણે-મૂર્છાધ્યાન ૧૪-સક આણે-શકા ધ્યાન ૧૫-
કમ આણે-આકાંક્ષાધ્યાન ૧૬-ગેહિ આણે-ગૃહિધ્યાન ૧૭-
આમ આણે-આશાધ્યાન ૧૮-તલહ આણે-તૃષ્ણાધ્યાન ૧૯-
હુહ આણે-શુધા ધ્યાન ૨૦-પથ આણે-પથધ્યાન ૨૧-પત્યા
ણ આણે-પ્રસ્થાન ધ્યાન ૨૨-નિદ્ર આણે-નિદ્રાધ્યાન ૨૩-નિયા
ણ આણે-નિદાનધ્યાન ૨૪-નેહ આણે-મ્નેહધ્યાન ૨૫-કામ
આણે-કામ ધ્યાન ૨૬-કલુસ આણે-કલુષ ધ્યાન ૨૭-કલહ
આણે-કલહ ધ્યાન ૨૮-જુજા આણે-મુદ્ધ ધ્યાન ૨૯-નિ
જુજા આણે-નિમુદ્ધ ધ્યાન ૩૦-સગ આણે-મગધ્યાન
૩૧ સગહ આણે-સમ્મહધ્યાન ૩૨ વપહાર આણે-
વ્યવહારધ્યાન ૩૩ કયવિક્કય આણે-કયવિક્કયધ્યાન ૩૪
અણત્યહહ આણે-અનર્થદહધ્યાન ૩૫ આલોગ આણે-આલો
ગધ્યાન ૨૬ અણાલોગ આણે-અનાલોગધ્યાન ૩૭ અણાધં ત
આણે-રણાવિવધ્યાન ૩૮ વેર આણે-વૈરધ્યાન ૩૯ વિયક્ક-
આણે-વિતર્કધ્યાન ૪૦ હિસ આણે-હિસાધ્યાન ૪૧ હામ-

ઝાલો-હાન્યધ્યાન ૪૨ ચહાસઝાલો-મહાન્યધ્યાન ૪૩ પચો
 સઝાલો-પ્રદોષધ્યાન ૪૫ ફરેમઝાલો-પરોષધ્યાન ૪૫ ભયઝા
 લો-ભયધ્યાન ૪૮ રૂવઝાલો-રૂપધ્યાન ૪૭ અપપસસઝાલો-
 આત્મપ્રશમાધ્યાન ૪૮ પત્નિદઝાલો-પરનિદાધ્યાન ૪૯
 પરગરિહઝાલો પરગહ્વાધ્યાન ૫૦ પરિગહઝાલો-પરિગ્રહધ્યાન
 ૫૧ પરપરિવાયઝાલો-પરપરિવાદધ્યાન ૫૨ પર દસણઝાલો-
 પરદ્રવણધ્યાન ૫૩ આરભઝાલો-આરભધ્યાન ૫૪ સરભ-
 ઝાલો-સરભધ્યાન ૫૫ પાપાલુમોયણઝાલો-પાપાલુમોહનધ્યાન
 ૫૬ અહિગરણઝાલો-અધિ-રણધ્યાન ૫૭ અમમાહિમરણ-
 ઝાલો-અસમાધિમરણધ્યાન ૫૮ કમ્મોદય પરચયઝાલો-
 કર્મોદય મત્સ્યધ્યાન ૫૯ ઇદ્દિગાવ્વઝાલો-ઈદ્દિગૌરવ ધ્યાન
 ૬૦ રસગારઝાલો ૬૧ માયાગારવઝાલો ૬૨ અવેગમણઝાલો
 ૬૩ અમુત્તિમરણઝાલો-અમુદ્ધિતમરણધ્યાન ૫મુત્તમ્મવા, ~મ્મસુ
 ખ્તમ્મવા. પલિબુદ્ધસ્સવા-ભગૃતમ્મવા. જોમે કોઈ દેવસિઓ,
 રાઈઓ, ઉત્તમઠે, અઈક્કમો, વઈક્કમો, અઈયારો, તમ્મમિચ્છામિ
 દુકકક

ભાવાર્થ-ઉપરોક્ત ત્રેસઠ દુર્ધ્યાન માટેયુ કોઈ ધ્યાન
 કર્યું હોય-સુતા અથવા ભગતા, દિવસ કે રાત્રિ મનથી કોઈ
 અતિક્રમ, વ્યતિક્રમ, અતિચાર, અનાચાર દોષ થયો હોય
 તેનું મિથ્યા દુષ્ટત હોજો ઉપરોક્ત ત્રેસઠ દુર્ધ્યાન આત્માને
 આશ્રવથી ભરે છે માટે તેનું સ્વરૂપ મમણ તેથી હમેશા
 અલગ રહેવું જો દુષ્ટવૃત્તિ જ્યાં સુધી હોય છે ત્યાં સુધી
 આત્મા સ્વરૂપ રમણીય જનતો નથી પણ જો વૃત્તિઓ જ્યારે
 બંધ થાય ત્યારે આત્મા આત્મ સ્વરૂપમાં વિગ્રાત થાય છે

અર્થ-૧-મિથ્યા દર્શન પરિણામને વિષે ૨-આ લોકને વિષે ૩-પરલોકને વિષે ૪-સચ્ચિત્તને વિષે ૫-અચ્ચિત્તને વિષે ૬-પાપ ધર્મિયોના વિષયને વિષે જે ધ્યાન ધર્મ હોય તેનું મિથ્યામિ દુક્કડ

૧-અજ્ઞાણ ઝાણે-અજ્ઞાન ધ્યાન ૨-અજ્ઞાયાર ઝાણે-અનાયાર ધ્યાન ૩-કુદસણ ઝાણે-કુદર્શન ધ્યાન ૪-કોક ઝાણે ૫-માણ ઝાણે ૬-માય ઝાણે ૭-લોક ઝાણે ૮-રાગ ઝાણે ૯-દોષ ઝાણે-દ્રેષધ્યાન ૧૦-મોક ઝાણે-મોકનું ધ્યાન ૧૧-ધ ઝાણે-ધર્માધ્યાન ૧૨-મિત્ત ઝાણે-મિથ્યા ધ્યાન ૧૩-મુત્ત ઝાણે-મૂર્છાધ્યાન ૧૪-સઠ ઝાણે-સઠા ધ્યાન ૧૫-કપ ઝાણે-આકાશધ્યાન ૧૬-ગેહિ ઝાણે-ગૃહિધ્યાન ૧૭-આસ ઝાણે-આશાધ્યાન ૧૮-તણ્ણ ઝાણે-તૃષ્ણાધ્યાન ૧૯-હુલ ઝાણે-હુધા ધ્યાન ૨૦-પથ ઝાણે-પથધ્યાન ૨૧-પથાણ ઝાણે-પ્રમથાન ધ્યાન ૨૨-નિદાણે-નિદ્રાધ્યાન ૨૩-નિયાણ ઝાણે-નિદાનધ્યાન ૨૪-નેહ ઝાણે-નેહધ્યાન ૨૫-કામ ઝાણે-કામ ધ્યાન ૨૬-કલુમ ઝાણે-કલુ ધ્યાન ૨૭-કલહ ઝાણે-કલહ ધ્યાન ૨૮-જુજઝ ઝાણે-યુદ્ધ ધ્યાન ૨૯-નિજુજઝ ઝાણે-નિયુદ્ધ ધ્યાન ૩૦-સગ ઝાણે-સગધ્યાન ૩૧ સગહ ઝાણે-મગહધ્યાન ૩૨ વવહાર ઝાણે-અવહારધ્યાન ૩૩ કયવિક્કય ઝાણે-કયવિક્કયધ્યાન ૩૪ અણુત્તય ઝાણે-અનર્થદુઃધ્યાન ૩૫ આણોગ ઝાણે-આણોગધ્યાન ૨૬ અણાણોગ ઝાણે-અનાણોગધ્યાન ૩૭ અણાધન ઝાણે-રણાવિઝધ્યાન ૩૮ વેર ઝાણે-વેરધ્યાન ૩૯ વિયક્ક ઝાણે-વિત્તધ્યાન ૪૦ હિમ ઝાણે-હિસાધ્યાન ૪૧ હાસ-

ઝાણે-હામ્યધ્યાન ૪૨ પહાસઝાણે-પ્રહાસ્યધ્યાન ૪૩ પચો
 મઝાણે-પ્રદેપધ્યાન ૪૫ ફૂરમઝાણે-પરૂપધ્યાન ૪૫ ભયઝા
 ણે-ભયધ્યાન ૪૬ ફૂવઝાણે-ફૂપધ્યાન ૪૭ અપ્પપસસઝાણે-
 આત્મપ્રસાધ્યાન ૪૮ પગ્નિદઝાણે-પરનિદાધ્યાન ૪૯
 પરગરિઝાણે પરગદ્ધ્યાન ૫૦ પરિગદ્ધ્યાણે-પરિગ્રહધ્યાન
 ૫૧ પરપરિવાયઝાણે-પરપરિવાદધ્યાન ૫૨ પરફમણુઝાણે-
 પરફપણુધ્યાન ૫૩ આરલઝાણે-આરલધ્યાન ૫૪ સરલ
 ઝાણે-સરલધ્યાન ૫૫ પાવાલુમોયણુઝાણે-પાપાનુમોહનધ્યાન
 ૫૬ અહિગરણુઝાણે-અધિકરણુધ્યાન ૫૭ અમમાહિમરણુ-
 ઝાણે-અસમાધિમરણુધ્યાન ૫૮ કમ્મોદય પચ્ચયઝાણે-
 કર્મોદય પ્રત્યયધ્યાન ૫૯ ઇદ્ધિગારવઝાણે-સદ્ધિગૌરવ ધ્યાન
 ૬૦ રસગારવઝાણે ૬૧ નાથાગારવઝાણે ૬૨ અવેરમણુઝાણે
 ૬૩ અમુત્તિમરણુઝાણે-અમુક્તિમરણુધ્યાન ૫મુત્તમ્મવા,-મ્મુ
 પ્તમ્મવા પ્રહિણુદ્મ્મવા-ભાગૃતમ્મવા ભોમે કોઈ દેવસિઓ,
 રાધઓ, ઉત્તમકે, અધિક્કમો, વધિક્કમો, અધ્યારો, તમ્મમિચ્છામિ
 દુકકક

ભાવાર્થ-ઉપરોક્ત ત્રેસકં દુધ્યાન માહેતુ કોઈ ધ્યાન
 કર્તું હોય-સુતા અથવા ભગતા, દિવસ કે રાત્રિ સળધી કોઈ
 અતિક્રમ, વ્યતિક્રમ, અતિચાર, અનાચાર કોષ થયો હોય
 તેનું મિથ્યા દુષ્કૃત હોએ ઉપરોક્ત ત્રેસકં દુધ્યાન આત્માને
 આશ્રવથી ભરે છે માટે તેનું સ્વરૂપ સમજી તેથી હમેશા
 અલગ રહેણુ એ દુષ્ટવૃત્તિ બધા મુખી હોય છે ત્યા મુખી
 આત્મા સ્વરૂપ સમાર્પીય બનતો નથી પણ એ વૃત્તિઓ બધારે
 બંધ થાય ત્યારે આત્મા આત્મ સ્વરૂપમાં વિગ્રાત થાય છે

માટે જ્ઞાનધ્યાનના જાળથી આત્માને પરભાવથી દૂર કરી
 સ્વ અવરૂપમા લીન કરવાના ઉપાયો ચોજવા જોઈએ. ત્ય
 અશુભ યોગની પ્રવૃત્તિ તે પાપ બધનનું કારણ છે અને
 શુભયોગની પ્રવૃત્તિ તે પુણ્યબધનનું કારણ છે પણ નિશ્ચયથી
 તો જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રની પ્રવૃત્તિ તેજ યોગ્ય છે જે
 વ્યવહાર નયે શુભ યોગની પ્રવૃત્તિ પણ અનુકરણિય છે પણ
 તે નિશ્ચયને અનુકૂલ જોઈએ રત્નત્રયના આરાધન સિવાયન
 શુભ પ્રવૃત્તિ તે પુણ્ય ફળને આપે, પણ સંસાર પરિબ્રમણ
 કરાવે અને રત્નત્રયાનુયાયિ શુભ પ્રવૃત્તિ કંમે કંમે (પર પરાએ)
 મોક્ષફળને દેવાવાલી છે. માટે સાધ્યને ઇચ્છનારાઓએ સાધ
 નને છોડવું નહિ સાધ્યની સિદ્ધિ થયે સાધનની જરૂર નથી
 પણ સાધ્ય સમજ્યા વિના કેવળ સાધનની તકરારથી જ આજ
 કાલ જૈનોમા મતભેદ ઉપસ્થિત થયા છે તેથી આત્મપ્રથસા ને
 પરનિકા કરી વિના કારણે કંમેને જાધે છે વલી પોતાના
 ગમ્મના કદાચકને વથ ધર્મ પોતાની માન્યતાને દ્રઢ કરવા
 કેટલાકે અનેક કુતર્કો કરી રહ્યા છે પણ સત્ય માર્ગની જોળ
 ખાણ સિવાય બીજારા ભૂવા ભમે છે પણ જેઓની અતર
 દ્રષ્ટિ જાગૃત થઈ છે અને જેઓએ વસ્તુ-ધર્મના નિર્ણય
 કર્યો છે તેઓ પ્રાય તકરાર (વિવાદ) મા ઉતરતા નથી
 સત્ય માર્ગ ઉપદેશે છે અને આવરે છે કારણ મોક્ષનો ઇન્તરે
 કોઈએ રાખ્યો નથી પણ જેઓ સમ્યગ્જ્ઞાન, દર્શન અને
 ચારિત્રની આરાધના કરે છે, તેઓ મોક્ષ મેળવી શકે છે એ
 નિશ્ચય છે સ્વાદ્વાદના સિદ્ધાંતને જેઓ સારી રીતે સમજે
 છે તેઓ તો શુભગ્રાહક થાય છે અને દોષોની ઉપેક્ષા કરે છે
 અને પાતજલી પ્રમુખને જ્યારે માર્ગાનુસારી કહ્યા છે તે

“પટદર્શન જિન ઝોગ લણીજો” એમ જ્યારે મહાન પુરૂષો કહે છે ત્યારે જૈન નામધરાવનારાઓ માથે વિરોધ કેમ કરે ? કારણ ચોવીશ તિર્યકરને સર્વ ઢોઈ જૈની માને છે પચ્ચરમે ણિનો જાપ કરે છે નવતત્ત્વ, પટદ્રવ્ય વિગેરેને માને છે માટે સામાન્યથી કેટલેક ઝથે સમાન છે જો કે કેટલીએક જાળતમા જુદાપણ છે, તે પણ સામા પદ્મવાદાને સુક્તિપૂર્વક શાસ્ત્રની ક્ષીણથી સમજાવણુ પણ દુર્વચનનો ઉચ્ચાર કરી સામા પદ્મને નિગ્રવચનથી નિવાજવા એ શિષ્ટજનોને શોભાસ્પદ નથી એમથી કોઈનું કવ્યાણુ ન થાય પણ ઉદ્વૃત્ત કલેશ વધે આજ કાલ ઢોઈ જાની નથી, પણ શાસ્ત્ર પચાગી સમ્મન (ઢેટલાકો નથી માનતા) અને સુવિહિત આચાર્યની પરપરા પ્રમાણુ છે પણ તે પરપરા પણ તથાવિધ સમ્ર દાયની હીનતાવાલી છે “સમ્રદાયસ્ય દ્વિનિત્યાત્ દત્તિસ્થાનાગવૃત્ત તથાવિધ સમ્રદાયા મારાત્” વિગેરે વચનો શાસ્ત્રમા દેખાય છે વર્તમાન કાલમા જીતવ્યવહાર પણ તે પ્રમાણુ છે કે જે સુવિહિત પુરૂષોએ આચર્યો હોય ને શાસ્ત્ર વિરૂદ્ધ ન હોય. વધી સાવધ ન હોય તે પ્રમાણુ છે

હવે પાચ બ્યવહાર કહે છે.

- ૧ આગમ બ્યવહાર ૨ જીતવ્યવહાર ૩ આજ્ઞા બ્યવહાર
- ૪ ધારણા બ્યવહાર ૫ જીત બ્યવહાર

ગાથા -

^૧આગમ, ^૨સુય ^૩જાણા, ^૪ધારણા ય ^૫જીયં ચ પચ વવદ્વાપ,
^૧કેવલ, ^૨મણોદિ ^૩ચરદસ, ^૪દસ નવ ^૫પુજ્યાદ પદમોસ્ત્વ” ॥ ૧ ॥

કે મેં જરાજર હેયામા ધાર્યું નહિ ફરીથી ત્રીજવાર કે ત્યારે ચોક્કસ (નક્કી) કરે જે એ નિર્માયી છે અને જે વિપરી કહે તો સમજવું જે એ કુટિલ છે પણ તેના પાપ દિવ સહવાસ કરી ખાતરી કરવી જે માયાવિ જણાય અથવા જુ કહે તો તેને પ્રથમ જૂઠાનું પ્રાયશ્ચિત આપી પણ આસે યજ્ઞ આપે એ બીજો વ્યવહાર

૩ આજ્ઞા વ્યવહાર-તે જે ગીતાર્થ આચાર્ય હોય પણ જધાબળના લીધુપણાયકી વિહાર કરી શક્તા નથી અં બન્ને જુઠા જુઠા દૂર દેશાતરમા રહ્યા છે પણ માંડોમાં મળી શક્તા નથી તે બેમાથી એક આચાર્ય પ્રાયશ્ચિત લેવ ઈચ્છે છે અને તેવા ગીતાર્થ શિષ્યના અભાવે ધારણા કુશલ અગીતાર્થ શિષ્યને સિદ્ધાંતની ભાષાએ શુદ્ધર્થ અતિચાર આનેવનાના પદ કહી બીજા આચાર્ય પાસે મોકલે પણ તે આચાર્ય તેના અપરાધ સાબળીને દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાષ સધયજી, ધૃતિ, જલાદિનો વિચાર કરી પોતે ત્યા જાય અથવા તથાવિધ ગીતાર્થ શિષ્યની સાથે કહેવરાવી મોકલે અથવા તેના અભાવે જે આવ્યો છે તેને જ ફરી આચાર વિશુદ્ધિ કહીને મોકલે

ગાથા —

આચાર પક્ષ્યાદ, સેસં સત્ત્વ સુય વિણિદિદ્ધ,
દેસતર ઠીયાણ, ગૂઢ પયાલોયણા આણા ॥ ૧ ॥

અર્થ — આચાર પ્રક્રિયાદિ શેષ સર્વ શ્રુત તે શ્રુત વ્યવહાર છે અને દેશાતરમા રહેવાએની જે શુદ્ધ પદોની આવેશના તે આજ્ઞા વ્યવહાર ॥

૪ ધારણા બ્યવહાર.

ગાથા.—

મીયત્વળ દિન, -શુદ્ધ, અવિરાદિ ઉચ્ચ તદ્દ પય;

વિત્તસ્ત ધારણાતદ્દ ઉદ્ધિય પય ધરણ રુવાવા ॥ ૧ ॥

અર્થ -કોઈક ગીતાર્થ સવિદ્ધ આચાર્યે કોઈક શિષ્યાદિકને કોઈક અપરાધને વિષે દ્રવ્યાદિકાચારે બોધને જે વિશુદ્ધિ (પ્રાયશ્ચિત) હીધી હોય તે શિષ્ય શુદ્ધી આપેલી શુદ્ધિ મનમાં ધારી રાખે. અને બીજા કોઈકને તેવાજ અપરાધે તેજ વિશુદ્ધિ આપે તે ધારણા બ્યવહાર બાલુવો તેમજ ઉદ્ધૃત પદ ધરણુ રૂપ ધારણા તે આવી રીતે -કોઈક વૈયાવૃત્ત્યનો કરનાર શિષ્ય છે પણ તે સમન્ત છેદ શ્રુતને યોગ્ય નથી તે વારે આચાર્ય તેના ઉપર પ્રામાદ કરીને કેટલાએક પ્રાયશ્ચિતના પદોનો ઉદ્ધાર કરીને તે શિષ્યને કહે તે પદોને શિષ્ય ધારી રાખે. અને તે ધારણાના પદો વડે કાર્ય પડે આલોચણા આપે.

૫ છતબ્યવહાર કહે છે -

ગાથા —

વજાઈ ચિત્તિઉળ, સવયળા રૂણિ દાણિ માસજ્ઞ,

પાપવિહસ જીવ રુદ્ધ વા સ જોઈ ગચ્છે ॥ ૧ ॥

અર્થ -પૂર્વખંડે જે અપરાધમાં સાધુઓ ઘણું તપ કરી તેની શુદ્ધિ કરના હતા તેજ અપરાધમાં ‘સામ્રત’-હમણાના કાળમાં દ્રવ્ય, દોષ, કાલ, ભાવનો વિચાર કરીને સમયજી, ધૃતિ, બવાદિની હાની બાણીને જે યોગ્ય તપનું પ્રાયશ્ચિત આપવું તેને સમય ભાષાએ છત એવું ગીતાર્થ પુરૂષો નામ આપે છે અથવા જે પ્રાયશ્ચિત જે આચાર્યના ગચ્છમાં સૂત્રથી ન્યૂનાધિક પ્રવર્ત્યું હોય તેને રૂદ્ધ છતબ્યવહાર

વિશેષથી જુદુ સામાન્ય નથી એ નય વડેજ લોકવ્યવહાર આવે છે જેમ ગચ્છતીતિ એ અથવા પકે જાતોતિ પકેજ છતાં પણ ગાય, કમલ વિગેરે ધત્યાદિ વ્યવહાર નયથી ૩ અથવા જીવના તથા પુદ્ગલના લેદો બધા વ્યવહાર નયથી છે

ગાથા -

પરજન્તા પરજન્તય, જે સુહુમાય યાવરાય જે લેય,
લેહેસુ જીવસન્ના, સુષેવચદાર દો ઉત્તા ॥ ૧ ॥

૪ ઋણુ સૂત્રનય-ઋણુ એટલે સગળ. અતિત, અનાગત કાલ છોડી વર્તમાન કાલમા જે વસ્તુ જે સ્વરૂપે હોય તેજ સ્વરૂપે માને સાધુનો વેશ છતાં ગૃહસ્થપણના ભાવમા વર્તતો હોય તો ગૃહસ્થ કહે અથવા સામાયિકમા સ્થિત શ્રાવકના પરિણામ એ હાટમા હોય તો હાટસ્થિત માને એ નય ઉપયોગગ્રાહી છે

૫ શબ્દનય-એ નય વ્યાકરણ બ્યુતપત્તિથી હતપજયએવ શબ્દના અર્થને અનેક પર્યાય કરી એક અર્થ માને છે

૬ સમભિર્દ નય-એ નય પર્યાય લેદો અર્થ લેદો માને ૩ ધટ, કુલ, કલ્યાદિનો જુદો જુદો અર્થ માને છે

૭ એવભૂત નય-તે એક પર્યાય અભિધેય વસ્તુ પણ સ્વક્રીય કાર્ય કરતું હોય તો માને જેમ શકે સિદ્ધાસન ઉપર બેઠો હોય તોજ શકે કહે, અન્યથા નહિ એ સાતે નયયથોત્તર વિશુદ્ધ ૩ એકેક નયના નો, સો લેદ થાય છે તેમા પેલા ચાર નયો દ્રવ્યાર્થિક અને પાછલના ત્રણ નયો પર્યાયાર્થિક છે એ જીનસદ્ ગણીની વ્યાખ્યા છે અને સિદ્ધસેન દિવાકરની વ્યાખ્યાએ પહેલા ત્રણ નય દ્રવ્યાર્થિક ને પાછલા ચાર નય પર્યાયાર્થિક છે

હવે સાતે નયે ધર્મ કહે છે.

૧ નૈગમનય-તે સર્વ ધર્મ માને છે કેમકે જધાઓ ધર્મને માને છે

૨ સંગ્રહનય-તે કુલાચારને ધર્મ કહે છે એટલે અનાચારનો એ નયે ત્યાગ કર્યો

૩ વ્યવહારનય-સુખનું કારણ તે ધર્મ એ નયે પુણ્ય કરણીને ધર્મ માન્યો

૪ રૂણુ સૂત્ર નયે-ઉપયોગ સહિત વૈગમ્ય પરિણામ તે ધર્મ એ નયમા યથા પ્રવૃત્તિના પરિણામ પ્રમુખ ધર્મમા ગણ્યા તે તો મિથ્યાત્વીને હોય

૫ શબ્દનયે-સમકિત તેજ ધર્મ કારણ જધા ધર્મનું મૂલ સમકિત છે એ નયની હદમા શુદ્ધ ધર્મ જીવ પામે

૬ સમલિરૂઢ નયે-ખટ દ્રવ્યના સ્વરૂપને ઓળખી આત્મ સ્વરૂપ ધ્યાવે અને પન્સાવનો ત્યાગ કરે એવો જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર રૂપ આત્માનો પરિણામ તે ધર્મ એ નયે સાધક સિદ્ધના પરિણામ સીધા

૭ એવબૂત નયે-શુક્લ ધ્યાન, રૂપાલીત પરિણામ, ક્ષપક શ્રેણિ, કર્મક્ષયના કારણ તે ધર્મ જે વસ્તુનું મૂળ સ્વરૂપ તે ધર્મ જે મોક્ષરૂપ કાર્યને કર તે ધર્મ એ માતેનયે ધર્મ કહ્યો

હવે માતે નયે સિદ્ધપણુ કહે છે.-

૧ નૈગમનયે-સર્વ જીવ સિદ્ધ છે, કેમકે સર્વ જીવના મધ્યાષ્ટ પ્રદેશ “રૂચક” મિદ્ધ સમાન નિર્મળા છે

૨ સંગ્રહનયે-સર્વ જીવ સત્તાએ સિદ્ધ સમાન છે એટલે એ નયે પર્યાયાર્થિક નયે જે કર્મગ્રહિત અવસ્થા છે તે ટાળીને દ્રવ્યાર્થિક નયે મૂલ સત્તા અગીકાર કરી.

હવે સમ લગીનુ સ્વરૂપ કહે છે -

૧ સ્થાદસ્તિભાગો-એટલે કયચિત્ સર્વ પદાર્થ પોતાના સ્વદ્રવ્યાદિકે કરી છતા છે જેમ ઘટદ્રવ્ય-દ્રવ્યથી માટીનો, ફોત્રથી રાજનગરનો, કાલથી ઉજ્જુકાલનો, ભાવથી શ્યામ છે એમ મર્વ દ્રવ્યો પોતપોતાના રૂપે છતા છે

૨ સ્થાનાસ્તિ-સર્વપદાર્થ કયચિત્ પરદ્રવ્ય, પરદેવ, પરકાલ અને પરભાવથી અછતા છે જેમ ઘટ તે દ્રવ્યથી ઘટ રૂપ, ફોત્રથી સ્તલ તિર્યનો, કાલથી શીતકાળનો, ભાવથી રક્તરૂપ નથી

૩ સ્થાદસ્તિ સ્થાનાસ્તિ-ત્રીજો ભાગો સર્વ પદાર્થ પર્યાયની અપેક્ષાએ વિચારતા સ્વદ્રવ્યાદિકે અસ્તિરૂપ છે અને પર દ્રવ્યાદિકે નાસ્તિરૂપ છે

૪ સ્થાદ્રક્તવ્ય-સર્વપદાર્થ સ્વ દ્રવ્યાદિકથી છતા અને પર દ્રવ્યાદિકથી અછતા છે અને તે એક સમયમા છે પણ તે કહી શકાય નહિ કારણુ શબ્દ બોલતા અસખ્યાતા સમય લાગે માટે કયચિત્ વિધિનિયેધ યુગપદ્વિધિથી અવક્તવ્ય છે

૫ સ્થાદસ્તિ અવક્તવ્ય-વસ્તુના એક દેશમા સ્વદ્રવ્યા દિકની વિવિધા કરીએ ત્યારે તે અસ્તિરૂપ છે અને બીજા દેશમા યુગપત્ બ્યાખ્યા કરીએ ત્યારે અવક્તવ્ય છે-એમ પાચમો ભાગો જાણવો

૬ સ્થાનાસ્તિ અવક્તવ્ય-વસ્તુના એકદેશમા પરદ્રવ્યા દિકની વિવિધાએ નાસ્તિરૂપ છે અને બીજા દેશમા યુગપત્ વ્યાખ્યાએ અવક્તવ્ય છે

૭ સ્થાદન્તિ સ્થાનાસ્તિ સ્થાદવક્તવ્ય-વસ્તુના એક દેશમા સ્વદ્રવ્યાદિકની વિવિધાએ અસ્તિરૂપ છે બીજા દેશમા પર દ્રવ્યાદિકની વિવિધાએ નાસ્તિરૂપ છે અને યુગપત્ બ્યા

ખ્યાએ અવપ્રત્ય છે એ માત્રો તેમા પહેલો, બીજો ને
ચોથો એ ત્રણ ભાગા સકલાદેશી દ્રવ્યાર્થિ નયે છે અને
બીજા ચાર ભાગા પિકલાદેશી પર્યાયાર્થિ નયે છે

હવે વસ્તુનુ દ્રવ્યાદિ ચાર લેદનુ સ્વરૂપ કહે છે -
મર્વ જીવ મૂળ ચૈતન્ય લક્ષણે સર્વ સરખા છે, પણ
દ્રવ્યાદિ ચાર લેદે જુદા છે

૧ દ્રવ્યથી પિડપાડે સર્વ જીવ જુદા છે દરેક જીવ
પોતપોતાના શુણ પર્યાયના સમુદ્ધનો પિંડ તે વડે જુદા ■
કાર્ધ કાર્ધના શુણ પર્યાયનો પિંડ કાર્ધ કાર્ધમા મળતો નથી.
માટે અનતા જીવદ્રવ્ય લિન્ન લિન્ન છે એમ પુરુગલ પર
માણું પણ જડના લક્ષણે સરખા છે પણ સર્વ પરમાણુ દ્રવ્ય
પણે જુદા છે જે કાળે પુછીએ તે કાળે તેટલાજ યાય, પણ
વધે ઘટે નહિ

૨ ક્ષેત્રથી અવગાહનાપણે જીવાદિ દ્રવ્યના પ્રદેશ
જુદા છે, પણ દ્રવ્યથી જુદા વડે નહિ સમિલિત અસખ્યાત
પ્રદેશાવગાહી રહે શુણ પર્યાય સર્વપ્રદેશે અનતા છે તે
શુણપર્યાય એક પ્રદેશ મૂકી બીજા પ્રદેશમા જાય નહિ પર્યાય
વિભાગ એકનો ને પ્રદેશનો સરખો અવગાહ ■ પણ તે
પર્યાય અનતા લિજ્ઞ છે અને તે અનતા પ્રદેશ મળીને જે
એક કાર્ય કરે તેને શુણ કહે છે

૩ કાળથી લેદ તે-એક વસ્તુમા ઉત્પાત્ત, વ્યય, રૂપ
પર્યાય પલ્લવાનો માન તે સમય એમ સમયે સમયે અગુરૂ
લઘુ પર્યાયની હાની-વૃદ્ધિ યાય છે તેમ અતીત કાળે અનતી,
યદ્ય છે તે વર્તમાન પ્રવૃત્તિની થરપરા રૂપ છે સવિધ્ય
કાળમા અનતી યાયે તે ચોખ્ખતા રૂપે બાણવી અતીત કાલનો

કે ભવિષ્ય કાલનો કોઈ દગલો નથી - પચાસ્તિકાયની વર્તના પરણામ તે કાલ છે

“જવત્તજાર્ઘ સૂવો, કાલો દન્વસ્સ ચેવ પજ્ઞાઓ”
ઇતિવચનાત્

૪ ભાવથી ભેદ તે દરેક પર્યાય લિન્ન લિન્ન કાર્ય કરે તે ભાવભેદ

હવે પદ્મદ્રવ્યનુ કિંચિત્સ્વરૂપ કહે છે -

૧ ધર્માસ્તિકાય-ગતિમાન્ જીવ અને પુદ્ગળને સહાય કરે તે એટલે જેમ મત્સ્યની ગતિને સહાયક જળ છે તેમ જીવ અને પુદ્ગળને સહાયક ધર્માસ્તિકાય છે

૨ અધર્માસ્તિકાય-ચિત્તિમાન્ જીવ પુદ્ગળને સહાય કરે તે જેમ પથિકને સ્થિત કરવામા સહાયક વૃક્ષની છાયા છે તેની જેમ

૩ આકાશાસ્તિકાય-જીવ પુદ્ગળને અવકાશ આપે તે- ભીંતમા ખીલી ઠોકવા (નાખવા) ની જેમ એ આકાશાસ્તિકાય સર્વ દ્રવ્યોનું આધાર છે સાગરની જેમ એમા સર્વ દ્રવ્યો રહે છે એ ધર્માસ્તિકાયાદિ ત્રણેના સ્કંધ, દેશ અને પ્રદેશ એમ ત્રણ ત્રણ ભેદો છે

સમગ્રનયે કરી અસખ્યાત પ્રદેશાત્મક ધર્માસ્તિકાય એક સ્કંધ રૂપ છે વ્યવહાર નયે કરી દ્રવ્યનો એક સ્કંધ છતાં શુદ્ધિ પરિકલ્પીત દ્વિભાગ, ત્રિભાગ પ્રમુખ ધણા દેશ છે અને જાણુ સૂત્ર નયે કરી એના જેટલા પ્રદેશ છે તે પ્રત્યેક પ્રદેશને ધર્માસ્તિકાય કહીયે એમ ત્રણેનું જાણવું

૪ પુદ્ગલાસ્તિ કાય-તે પૂર્ણ તથા ગલન ધર્મયુક્ત જે દ્રવ્ય તે પુદ્ગલ-એટલે કોઈક સ્કંધને વિષે પુદ્ગલો પૂરાય અને કોઈક સ્કંધમાથી વિખરાય એવો પુદ્ગલોનો સ્વભાવ છે તેના ચાર ભેદ છે

૧ સ્કંધ, ૨ દેશ, ૩ પ્રદેશ, ૪ પરમાણુ તેમા બે પ્રદેશ એકઠા થાય તે, દ્વિપ્રદેશી સ્કંધ ત્રણ પ્રદેશોનું ત્રિપ્રદેશી સ્કંધ એમ એક એક પ્રદેશની વૃદ્ધિ કરતા થાયત્ મધ્યાત્ પ્રદેશી, અસપ્ખ્યાત પ્રદેશી, અનત પ્રદેશી સ્કંધ એમ અનત ભેદ થાય છે

૨ દેશ-તે સ્કંધનો દ્વિભાગ, ત્રિભાગ, ઇત્યાદિ રૂપ બાણુવો એટલે કોઈક સ્કંધના બે વિભાગ કરીએ તો બે દેશ થાય. ત્રણ વિભાગ કરીએ તો ત્રણ, એમ ચાર, પાંચ, સપ્ખ્યાત, અસપ્ખ્યાત, અનત ચર્ચ શકે

૩ પ્રદેશ-તે જેનો અશ ન થાય, નિરશ તે પ્રદેશ કહેવાય દેશ તે અનેક પ્રદેશવાળું હોય છે, અને પ્રદેશનો વિભાગ હોતો નથી એ તદ્વાપત છે

૪ પરમાણુ-તે જેના બે વિભાગ ન થાય અઠેધ, અભેધ, એકાકી (છૂટા) હોય તે પરમાણુ પરમાણુ ને સ્કંધથી છૂટા હોય તે કહેવાય, અને પ્રદેશ તે સ્કંધનો અવિભાજ્ય અશ એ તત્યેકમા તદ્વાપત છે

૫ કાળ-તે નવ ભૂર્ભુવાસ્વત્ત્વ બાણુવો કારણ પુષ્કલ અને ભવ એ બે પરિણામી દ્રવ્ય છે તેમા ભાગ, વૃદ્ધ, તરુણાદિ પર્યાયનું કારણ કાલ દ્રવ્ય છે, તેમજ જાતુ વિભાગ, મેઘવૃષ્ટિ ઇત્યાદિ કાલે કરી થાય છે અપકાદિ વૃથોને ફળ, ફૂલ કાલે કરી આવે છે, માટે દ્રવ્ય છે, કારણ વ્યવહાર નયે અગ્રીક્રીપ વ્યાપી, અદ્વાકાલ છે તે એક સમય વર્તમાન લક્ષણ છે તે વર્તમાન સમય પશ્ચ અનતો છે, કારણ જેટલા પુષ્કલ દ્રવ્યના પર્યાય છે તે પ્રત્યેકને વિષે એકેક

સમય છે, માટે અનંતો છે, નિશ્ચયનયે તો વર્તનાદિ લક્ષણ કાલ તે દ્રવ્યોનો પર્યાય છે, પણ વ્યવહારનયે કાલદ્રવ્ય છે જો એમ ન માનીએ તો દ્રવ્ય પાચ જ થાય, પણ તે તો સૂત્રકારને ઈષ્ટ નથી જોનાગમ ઉભય નય સમત્ત છે શ્રી ભગવતી, ઉત્તરાધ્યયન, પ્રજાપનાદિ સૂત્રોમા ॥ દ્રવ્ય અને તેનું અપખંડત્વ વિગેરે કહેલું છે

૬ જ્ઞાસ્તિકાય-તે ચૈતન્ય લક્ષણ છે તેના બે લેહ-એક સાધાર તે જ્ઞાન અને બીજો નિરાતાર તે દર્શન-એ લક્ષણવાલો જ્ઞા હોય છે તેના બે લેહ-એક સિદ્ધ ને બીજા સસાગી તેમા સિદ્ધ પદર લેહે છે તે પૂર્વ અવસ્થાને ક્ષીધે થાય છે સસારીના ત્રસ, સ્થાવરાદિ લેહે અનેક લેહો થાય છે સર્વ જ્ઞો અનંત છે

હવે અત્યેક દ્રવ્યના ગુણ, પર્યાયો કહે છે -

૧ ધર્માન્તિકાયના ૪ ગુણ ૧-અરૂપી ૨-અચેતન ૩-અક્રિય ૪-ચલન સહાયગુણ, અને પર્યાય ચાર તે, ૧-સ્કંધ ૨-દેશ ૩-પ્રદેશ ૪-અગુરુ લઘુ

૨-અધર્માન્તિકાયના ૪ ગુણ ૧-અરૂપી ૨-અચેતન ૩-અક્રિય ૪-સ્થિર સહાયગુણ અને પર્યાય પણ પૂર્વવત્ ચાર છે

૩ આકાશાન્તિકાયના ૪ ગુણ, તેમા ત્રણ પૂર્વવત્, ચોથો અવકાશ દાન, પર્યાય ચાર પૂર્વવત્

૪ પુદ્ગલાન્તિકાયના ચાર ગુણ ૧-રૂપી ૨-અચેતન ૩-સક્રિય ૪-પૂરણ, ગલન અને પર્યાય ચાર ૧-વર્ણ ૨-ગંધ ૩-રસ ૪-સ્પર્શ

૫ કોસના ચાર ગુણ તેમાં ત્રણ પૂર્વપત્ત ચોથો વર્તના-
લક્ષણ પર્યાય ચાર ૧-અતીત ૨-વર્તમાન ૩-અનાગત.
૪-અગુરુ લઘુ

૬ જીવના ચાર ગુણ ૧-અનતઝ્ઞાન ૨-અનત દર્શન
૩-અનતમુખ (ચારિત્ર) ૪-અનતવીર્ય પર્યાય ચાર ૧-અ-
બ્યાબાધ ૨-અનવગાહ ૩-અમૂર્ન ૪-અગુરુ લઘુ એ ૫૮
દ્રવ્યનું સ્વરૂપ વિશેષ અન્ય શાસ્ત્રથી જાણવું

હવે દ્રવ્ય ગુણ પર્યાયનું સ્વરૂપ કહે છે -

દ્રવ્ય, જ્ઞેય, કાલ ને ભાવના જે લેદો તે સર્વનું એકકા
મક્ષીને પિંડપત્રે જે મમુદાય આધાર તે દ્રવ્ય તે એક એક
દ્રવ્યના પ્રતિપ્રદેશમાં સ્વસ્વકાર્ય કરવામાં મામર્થ્યવાલા અનતા
અવિભાગ રૂપ પર્યાયોનો મમુદાય તે ગુણ બિન્ન કાર્ય કરવામાં
સામર્થ્ય રૂપ ભિન્ન ગુણના પર્યાયો ભિન્ન (જુ ૧) હોય છે જેમ
જ્ઞાનગુણ જાણવાનું કામ કરે છે, દર્શન ગુણ દેખવાનું કાર્ય
કરે છે, તો તેના પર્યાયો જુતા જુદા છે એમ અનતા ગુણ
છે તે એકેકા ગુણના અનતા અનતા પર્યાયો છે જેમ સો (૧૦૦)
તાતણાનો એક દોરડો કર્યો તે તાતણાના મમુદાયથી દોરડો
જુદો નથી, તે દોરડાના અવિભાગ-તાતણા રૂપ પર્યાયો છે,
તેની પેઠે ગુણ પર્યાયનું લેદ અને અલેદપણું સમજવું એ
અવિભાગ રૂપ પર્યાય તે છતી પર્યાય અને તે દોરડા પડે જેમ
અનેઃ વાર્ય થાય તેની પેઠે જી પર્યાયથી જે નવીન નવીન
કાર્ય થાય તે મામર્થ્ય પર્યાય કહેવાય તેમાં આત્માના ગુણ
અને પર્યાય છે તે આત્માને જિત્તાવહ છે, અને પર સયોગથી

ઉત્પન્ન થયેલ જે ગુણો કે પર્યાયો તે આત્માને હિતકર નથી
 દેવ, નારકાદિ લવ પર્યાય, તેમજ સાતા વેદનીયાદિ પુણ્ય
 પ્રકૃતિ એ બધા પરના સયોગથી છે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રાદિ
 ગુણો જ આત્માને સમવાય મળધે હોવાથી તે
 આત્માથી જુદા નથી તે યથાર્થ જ્ઞાન સિવાય
 આત્મા પરવસ્તુમા મુંઝાઈ રહ્યો છે તેનું જરણ હજી શગી
 શકિ પરલાવની મમતા છૂટી નથી દેહ એજ હું છું, એવી
 બુદ્ધિ એજ બ્રમ છે તે જ્યારે, હું દેહથી ન્યારો છું, હું
 અજર, અવિનાશી, અખંડ સત્તાચ્ચ સિદ્ધ સમાન છું, પણ
 અનાદિકાળથી કર્મના સગથી બધાએલો છું, માટે હવે હું
 એથી મૂક્ત થવા ઉગ્રમ કરું, બાહિગત્મભાવનો ત્યાગ કરી અને
 અંતરાત્મ દગામા રહી પરમાત્મ ભાવને પ્રગટ કરું, એવી
 છાસા ઉત્પન્ન થાય ત્યારે આત્માને બધનના કા હો. તપાસે
 તો ૧-મિથ્યાત્વ ૨-અવિરતિ ૩-અપ્રમાદ ૪-અક્રમાય ૫-યોગ
 છે તે, અને આત્માને મૂક્ત કરાનનાર ૧-સમકિત ૨-વિરતિ
 ૩-અપ્રમાદ ૪-અક્રમાય ૫-યોગનિરોધ છે, તે ક્રમશઃ બ
 ધનો ત્રોડે છે જેટલે જેટલે અશે ઈર્મબધન તૂટતા જાય
 તેટલે તેટલે અશે આત્મા ઈર્મથી મૂક્ત થતો જાય સર્વ
 ઈર્મબધન તૂટે ત્યારે આત્માનો સર્વથા મોક્ષ થાય જેમ
 સૂર્યની પ્રભા વાદળાથી આન્ધ્યાદિત થએલ હોય, તે જેટલે
 જેટલે અશે વાદળા ખસતા જાય-દૂર થતા જાય, તેટલે તેટલે
 અશે સૂર્યપ્રભા નિર્મળ થતી જાય છે, અને જ્યારે તમામ
 વાદળા દૂર થઈ જાય ત્યારે સપૂર્ણ સૂર્યપ્રભા અગતી નીકળે
 છે તેમ સર્વ ઈર્મના નાશથી આત્મજ્યોતિ અગતી નીકળે
 તેનો ક્રમ ગુણસ્થાનનું સ્વરૂપ બાણવાથી સમજી શકાય.

ચૌદ ગુણુ સ્થાનકના નામો કહે છે -

- ૧ મિથ્યાત્વ ગુણુ સ્થાનક ૨ સાસ્વાદાન ૩ મિથ
 ૪ અવિરતિ સમ્યગ્દષ્ટિ ૫ દેશવિરતિ ૬ અમત્તચંપત
 ૭ અપ્રમત્તસયન ૮ અપૂર્વ ઋણુ (નિયતિબાદર)
 ૯ અનિરૂત્તિ બાદર ૧૦ સૂક્ષ્મ અપરાય ૧૧ ઉપચાતમોહ
 ૧૨ ક્ષીણમોહ ૧૩ સયોગી કેવલી ૧૪ અયોગી કેવલી

ધર્તિનામ પૂર્ણમ

૧૪ ગુણુસ્થાનકોનુ સ્વરૂપ કહે છે -

૧ જે ભવ્ય જીવો પુણ્ય નિદ્રાવસ્થામા રહેતા હોય તે જીવોને નિશ્ચયવી પહેલુ, બીજી, ત્રીજી ગુણુકાણું હોય છે પરંતુ તેથી વધુ હોવાનો સંભવ નથી આ દશાને બહુ શયની દશા કહે છે

૨ જે ભવ્ય જીવો-સામાન્યપણે નિદ્રાવસ્થામા રહેતા હોય એટલે કે મહેજ અત્યાર થતા જાગૃત ધર્મ થકતા હોય તે જીવોને નિશ્ચયથી ચોથુ, પાંચમુ, છઠ્ઠુ ગુણુકાણું હોય છે એ દશાને શયન દશા કહે છે

૩ જે ભવ્ય જીવો રાત્રિના સમયે વધુ ટાઈમ જાગૃત અવસ્થામા જ રહેતા હોય તે તે જીવો સાતમાથી બાજમા ગુણુ કાણુ સુધી હોય છે આ દશાને જાગૃત દશા કહે છે

૪ જે ભવ્યજીવો સાતમા ગુણુકાણુ ઉપર નિશ્ચયથી હોય છે તે જીવોને રાત્રિના સમયે સ્વપ્ન આવી થકતા નથી

૫. જે ભવ્ય હવેા બીલકુલ નિદ્રા લેતા ન હોય અને સાથે સપૂર્ણ તદુરસ્ત દશામા રહી શકતા હોય તે હવેા નિશ્ચય થી તેરમા ચૌદમા શુભકાળે હોય ઇતિ નય ચક્રે

હવે વિગેપાર્થ કહે છે -

૧ મિથ્યાત્વ શુભસ્થાન-તે જિન વચનથી જેને વિપરીત શ્રદ્ધા હોય તે અથવા સપૂર્ણ જિનવચનને માનતા છતાં પણ એક પદને ન માને તેને પણ મિથ્યાત્વી કહિયે યદ્યપિ મિથ્યાત્વી છે તથાપિ જડ, ચૈતન્યનો ભેદ કરનાર જ્ઞાનશુભ સર્વ હવમા હોવાથી મિથ્યાત્વ શુભસ્થાન નહેવાય છે, અથવા મિથ્યાત્વી પણ કેટલીક લોકપ્રમિદ્ધ મત્યવસ્તુ માને છે માટે અથવા મિથ્યાત્વી પણ ભવિષ્યમા અન્યશુભોને પ્રાપ્ત કરશે ઇત્યાદિ કારણે શુભસ્થાનક કહેલ છે મિથ્યાત્વની સ્થિતિ અભવ્ય આશ્રી અનાદિ અનન ૨ ભવ્ય આશ્રી અનાદિ શાત ૩- પડવાઈ આશ્રી માદી શાત ઇતિ પ્રથમ શુભ

૨ સામ્વાદાન-તે ઉપસમ સમકિતને પ્રાપ્ત કરી અનતાનુ બધી કષાયના ઉદયથી તેનાથી પતિત ચર્મ જ્યાં મુધી મિથ્યાત્વે નથી ગયો ત્યાં મુધી તેને સામ્વાદાન સમકિત કહીયે. જેમ કોઈએ પયસ નું પાન કરીને વમન કર્યું હોય તો તે વારે બધું દૂધ નીકળી જાય પણ મુળમા થોડો મ્વાદ રહી જાય, તેમ હવાત્મા મમ્યદ્ભવથી પડતા જ્યાં મિથ્યાત્વે આવે તેના વચલા વળતને સામ્વાદાન કહે છે પછી અવશ્ય મિથ્યાત્વે જાય તેની સ્થિતિ જઘન્ય એક સમય, તદુદ્ધ ૭ આવવીકા ઇતિ બીજી શુભસ્થાનક

૩ મિશ્ર-તે મિશ્ર મોહનીય કર્મના ઉદયથી કાર્ષક સમ્યક્ત્વ અશ અને કાર્ષક મિથ્યાત્વ અશ એમ ગોળ અને દહીંના મિશ્ર ગમની માફક જેના પરિણામ હોય અથવા નાલિયેર દીપના મનુષ્યને જેમ અન્ન ઉપર રૂચી કે અરૂચી ન હોય તેમ ત્રીજા ગુણસ્થાનક વાલાના પરિણામ સ્થિતિ ન હોય ત્રીજા ગુણસ્થાનની સ્થિતિ જઘન્યને ઉત્કૃષ્ટ અતમુહુર્તની હોય છે પછી ઉપર ચડે અથવા પહેલે ગુણકારો આવે

૪ અવિરતિ-જેને અનતાનુગ્રાહીની ચોકડી અને સમકિત મોહની, મિથ્યાત્વમોહની, મિશ્રમોહની એ ત્રાત પ્રકૃતિના ક્ષયોપશમથી ક્ષયોપશમ સમકિત હોય ઉપશમથી ઉપશમ અને ક્ષયથી ક્ષાયક સમકિત હોય તેને ત્રિનેન્દ્ર કથિત જીવાદિ નવ પદાર્થની શ્રદ્ધા હોય પણ અપ્રત્યાખ્યાનાવગળ્ય કષાયના ઉદયથી આ શ્રેણિક નૃપ તથા કૃષ્ણાદિના જેમ એક નવકારથી માત્ર પણ પચ્ચક્ષુખાણુ ન કરી શકે તેને અવિરતિ સમ્યક્ષુદ્ધિ કહીએ એની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૬૬ માગર ઝાઝેરી છે

૫ દેશવિરતિ-જે મર્વવૃત્તિપણાને ઈચ્છતા છતા પ્રત્યાખ્યાનાવગળ્ય કષાયના ઉદયથી સર્વથા ત્યાગ ન કરી શકે પણ દેશથી દ્વાદશ મતાદિ મૂલગુણ અગર નવકારથી આદિ ઉત્તર ગુણ પચ્ચક્ષુખાણુ અપ્રત્યાખ્યાનાવગળ્ય કષાયના અભાવથી મહણુ કરે તેને દેશવિરતિ કહીએ એ ૧૧ સ્થિતિ ઉંઠે દેશે ઉણી કોડપૂર્વની

૬ પ્રમત્તમયત-પ્રત્યાખ્યાનાવગળ્ય કષાયના ઉદયના અભાવથી જે સર્વવિરતિને મહણુ કરે, પણ પ્રમાદના વશથી ચારિત્રમા તથાવિધ પ્રવૃત્તિ કરી ન શકે તેને પ્રમત્ત સયન ગુણસ્થાનક કહીએ એ ગુણકારો અશુભયોગ તથા કૃષ્ણાદિ

લેશ્યા પણ હોય છે એની સ્થિતિ ઉં અતર્મુદ્ધર્તની હોય છે પણ લગવતીની ટીકામા એનું સ્પષ્ટીકરણ છે તથા અન્ય મતે પ્રમત્તની સ્થિતિ દેશે ઉણી (સાઠાનવ વર્ષ ઉણી) કોઠ પૂર્વની કહેલી છે ■ એ બન્ને મન સત્ય છે કારણ અતર્મુદ્ધર્તની સ્થિતિ પરિણામ આશ્રી છે અને કોઠ પૂર્વ દેશે ઉણી તે લિંગ (વેશ) આશ્રી જ ”

■ અપ્રમત્ત સયત-જે પાત્ર પ્રકારના પ્રમાદથી રહિત અને વિશુદ્ધ લેશ્યાવાલા હોવાથી નિર્મલ આરિત્રી હોય તેને અપ્રમત્ત કહીયે એની સ્થિતિ ઉં અતર્મુદ્ધર્ત હોય છે છઠ્ઠો અને સાતમા એ બન્ને શુણ્ઠાણા અતર્મુદ્ધર્ત પરાવર્તન પામે છે અર્થાત્ છઠ્ઠાથી સાતમે અને સાતમાથી છઠ્ઠે આવે છે બન્ને શુણ્ઠાણાની લેલી સ્થિતિ દેશે ઉણા કોઠ પૂર્વની હોય છે તેમા પ્રમત્તનું અતર્મુદ્ધર્ત મોટું અને અપ્રમત્તનું નાનું બાણુ ઇતિ સપ્તમ શુણ્ઠસ્થાનકમ.

૮ અપૂર્વકરણ-જે પરિણામ પૂર્વે કહી પણ પ્રાપ્ત થયા નથી તેવા ઉત્તમ પરિણામની પ્રાપ્તિ તેને અપૂર્વ કરણ કહીયે તેનું બીજું નામ નિવૃત્તિ બાહર છે એ શુણ્ઠાણે પરિણામની વિશુદ્ધિથી સ્થિતિધાતાદિ પાત્ર કાર્ય થાય છે

૧ સ્થિતિધાત-તે જે માટી સ્થિતિના કર્મ હોય તેની સ્થિતિના ખડ થઈ નાની સ્થિતિ થાય

૨ રસધાત-તે અશુલકર્મના વીવ્ર, વીવ્રતર રસ હોય તેના ખડ થઈ મદ, મદતર થાય અને શુલકર્મના મદ, મદતર રસ હોય તે વીવ્ર, વીવ્રતર થાય.

૩ ગુણગોળી-તે કર્મના દલિકની રચના ગોપુચાકારે થાય

૪ ગુણસંક્રમ-તે પ્રતિસમય ઉદયાવલીકામા દલિકનું સંક્રમ અસખ્યાત ગુણ વૃદ્ધિએ થાય

૫ અપૂર્વ સ્થિતિ બધ-તે પ્રતિ સમય અન્ય અન્ય સ્થિતિબધની અપેક્ષાએ ન્યૂન ન્યૂન થાય એ પાચમાના અધ્યવસાયની નિર્મલતા અહીંથી પ્રવર્તે, ત્યાં ધ્યાન પણ શુદ્ધ ને લેરયા પણ શુદ્ધ હોય છે એનું વિશેષ વર્ણન કર્મથયાદિથી જોણુ, કાળજુકે એ વિષય ધણો ગહન છે

૬ અનિવૃત્તિ બાદર-આ ગુણકાણે ચહેલા લખેના અધ્યવસાય ત્રણે કાલ આશ્રયિ મમાન હોવાથી અનિવૃત્તિ (આકામા ગુણ કાણે ઘણા લખે આશ્રી અધ્યવસાયની વિચિત્રતા હોવાથી નિવૃત્તિ) કહેવાય છે અને કપાય બાદર હોવાથી અનિવૃત્તિ બાદર કહેવાય છે અહીંથી ચાગિ મોહનીયને ઉપશમ અગર ક્ષય કરવાને નવૃત્તિ કરે છે આકામા ગુણકાણે પણ શ્રેણીને મન્મુખ હોવાથી ત્યાંથી શ્રેણીનો આરંભ કહેવાય છે પણ પ્રકૃતિઓનો ક્ષય નવમામાથી હોય છે ઇતિ નવમુગુણ સ્થાનકમ પૂર્ણમ

૧૦ સૂક્ષ્મ સપરાય-આ ગુણકાણામા નવતવન લોભના અનેક ખડ કરી ખપાવે છે શેષ સૂક્ષ્મ કિદ્દિરૂપ લોભનો ઉદય હોવાથી સૂક્ષ્મ સપરાય કહેવાય છે

૧૧ ઉપચાત મોહ-સત્તામા મોહ હોવા છતાં ૨૮ મોહની પ્રકૃતિઓને ઉપમામાવવાથી મોહના ઉદયનો અભાવ હોવાથી ઉપચાત વીતરાગ કહેવાય ૥ એ ગુણકાણાથી

અવશ્ય પડે એ ગુણઠાણાની સ્થિતિ પૂર્ણ થતા પડે તો પશ્ચાત્તુ પૂર્વીએ ઉતરતા છટકે અટકે કોઈક પાથમે કે ચોથે અટકે કોઈક સાસ્વાદને જઈ મિથ્યાત્વે પતુ જાય ઉપશમ શ્રેણિએ ચડેવ પ્રાણી સિદ્ધાન્ત મતે તે ભવમા મોથે ન જાય ઉત્કૃષ્ટથી અર્ધ પુણ્યવ દેશે ઠોડા સમારમા રહી મોથે જાય અને આયુષ્ય પૂર્ણ થએ છતે ઉપશમ શ્રેણિમા વર્તતો જીવ કોઈ પણ ગુણઠાણે કાગ કરે તો અવશ્ય અનુત્તર વિમાને જાય.

૧૨ ક્ષીણમોહ-સર્વથા મોહનીય કર્મનો સત્તામાથી ક્ષય કરેલ છે, છતાં જ્ઞાનાવગ્ણાદિ કર્મનો મહાભાવ હોવાથી છદ્મસ્ય ક્ષીણ મોહ વિતરાગ કહેવાય છે આઠમાથી બારમા ગુણઠાણા સુધી સ્થિતિ ઉં અતર્મુહુર્તની હોય છે

૧૩ અયોગીકેવલી-સર્વથા ચાર ઘાતી કર્મનો ક્ષય કરી અનત ચતુષ્થ સહિત હોવા છતાં પણ ભાવોપગ્રાહી ચાર અધાતિકર્મની ટપ પ્રકૃતિ સત્તામા હોય છે વલી સંવેશી હોવાથી યોગ નિમિત્તથી દ્વિસમયિકે શાતા વેદનીયનો બધ હોય છે એ ગુણઠાણાની સ્થિતિ જ્યન્ય અતર્મુહુર્તની, ઉત્કૃષ્ટિ નવ વર્ષ ન્યૂન કોડ પૂર્વની હોય છે

૧૪ અયોગી કેવલી-અતર્મુહુર્ત આયુષ્ય બાકી રહે ત્યારે લેશ્યાતીત ધ્યાનમા એકાગ્ર થવા માટે યોગનો નિરોધ કરી શૈલેસી કરણ કરે એ ગુણઠાણાના દ્વિચરમ સમયે ૭૨ પ્રકૃતિ ખપાવીને ચરમ સમયે શેષ ૧૨ પ્રકૃતિને ખપાવે એ ગુણ ઠાણાની સ્થિતિ પચ્ચ ઋત્વ (લઘુ) અક્ષરના ઉચ્ચાર નેટલી છે એમ પ્રાતે સર્વ કર્મોશથી નિવૃત્ત થઈ મર્વ સંગરહિત અક્રિય

યર્થ સિદ્ધ થાય અક્રિયતા પણ મુક્તિ આપે, સ્વભાવથી, સંબંધનમુખપણથી, તથા પુનર્જન્મ પડ્યા પો લોભને અલોકને અડકીને સાકારોપયોગે નિર્લક્ષ્ય નિર્લક્ષ્ય થવોના પ્રદેશોની અવગાહના પૂર્વ વચન મુજબ ત્રીજા ભાગે ન્યુન હોય છે અને સમયાત્મક નહીં, દર્શન દ્વિપો ૧ હોય જેમ ઉત્તરોત્તર વિશુદ્ધિના આ ૧૪ મુદ્દા વ્યાખ્યાએ છે પરમાર્થે તો અસંખ્ય ધ્યાન છે પણ અસંખ્યોના મુખ ભોધ માટે જ્ઞાનીઓએ ૧૪ શુદ્ધિમાર્ગ દર્શાવેલા સમાવેશ કરેલ છે “શુદ્ધિધ્યાનનું સ્વરૂપ તથા તે શુદ્ધિમાર્ગે દેહલી પ્રકૃતિનો બધ, ઉદય, દીપ્તિ વગેરે તથા હોય તે સમજવાથી વાસ્તવિક સ્વરૂપ જાણવું” એવી રીતે આત્માની ઉત્તરોત્તર વિશુદ્ધિના ન્યાય ૧૪ દ્વારા તે જેમ જેમ કર્મોના આવરણો ઝોળ થાય તમ તેમ આ માને વિકાસ થાય છે કાચુ કે હવ અને દર્શન અનાદિ કાચથી “ક્ષતકોપલ” ન્યાયથી મબધ છે તે દર્શન (મુવર્ણ) ને જેમ જેમ તપાવીએ તેમ તેમ નાશીને વચ નાશ થતો જાય અને મોનું શુદ્ધ થાય તેમ આગ પણ ધ્યાનાગ્નિથી શુદ્ધ થાય માટે ધ્યાનનું સ્વરૂપ જાણવું —

ગાથા —

અતોમુદ્દત્તમિત્ત, ચિત્તાગ્નિ પાતલ્યુમ્મિ
ચંદમત્થાણ જ્ઞાણ જાગરિયગ્નિજાણતુ ॥ ૧ ॥

અર્થ —જેક વસ્તુમાં અતર્ક્યુત્ત મુની ચિત્તની એકમતા (નિશ્ચયતા) તે દર્શનને ધ્યાન અને યોગ નિર્લક્ષ્ય તે જિનોનું ધ્યાન છે

ચાત્ર પ્રકારનાં ધ્યાનના નામો -

૧ આર્તધ્યાન ૨ રૌદ્રધ્યાન ૩ ધર્મધ્યાન અને ૪ શુકલ ધ્યાન પહેલાં જે ધ્યાન અશુભ છે પાઠવના શુભ છે

હવે અર્થ કહે છે

૧ આર્તધ્યાન-આર્ત એટલે મનમાં આહ્-હોહ્, ચિંતા, શોક ઇત્યાદિના પરિણામ, તેના ચાર પાયા છે

૧ ઈષ્ટ વિયોગ-એટલે માતા, પિતા, ભાઈ, સ્ત્રી, પુત્ર સ્વજનાદિ ઇષ્ટ વસ્તુનો વિયોગ થવાથી વિલાપ, ખેદ, શ્રૂણાદિ કરે

૨ અનિષ્ટ સંયોગ-તે પોતાને ન ગમતા દુઃખના કારણ ક્રુમિત્ર, ક્રુપુન, કુભાર્યા તથા દારિદ્ર્યનાદિનો સંયોગ મળતા મનમાં ખેદ-ચિંતા કરે

૩ રોગચિંતા-શરીરમાં વ્યાધિ ઉત્પન્ન થાય તો ઘણી ચિંતા કરે-મનમાં દુઃખ ધરે તે

૪ અગ્રશોચ, તે લવિષ્યકાળની વિચારણા-ઉત્પન્ન કરે જે લવિષ્યમાં અમૂક કામ કરશું તો અમૂક લાભ મળશે અથવા દાનાદિ ધર્મ ક્રિયાના ફળની વાત કરે ઈદ્ર, ચક્રવર્તિના પદની અભિવાધા-નિચાર્ણ કરે, પરલવમાં ભોગ, સુખ મલે એવી વાછા કરે એનું બીજું નામ ભોગાર્ત પણ છે એ આર્ત ધ્યાનના ચાર ભેદ કહ્યા એ ધ્યાન તિર્થંચ ગતિનું કારણ છે એ ધ્યાનના પરિણામ પાચમાં દહા ગુણકાણા સુધી હોય છે

૨ રૌદ્રધ્યાન-રૌદ્ર જોડે લયકર-કૂચ પરિણામનું ચિતવન તેના ચાર પાયા છે

૧ હિંસાનુબધી રૌદ્ર-પોતે જીવ હિંસા કરીને રાજ થાય. અન્યને હિંમા કરતો દેખી પ્રભોદ પામે યુદ્ધ વિગેરેની અનુભોદના કરે હિંમામાજ આનંદ માને

૨ મૃધાનુબધી ગૈદ્ર-બીજને કળી, વગી, ખોદુ બોલી, મનમા આનંદ માને કે મે કેવો અમૂંને છેતયો ! ઈત્યાદિ ગૈદ્ર પરિણામ વાલો હોય.

૩ ઘૌર્યાનુબધી રૌદ્ર-પારકુ દ્રવ્ય હરણુ કરી-ચોરી કરી મનમા આનંદ માને ચોગીનો ઉપદેશ કરે.

૪ મરણ્યાનુબધી રૌદ્ર-ધન, ધાન્યાદિ પરિચ્છ મેળ વવા-સચય કરવાની લીજ ઉત્કા રાખે લાલચ ધણી હોય કુટુંબીના માટે લયકર પાપ કરે મમ્મણુ શેઠ, સાગર શેઠના જેમ અત્યંત મચયથીલ હોય જેમ જેમ પરિચ્છ વધે તેમ તેમ આનંદીત થાય એ ચાર લેહ રૌદ્રધ્યાનના મ્હા એ ધ્યાન મહા અશુભ કર્મબધનું કારણુ છે નરક ગતિને દેનાર છે એ પાન્યમા શુભકાણુ મુખી હોય છઠે શુભકાણુ પણુ એક હિંસાનુબધી ગૈદ્રધ્યાન કોઈક જીવને હોય તે ધ્યાન અતર્કુ-હૂર્ત મુખી હોય “ છઠે શુભકાણુ રૌદ્રધ્યાન વધારે વખત ટકે નહિ અને જો ટકે તો શુભકાણુનો માત કરે તે પહેલા શુભકાણુના રૌદ્રધ્યાનની અપેક્ષાએ મદકૂરતા વાલો હોય. ત્યાં મુખી લેશ્યા પણુ હોય છે ધ્યાનાતરીકાએ વર્તતા લેશ્યા હોય પણુ ધ્યાન ન હોય યદ્યપિ ધ્યાન અર્જે ” અને

જ્ઞાનોપયોગ અને અપ્રવિચાર તે વિકલ્પ સહિત જે ધ્યાન તે એકત્વ વિતર્ક અપ્રવિચાર એ ધ્યાન શ્રુતજ્ઞાનના આલેખનથી નહિ. એ પાયો બારમા શુભ્રકાણે ધ્યાવે, એથી ઘનધાતી ચાર કર્મ નાશ થાય, કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય, પછી તેરમા શુભ્રકાણે ધ્યાનાતરીકાએ વર્તે “તેરમાને અતે અને ચૌદમે શુભ્રકાણે જે પાયા ધ્યાવે” તે કહે છે -

૩ સૂક્ષ્મક્રિયા અપ્રતિપાતી—તે સૂક્ષ્મ મન, વચન, કાયાના યોગને રૂપે, શ્રેણેશી કરણ કરી અયોગી થાય, ત્યારે કર્મ-પ્રકૃતિ પહેલા ૮૫ હતી તેમથી ૭૨ ખપાવે, બાકી ૧૩ રહે.

૪ સમુચ્છિન્ન ક્રિયાનુવૃત્તિ—તે યોગ નિરોધ કીધા પછી જે શેષ ૧૩ કર્મ પ્રકૃતિ હતી તેને ખપાવી અકર્મા, ક્રિયા સહિત શાય એ ધ્યાનના બળે અવગ્રહના “દિહમાન” માથી ત્રીજે ભાગ ઘટાડી શરીર મૂકી એક સમયમા હોકાતે બપ સિદ્ધ, શુદ્ધ, થાય છતિ ધ્યાનનું સ્વરૂપ પૂર્ણમ.

હવે પાચ આચાર નિશ્ચય, વ્યવહારથી કહે છે

૧-જ્ઞાનાચાર ૨-દર્શનાચાર ૩-ચારિત્રાચાર ૪-તપા-ચાર. ૫-વિર્યાચાર

૧ નિશ્ચયજ્ઞાન-તે આત્માનો સમવાર્ધ બળુપણા રૂપ લક્ષણ શુભ્ર તે આત્માથી અલેદ છે, તે વસ્તુ સ્વરૂપે છે ૨ અને વ્યવહારીક જ્ઞાનના જે લેદ એક લીકિક તે અન્યમતિના ચાત્રનું જ્ઞાન, અને બીજે લીકેતર તે બૈન મતના સમસ્ત ચાત્રનું જ્ઞાન તે વ્યવહારીક જ્ઞાન તે નિશ્ચય લમ્બા રાખી વ્યવહારમાં કાળ, વિનયાદિ જ્ઞાનના અષ્ટ આચારનું પાલન

૬૦૫ વ્યવહારથી જીવના બેદ, રહેદાદિની વહેંચણુ કરવી એ વ્યવહાર ગાન, નિશ્ચયાનુયાયિ તે ભાવ જ્ઞાન છે

૨ દર્શનાચાર-તે નિશ્ચયથી આત્માના તત્ત્વ નિર્ધારે
૩૫ પશ્ચિમ તે નિશ્ચય દર્શન, અને વ્યવહારથી નિર્ધારકાદિ
આકં આચારનું પાલન જુલુ તે દર્શનાચાર નિશ્ચયને લક્ષમા
રાખી વ્યવહારથી દર્શનાચારનું પાલન કરવું ઇતિ

૩ ચારિત્રાચાર-તેમ જ પરભાવથી નિવૃત્ત ધર્મ આત્મ
ગુણમા રમણુ કરવું તે નિશ્ચય ચારિત્ર, અને સુમિતિ સુમિત્ર
અર્થ આચાર તે વ્યવહાર ચારિત્ર ઇતિ

૪ તપાચાર-તે નિશ્ચયથી સૂર્ય પંચાવની અનિચ્છા,
ઈચ્છા નિરોધ ત નિશ્ચય તપ અને અશનાદિ બાજુ બેદ
વ્યવહાર તે તપાચાર ઇતિ

૫ વીર્યાચાર-તે નિશ્ચયથી લીલાવૃત્ત લક્ષણુ સ્વજુલુ
સહાયક વીર્યગુણુ, અને વ્યવહારથી કર્મજ્ઞાનના કારણભૂત
યોગ વીર્યના વ્યાપાર તે વ્યવહારથી વીર્યાચાર એમ નિશ્ચય
ને વ્યવહારથી સ્વરૂપ મમજી પદ્ય વિષ આચારનું પાલન
કરવું તા નિશ્ચયથી આત્માના ગુણુ પ્રગટ થાય. ઇતિ

મારુતઃ

૧ પ્રથમ માર્ગાનુમારીના ઉપ ગુણુ પ્રાપ્ત કરી દ્રવ્ય
સમક્રિતિ થાય, પછી ભાવ સમક્રિતિ થાય, પછી દ્રવ્ય શ્રાવક,
પછી ભાવ શ્રાવક, પછી દ્રવ્ય નાધુ, પછી ભાવ નાધુ, પછી

અપ્રમત્ત, પછી શ્રેણી સપત્ત, પત્રી હીણ મોહી, પત્રી સયોગી
કેવલી, પછી અયોગી કેવલી થઈ મોઘે બાય એ કન છે ઇતિ

દુહા

અત્તાગમ અનતરાગમ, પપરાગમ જાણ,	
અનુયોગ સૂત્રે કહ્યા, આગમ ત્રણ વખાણ	૧
તેમા આજ પરપરા, વરતે તાસ વિચાર,	
જાણી પ્રાણી જ્ઞાનનો, કરજો આપ વિચાર	૨
વચન તણી રચના કરી, અપ મતિ અનુસાર,	
આગમ અર્થ ન લહી શકે, વિણ કેવલ કો સાર	૩
હઠ ન કીજે શક પરે, કીજે તત્ત્વ પિછાણ,	
સમરસથી મુખ ઉપજે, લહીયે પદ નિરવાણ	૪
કષ્ટ કરે ઈદ્રિય દબે, વહે મતનો બાર,	
તજી મમત્વ સમતા ગહે, ન ભજે કર્મવિકાર	૫
આગમ સારિણી અથ એહ, સદગુરૂ તણે મુપસાય,	
અવર આતમહિત લાણી, રચિયો જ્ઞાનદ લાય	૬
દર્મેડુ ગુરૂ માહરા, સયમ ધર્મ દાતાર,	
બુદ્ધિ અનુસારે કૃતિ કરી, ભવ્યજીવ હિતકાર	૭
જિન આણા વિણ જે કચ્યો, મિથ્યા દુષ્કૃત તાસ,	
સજ્જન ગુણ લેજો સદા, અલિ જેમ પુષ્પ વામ	૮
મત મમત્વ મુજને નહિ, શાસ્ત્ર વચન મુવિદાસ,	
આશ એક શિવ પદ તણી, બીજી આશ નિરાસ	૯

ઈતિ પૂર્ણમ્

આ અથ પૂજ્યશ્રી કર્મચદ્રજી સ્વામીના શિષ્ય મુનિ
જ્ઞાનચંદ્રે, શ્રી માડવી બહરે વિક્રમ મવત ૧૮૫૬ ના માઘ
કૃત્ત્યાષ્ટમી તિથિએ શુક્રવારે પૂર્ણ કીધો છે

આશીષ વચનં

ગાદ્દલ છ દ

શ્રી આગમ સાગિણી આ અથ નરો, શાસ્ત્રો બધા જોધને,
રચ્યો તે શ્રી જ્ઞાનેન્દુ મુનીશ્વરા, તરવો બધા લેધને,
મમજાન્યા તે તરવો શ્રી વીગતણા, લખ્યોને ઉદ્ધારવા,
નમે કૃપેન્દુ તુજ ચરણ વિપે, અમરી શુભોને સદા ૧
ભણ્યો કોઈ આ અથ મૃગશરી, જોઈ વર્તન ઠરે,
સુખો પામે તે દ્રવ્ય લાવજ તણા, મોક્ષ મુદની વરે,
અખડ રહો ! આ અથ ભૂમિ વિપ, ચાવત જહે માનવી,
આશીષ વચન છે હૃદયનણા, કૃપા C વશે લવી ૨

શ્રીમજ્જ કોટી બૃહત્પક્ષીય શાસ્ત્રવિશાગ્દ ગરુડાધિપતિ
શ્રીમજ્જ દેવજીસ્વામી, તચ્છિષ્ય સઘાધિપતિ શ્રીમજ્જ કર્મચદ્રજી
સ્વામી, તચ્છિષ્ય (આ અથકર્તા) શ્રીજ્ઞાન, દર્ગન, ચારિત્ર સુપત્ર
શ્રી જ્ઞાનચદ્રજી સ્વામી, તચ્છિષ્ય પડિત પ્રવર શ્રી સૂર્યમણ્ડલ
સ્વામી, તચ્છિષ્ય 'મજ્જિમાનુસંગી' સુવાચાર્ય મહાગજ શ્રી

વિનયચક્ર સ્વામી, તમિષ્ઠ્ય જ્ઞાનોમુનિ કૃપાચક્રેણ વિખિત્વા
 સવત્ ૧૯૬૭ કચ્છીય મનત્મરે અશ્વિન શુકલ તૃતીય તિથે
 શનીશ્વરવારે ઽચ્છ પત્રી આમે શ્રીગુરુ મન્નિધે પૂર્ણમ્ કૃતમ્

ઇતિશ્રી આગમઆગિણી નામાશ્રય પૂર્ણમ્.

શ્રી જ્ઞાનન્દ્રિ આ આગા મહાકો પ મો આગિ ૨ હ પૂર્ણમ્

ૐ શાનિ ૐ રાત્ર ૐ રીઝ ૐ મહાગુરુમ્

